Doç. Dr. Esat Ayyıldız

Büyük Murakkış'ın

Hayatı, Şiirleri ve Arap Edebiyatındaki Yeri

sonçağ akademi

Büyük Murakkış'ın Hayatı, Şiirleri ve Arap Edebiyatındaki Yeri

Doç. Dr. Esat Ayyıldız

Kafkas Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Kars, ORCID ID: 0000-0001-8067-7780, esatayyildiz@hotmail.com

Kitabın Adı : Büyük Murakkış'ın Hayatı, Şiirleri ve Arap Edebiyatındaki Yeri
Yazar : Doç. Dr. Esat Ayyıldız
Kapak : Esra AYGAR

1. Baskı : Kasım 2022 ANKARA

Yayın Yönetmeni : Sinem ZORLU
ISBN : 978-625-6371-27-9
Yayın No. : 1831

SONÇAĞ AKADEMİ

İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı No.: 48/49 İskitler 06070 ANKARA

T / (312) 341 36 67 - GSM / (533) 093 78 64

www.soncagyayincilik.com.tr

soncagyayincilik@gmail.com

Yayıncı Sertifika Numarası: 47865

BASKI VE CİLT MERKEZİ

UZUN DİJİTAL MATBAA, SONÇAĞ YAYINCILIK MATBAACILIK TESCİLLİ MARKASIDIR.

İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı No.: 48/48 İskitler 06070 ANKARA

T / (312) 341 36 67

www.uzundijital.com

uzun@uzundijital.com

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.

Doç. Dr. Esat AYYILDIZ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

İslam öncesi Arap şiirini ve ilk Arap şairlerini araştırmak, kanaatimce Arap edebiyatının en heyecan verici yönüdür. Nitekim bu çalışmalar, günümüzden neredeyse bin beş yüz yıl önce yaşamış bir insanın, zamanın tahripkâr etkisiyle silikleşmiş mirasını yeniden gün yüzüne çıkarmak için en uygun yoldur. Fasih Arapçanın bu dili öğrenen araştırmacılara sunduğu büyük lütuflardan birisi, geçmişin bu köklü kültürel ve şiirsel mirasını bugün hala zindeliğini koruyan bir dil üzerinden tetkik etme fırsatıdır. Kullanımdan düşen arkaik kelimelerin veya unutulmuş tarihî vakaların bu dönemin şiirlerini anlamayı kimi zaman güçleştirmesine rağmen, on beş asır öncesinden yankılanan bu kısık sesleri anlamlandırmaya çalışmak, her zaman eşsiz bir sevinç kaynağıdır.

Bu akademik çalışmada, İslam öncesi Arap şiirinin önemli isimlerinden olan Büyük Murakkış'ın hayatının, şiirlerinin ve Arap edebiyatındaki yerinin detaylıca ve bilimsel şekilde incelenmesi hedeflenmektedir. Büyük Murakkış'ın nazmettiği bütün şiirlerini veya onun başından geçtiği iddia edilen aşk macerasının tüm detaylarını aktaran kapsamlı ve güvenilir bir klasik kaynak ne yazık ki bulunmamaktadır. Öte yandan bu kültürel miras sözel taşıyıcıların zihninden bütünüyle silinmeden önce, kadim âlimler Büyük Murakkış'a atfedilen bazı şiirleri ve onun başından geçtiği iddia edilen aşk öyküsüne ilişkin birkaç rivayeti yazıya geçirerek günümüze ulaştırmayı başarmıştır. Dolayısıyla Büyük Murakkış ve onun şiirsel faaliyetleri hakkındaki verilerin yeterince korunamamasına ve onun şiirleri ile aşk öyküsünü aktaran orijinal eserlerin kaybolmasına rağmen, bilhassa erken dönem şiir antolojilerinde kayıt altına alınan veriler, onun şairliği hakkında kapsamlı bir inceleme yapılmasını gerektirecek hacimdedir.

Bu kitap çalışması, bir giriş, dört bölüm ve bir sonuçtan oluşmaktadır. Giriş kısmında araştırmanın konu, kapsam, önem, amaç ve yöntemine ilişkin bir takdim ve bilgilendirme yapılmaktadır. Birinci bölümde, Büyük Murakkış'ın hayatına dair ulaşılabilen veriler aktarılarak analiz edilmektedir. Bu bağlamda, şairin ismi ve onun "Murakkış" namıyla anılmasının arka planı incelenmekte, şairin içtimai ve ailevi hayatı araştırılmakta, eğitim hayatına ilişkin veriler değerlendirilmekte, dinî tercihi hususundaki kayıt ve iddialar tetkik edilmekte ve son olarak askerî faaliyetleri mercek altına alınmaktadır.

İkinci bölüm, Büyük Murakkış'ın âşıklığı ve onun aşk efsanesine ilişkin verilerin değerlendirilmesine hasredilmiştir. Bu bağlamda şaire atfedilen efsanevi aşk anlatısı ve bu husustaki iki ana rivayet gündeme taşınmış, ardından bu aşk öyküsündeki tutarsızlıklar tetkik edilmiştir.

Üçüncü bölüm, Büyük Murakkış'ın Arap edebiyatındaki yerinin incelenmesine ayrılmıştır. Bu bağlamda, şairin edebî değeri, onun kendisinden

sonraki klasik Arap edebiyatını nasıl etkilediği, Büyük Murakkış'a atfedilen şiirlerin günümüze hangi temel kaynaklar aracılığıyla ulaştırıldığı ve söz konusu şiirlerin güvenirliği incelemeye tabi tutulmuştur.

Dördüncü bölüm, Büyük Murakkış'ın şiirlerinin incelenmesine hasredilmiştir. Bu bağlamda öncelikle şairin aşk öyküsü bağlamında birer tamamlayıcı unsur olarak rivayet edilen şiirleri, iki alt başlık altında tetkik edilmiştir. Ardından Büyük Murakkış'ın aşk (*nesîb/teşbîb*), mersiye (*riṡâ'*), övünme (*faḫr*), övgü (*medîḥ*), çöl yolculuğu (*raḥîl*) ve yaşlılık temaları üzerine nazmetmiş olduğu şiirleri incelemeye tabi tutulmuştur. Sonuç bölümünde ise araştırma kapsamında ulaşılan neticelere değinilmiştir.

KISALTMALAR ve TRANSKRİPSİYON

Bu kitap çalışması, İSNAD Atıf Sistemi'ne (İSNAD II Dipnotlu Versiyon) göre hazırlanmıştır. Bu kapsamda kısaltmalar ve transkripsiyon, İSNAD Atıf Sistemi'nin kurallarına göre düzenlenmiştir. İstisnai bir durum olarak, Türkçeleşmiş Arapça isimler Türkçede olduğu gibi kullanılırken bunun haricindeki Arapça kelimelerde tam transkripsiyonun uygulanması öngörülmüştür.

GİRİŞ

Büyük Murakkış, Arap edebiyatının bilinen en eski şairlerinden biridir. Dolayısıyla İslam öncesi Arap edebiyatının gelişimine büyük katkılar sağladığı anlaşılan bu kadim şairin ve onun günümüze ulaşan sınırlı sayıdaki şiirinin layıkıyla incelenmesi, bilhassa eski Arap şiirinin gelişiminin anlamlandırılması açısından son derece önemlidir. İmru'u'l-Ḳays (ö. 540 [?]) ve Muhelhil b. Rebî'a (ö. 525 [?]) gibi Arap şiirinin temellerini attığı kabul edilen az sayıdaki öncü şairin arasında, Büyük Murakkış'ın adı her zaman ilk sıralarda anılmaktadır. Gerek kadim edebiyat âlimleri gerekse klasik dönemde yaşamış Arap şairleri, Büyük Murakkış'a hak ettiği taltifi verirken genellikle son derece cömert davranmaktadır. Ne var ki onun şiirlerinin büyük bir kısmının günümüze ulaşamamış olması, şairin günümüzdeki tanınırlığını olumsuz yönde etkileyen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Büyük Murakkış üzerine bir çalışma yapmanın en zor yanı, şairin günümüze ulaşan şiirlerinin azlığı ve ona atfedilen bu şiirlerin gerçekten de ona ait olup olmadığı hususunda klasik kaynaklarda birbiriyle çelişen ifadelerin bulunuyor olmasıdır. Dolayısıyla bu çalışma kapsamında, Büyük Murakkış'ın şairliği veya şiirleri incelenirken yalnızca güvenirliği nispeten daha yüksek olan şiirler üzerinden hareket edilmesine gayret gösterilmiştir. Buna karşın içerisinde kuşku uyandırıcı çok sayıda mantık hatası ihtiva etmesine rağmen, Büyük Murakkış'ın aşk öyküsünü süslemek için rivayet edilmiş olan iki meşhur kasidenin de çalışma kapsamına önemi dolayısıyla dâhil edilmesi uygun görülmüştür. Ayrıca bu bağlamda söz konusu kasidelerin güvenirliğini olumsuz yönde etkileyen unsurlara da değinilmiştir.

Büyük Murakkış'ın hayatını, şiirlerini ve onun Arap edebiyatındaki yerini konu edinen bu çalışma, modern bilimsel yöntemlerle, klasik kaynakların ışığında, şairin Arap şiiri üzerinde ihdas ettiği büyük ve öncü tesiri tespit etmeyi ve klasik Arap şiirinin filizlenme aşamasını teşkil eden bir çağda ürün vermiş olan mezkûr nazım ustasının günümüze ulaşan manzumelerinin incelenmesini amaçlamaktadır. Çalışmanın önemi, daha önce de işaret edildiği üzere, Büyük Murakkış'ın Arap şiirinin başlangıcındaki öncü rolüyle doğrudan ilişkilidir. Konu edinilen bu şairin edebî mahsulü, Arap şiirinin başlangıç günlerine ve Arapçanın bilinen ilk kapsamlı örneklerine ışık tutabilecek mahiyette olduğundan, çalışmanın farklı disiplinlere mensup pek çok araştırmacıya fayda sağlayabileceği düşünülmektedir.

Bu bağlamda çalışma kapsamında, Büyük Murakkış'a nispet edilen ve güvenirliği nispeten yüksek olan şiirler, Türkçe tercümeleriyle birlikte aktarılarak mütalaa edilmiştir. Buna mukabil Büyük Murakkış'a atfedilmesine karşın

güvenirliği çok zayıf olan veya sadece bir-iki beyitten teşekkül eden birkaç istisnai şiir parçası bu kapsamın dışında tutulmuştur. Öte yandan çalışma kapsamına dâhil edilmesine rağmen güvenirliği zayıf olan bazı beyitlerin üzerindeki kuşku uyandırıcı unsurlara yeri geldiğinde işaret edilmiştir. Dolayısıyla aksi belirtilmediği müddetçe, bu çalışmadaki kasidelerin güvenirliğine büyük ölçüde itimat edilebileceği söylenebilir. Ayrıca şairin şiirlerinin anlamlandırılması noktasında, modern divanındaki şerhlerden ve bilhassa *el-Mufaḍḍaliyyât* şerhlerinden istifade edildiği belirtilmelidir.[1] Dolayısıyla Büyük Murakkış'ın şiirlerinin ve şiirlerinde kullanılan dağarcığın insanlık hafızasından silinmesini engelleyen eski âlimlerin ve modern muhakkiklerin emeklerini bilvesile şükranla yâd etmek gerekir.

Son olarak Büyük Murakkış'ın isminin Türkçeye aktarılması hususundaki bir soruna değinmekte fayda vardır. Büyük Murakkış'ın isminin Arapça kaynaklarda el-Muraḳḳişu'l-Ekber şeklinde geçmesine ve bu kullanımın Türkiye Türkçesi veya diğer Türkî dillerde kaleme alınmış yayınlarda[2] genellikle Arapça aslına mutabık kalınarak aktarılmasına rağmen, bu çalışma kapsamında şairin adı için "Büyük Murakkış" tabirinin kullanılması daha uygun görülmüştür. Bu tercihin nedeni, çalışma kapsamında söz konusu ismin çok fazla kullanılması hususunda doğan lüzumdur. Şairin ismindeki tamlamanın Türkçeye tercüme edilerek kullanılmasının, metnin daha akıcı şekilde okunmasını sağlayacağı öngörülmektedir.

Öte yandan Büyük Murakkış'ın kendi akrabası olan Küçük Murakkış'tan ayırt edilebilmesi için ismine eklenen *el-Ekber* lafzı, haddizatında sadece onun yaşını vurgulamak için ortaya atılmış bir tabirdir. Benzer şekilde Türkçede de adaş olan ünlü simaları birbirinden ayırt etmek için *büyük-küçük* sıfatlarının kullanılması alışılagelmiş bir âdettir. Dolayısıyla şairin Türkçedeki adlandırılması için "Büyük Murakkış" tabirinin benimsenmesi uygun bir tercih olacaktır.

Arapça harici dillerde eser veren araştırmacıların Büyük Murakkış'ın isminin nakli hususundaki tercihlerine bakıldığında, onların belirli bir kullanım üzerinde

---

1 bk. el-Muraḳḳişu'l-Ekber - el-Muraḳḳişu'l-Eṣġar, *Dîvânu'l-Muraḳḳişeyn*, thk. Kârîn Ṣâdir (Beyrut: Dâru Ṣâdir, 1998), 43-84; bk. el-Mufaḍḍal eḍ-Ḍabbî, *el-Mufaḍḍaliyyât*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir - Abdüsselam Muhammed Hârûn (Kâhire: Dâru'l-Me'ârif, ts.), 231-241; bk. al-Mufaḍḍal al-Ḍabbī, *The Mufaddaliyat: An Anthology of Ancient Arabian Odes*, haz. Charles James Lyall (Oxford: Clarendon Press, 1918), 166-185; bk. el-Mufaḍḍal eḍ-Ḍabbî, *Dîvânu'l-Mufaḍḍaliyyât: Ma'a şerḥin vâfirin li-Ebî Muhammed el-Ḳâsim b. Muhammed b. Beşşâr el-Enbârî*, thk. Charles James Lyall (Beyrut: Maṭba'atu'l-Âbâ'i'l-Yesû'iyyîn, 1920), 457-493.

2 Örneğin; bk. Aida Qasımova, *Ərəb Ədəbiyyatı: V-XIII Əsrlər* (Bakü: Qasımova A.Ş. 2019), 91; Bağdatlı Müderriszâde Mehmed Fehmi, *Târîh-i Edebiyyât-ı Arabiyye: Arap Edebiyatı Tarihi Cahiliye Devri*, haz. İsmail Araz (Ankara: Fecr Yayınları, 2021), 1/338.

genellikle ittifak sağlayamadıkları tespit edilmektedir. Bazı araştırmacılar şairin ismini olduğu gibi aktarmayı yeğlerken bazı tanınmış âlimlerin Büyük Murakkış'ın ismini kendi dillerine uyarlamayı tercih ettiği gözlemlenmektedir. Örneğin; Carl Brockelmann (ö. 1956) söz konusu ismi Almancaya "al-Muraqqiš der Ältere" şeklinde aktarmaktadır.[3] Régis Blachère (ö. 1973) ise şairin ismini Fransızcaya "Muraqqiš l'Ancien" şeklinde uyarlamaktadır.[4] Dolayısıyla Türkçede bu ismin "Büyük Murakkış" şeklinde kullanılması, şairin isminin diğer dünya dillerindeki kullanımlarıyla benzerlik arz edecektir. Klasik kaynaklarda Büyük Murakkış'tan bahsedilirken onu ayırt etmemizi sağlayan *el-Ekber* lafzı kimi zaman isminin ardına eklenmemiş ve bu durum bazen onun Küçük Murakkış ile karıştırılmasına sebebiyet vermiştir. Dolayısıyla konuyla ilgili gelecek çalışmalarda hangi kullanım tercih edilecek olursa olsun, şairin kimliğini saptamamıza olanak sağlayan ayırt edici bu sözcüğün veya erek dildeki karşılığının mutlak surette kullanılması, kimi zaman kulak tırmalayıcı bir monotonluğa sebebiyet verse dahi bilimsel açıdan daha doğru olacaktır.

---

3 bk. Carl Brockelmann, *Geschichte der Arabischen Litteratur* (Leiden: E. J. Brill, 1942), Supplementband 3/131.

4 bk. Régis Blachère, "Remarques sur deux élégiaques arabes du Vie siècle J.-C.", *Arabica* 7/1 (1960), 30.

I. BÖLÜM

1. BÜYÜK MURAKKIŞ'IN HAYATI

Büyük Murakkış, İslam öncesinde takriben altıncı yüzyılın ilk yarısında yaşamış önemli bir Arap şairidir. Onun tam olarak ne zaman doğduğu bilinmemektedir. Öte yandan muhtemelen Yemen'de dünyaya geldiği ve daha sonra Irak'a intikal ederek orada yetiştiği tahmin edilmektedir. Kabilesinin yerleşkesinin, Güney Arap Yarımadası'nda yer alan Hecer adlı mıntıkada olduğu kaydedilmektedir. Birinci tabakaya mensup şairler arasında sayılan Büyük Murakkış, meşhur Bekr b. Vâ'il kabilesinin Ḳays b. S̱a'lebe boyuna mensuptur. Şairin nesebi hakkında günümüze çeşitli rivayetlerin ulaştığı görülmektedir. Bunlar arasında en makul olanı, 'Amr b. Sa'd b. Mâlik b. Ḍubey'a b. Ḳays b. S̱a'lebe b. 'Ukâbe b. Ṣa'b b. 'Alî b. Bekr b. Vâ'il b. Ḳāsiṭ b. Hinb b. Aḳṣâ b. 'Umeyr b. Cedîle b. Esed b. Rebî'a b. Nizâr şeklindedir.[5]

Büyük Murakkış hakkındaki kayıtlar, muhtemelen çok erken bir dönemde yaşamış olması hasebiyle, son derece sınırlıdır. Dolayısıyla onun hayatındaki edebî ve siyasî faaliyetlere ilişkin fazla detay bilinmemektedir. Büyük Murakkış'ın doğum tarihini tahmin etmek imkân dâhilinde olmadığı gibi, onun vefat tarihini tespit etmek de mümkün görünmemektedir. Ancak Luvîs Şeyho (ö. 1927), İslam öncesindeki Hristiyan şairleri konu edindiği eserinde, gerekçesini belirtmeksizin Büyük Murakkış'ın takriben 552 senesinde öldüğünü iddia etmektedir.[6] Şeyho'nun ardından Arap dünyasındaki modern araştırmacıların genel itibarıyla bu tarihi benimsemeyi tercih ettiği gözlemlenmektedir.[7] Ne var ki şairin kesin ölüm tarihini tespit etmek bir tarafa dursun, onun ölümünün dahi nasıl gerçekleştiği şüpheli olduğundan, elde somut bir veri olmaksızın herhangi bir belirli tarihe işaret etmek makul görünmemektedir.

Araştırmanın imkânlarının günümüze ulaşan verilerin yetersizliği yüzünden oldukça kısıtlamasına rağmen, Büyük Murakkış'ın hayatına ilişkin bazı küçük detaylar yine de bilinmektedir. Klasik kaynaklarda serdedilen bu ipuçları, ana hatlarıyla şairin eğitim, savaş ve aşk hayatıyla alakalıdır. Söz konusu kayıtlar çoğu

---

5 el-Muraḳḳişu'l-Ekber - el-Muraḳḳişu'l-Eṣġar, *Dîvânu'l-Muraḳḳişeyn*, 9-10; Âlân Bâcilân Sâlih, *Şu'arâ' ve 'uşşâḳ ḳatelehumu'l-ḥub* (Ummân: Merkezu'l-Kitâbi'l-Akâdimî, 2020), 33-37.

6 Luvîs Şeyho, *Şu'arâ'u'n-Naṣrâniyye ḳable'l-İslâm* (Beyrut: Dâru'l-Meşriḳ, 1991), 285; Charles Pellat, "Muraḳḳish", *The Encyclopaedia of Islam*, ed. C. E. Bosworth vd. (Leiden – New York: E. J. Brill, 1993), 7/603-604.

7 Örneğin; bk. Sâlih, *Şu'arâ' ve 'uşşâḳ ḳatelehumu'l-ḥub*, 33-37.

zaman fazlasıyla yüzeysel olsa da şairin şiirlerinin anlaşılması açısından oldukça mühimdir.

1.1. Büyük Murakkış'ın İsmi ve Murakkış Namının Anlam ve Kökeni

Muraḳḳiş namı, esasen İslam öncesinde faaliyet göstermiş olan ve aynı aileye mensubiyeti bulunan iki büyük Arap şairine takılmış bir lakaptır. Bu şairler, Büyük Murakkış (el-Muraḳḳişu'l-Ekber veya başında *harf-i ta'rif* olmaksızın Muraḳḳişu'l-Ekber)[8] ile onun Küçük Murakkış (el-Muraḳḳişu'l-Eṣġar veya başında *harf-i ta'rif* olmaksızın Muraḳḳişu'l-Eṣġar) şeklinde adlandırılan yeğeni (yahut zayıf bir ihtimalle kardeşi)dir. Her iki şair de Arap edebiyatında isimlerinden ziyade lakaplarıyla tanınmaktadır. Büyük Murakkış'ın gerçek adı kesin olarak bilinmemektedir. Öte yandan onun isminin Rebî'a, 'Amr veya 'Avf olabileceği öne sürülmektedir.[9] Bununla birlikte *Cemheretu'n-Neseb*'te şairin isminin 'Amr olduğu zikredilmektedir.[10]

Küçük Murakkış'ın gerçek ismi hususunda da ihtilaf bulunmaktadır ve onun isminin 'Amr b. Ḥarmele veya Rebî'a b. Sufyân olabileceği kaydedilmektedir. Sâmî Mekkî el-'Ânî, Küçük Murakkış'ın Büyük Murakkış ile aynı lakabı almasının muhtemelen özel bir sebebinin olmadığını, sadece onun lakabının kendisine de sirayet etmiş olabileceğini belirtmektedir.[11] Onun bu savı yeterince makul görünmektedir.

Muraḳḳiş (مُرَقِّش) sözcüğü, *raḳḳaşe* (رَقَّشَ) fiilinden türemiş bir *ismu'l-fâ'il*'dir. *Muraḳḳiş* kelimesinin, "bezeyen", "nakşeden" veya "süsleyen" anlamlarına geldiğini söylemek mümkündür.[12] Büyük Murakkış'ın *Muraḳḳiş* lakabını alışının gerekçesi olarak, genellikle şairin bir dizesinde kullandığı *raḳḳaşe* fiiline işaret edilmektedir. Büyük Murakkış'ın söz konusu beyti şu şekildedir:

"الدَّارُ قَفْرٌ وَالرُّسُومُ كَمَا   رَقَّشَ فِي ظَهْرِ الأَدِيمِ قَلَمْ"

"ed-Dâru ḳafrun ve'r-rusûmu kemâ raḳḳaşe fî ẓahri'l-edîmi ḳalem."

---

8 Arap dünyasında bu isim genellikle el-Muraḳḳişu'l-Ekber şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Fakat Régis Blachère bazı eski şiirlerde bu adın başına *harf-i ta'rif* almaksızın kullanıldığına işaret ederek ismin *harf-i ta'rif* ile kullanılmasını bir hata olarak değerlendirmektedir. bk. Blachère, "Remarques sur deux élégiaques arabes du Vie siècle J.-C.", 30.

9 Sâmî Mekkî el-'Ânî, *Mu'cemu elḳâbi'ş-şu'arâ'* (Dubai: Mektebetu'l-Felâḥ, 1402/1982), 209.

10 Ebû'l-Munẕir Hişâm b. Muhammed b. Sâ'ib el-Kelbî, *Cemheretu'n-neseb*, thk. Nâcî Hasan (Beyrut: 'Âlemu'l-Kutub - Mektebetu'n-Nahḍati'l-'Arabiyye, 1407/1986), 535.

11 el-'Ânî, *Mu'cemu elḳâbi'ş-şu'arâ'*, 209.

12 Ebû'l-Faḍl İbn Manẓûr, *Lisânu'l-'Arab* (Beyrut: Dâru Ṣâdir, ts.), 6/305-306.

"Yurt ıssızdır; kalıntılar(ı ise tabaklanmış)
derinin sırtına sanki bir kalem bezemiştir."[13]

Eski Arap şairlerinin şiirlerinde kullandıkları kelimelere binaen lakap alması, Arap edebiyatında aslında son derece olağan bir durumdur. Arap kültüründeki lakaplara ilişkin kitaplar incelemeye tabi tutulduğunda, bu minvaldeki lakapların son derece fazla olduğu gözlemlenmektedir.[14] Fakat bu hususta Charles Pellat'nın (ö. 1992) dikkat çektiği bir alternatife de değinmek gerekir. Öncelikle Büyük Murakkış'ın isimlendirilmesi hususunda, 'Amd b. Sa'd ismine bağlı kalınmasının daha uygun olacağı görüşünü savunan Pellat'ya göre, şairin gerçek isminin tespit edilememesi hususundaki karmaşanın nedeni, şairin babası Sa'd b. Mâlik b. Ḍubey'a'nın on bir oğlunun olmasından ve tarihçiler ile biyografi yazarlarının bu hususta kafalarının karışmasından kaynaklanmaktadır. Mezkûr lakabın şiirden mülhem olduğu hususundaki rivayetlere karşın, Pellat bu lakabın orijinal bir adlandırma mı yoksa Hristiyanlar tarafından kullanılan "Marḳus" (مَرْقُس) isminden esinlenilmiş bir takma ad mı olduğu hususundaki belirsizliğe dikkat çekmektedir. Pellat'ya göre bu durum, bilhassa Hîreli Hristiyanların olduğu bir muhitte olağandışı değildir. O, Ġassânîlere kâtiplik yapan ve mavi gözlü olduğu kaydedilen Büyük Murakkış gibi birisi için bu adlandırmanın şaşırtıcı olmayacağını öne sürmektedir.[15] Nitekim el-Câḥiẓ (ö. 255/869), Araplar arasındaki mavi gözlü insanlardan bahsederken hem Büyük Murakkış'ın hem de Küçük Murakkış'ın ismini zikretmektedir.[16]

Yunancada bu ad, "Μᾶρκος" (*Mârkos*) şeklinde karşılık bulmaktadır. Latincedeki "Marcus" ve pek çok Avrupa dilinde karşılaşılan "Mark" adı da bu özel isimin bir türevidir.[17] "Muraḳḳiş" ve "Marḳus" sözcükleri Arapça yazılışları itibarıyla birbirlerine son derece yakındır. Dolayısıyla bu isimlerin birbirleriyle ilişkili olabileceği hususundaki olasılığı bütünüyle reddetmek doğru değildir.

Ne var ki bu teorinin sarsılmaz bir temelinin olmadığı da öne sürülebilir. İslam öncesinde Hristiyan olduğu kesin surette bilinen kişiler dahi genellikle Arapça veya diğer Sâmî dillerdeki isimlerle adlandırılmışlardır. Bu durumun ispatı için dönemin Arap kökenli Hristiyan hükümdarlarının isimlerine bakmak

---

13 A. C. Barbier de Meynard, *Surnoms et sobriquets dans la littérature arabe* (Paris: Imprimerie Nationale, 1907), 219-220; Fuat Sâlih es-Seyyid, *Muʿcemu'l-elḳāb ve'l-esmâ'i'l-musteʿâra fi't-târîḫi'l-ʿArabî ve'l-İslâmî* (Beyrut: Dâru'l-ʿİlm li'l-Melâyîn, 1990), 294.

14 bk. Barbier de Meynard, *Surnoms et sobriquets dans la littérature arabe*, 1-277.

15 Pellat, "Muraḳḳish", 7/603-604.

16 el-Câḥiẓ, *Kitâbu'l-Ḥayevân*, thk. Abdüsselam Muhammed Hârûn (Mısır: Mektebetu Muṣṭafâ el-Bâbî el-Ḥalebî ve Evlâdih, 1362/1943), 5/331.

17 Theodore Jones, *A Lexicon of New Testament Greek on a New Plan* (Londra: Elliot Stock, 1877), 63.

bile esasen yeterlidir. Benzer şekilde mavi göz renginin genellikle Avrupa veya Kafkasya ile ilişkili bir etnik kökeni göstermesine karşın, bu verinin Büyük Murakkış'ın Yunan kökenli olabileceği şeklinde yorumlanması için yeterli karine mevcut değildir. Öte yandan Büyük Murakkış'ın en popüler manzumelerinden birinde lakabıyla ilişkili bir fiili kullanmış olması, şairin lakabının ilham kaynağı hususunda daha ikna edici bir veri sağlamaktadır. Fakat yine de söz konusu lakabın "Marḳus" kelimesiyle ilişkisini gündeme taşıyan teoriyi mutlak surette çürütebilecek somut bir verinin olmadığı da itiraf edilmelidir. Netice itibarıyla şairin lakabının kökeni hususunda geleneksel görüşlerin daha isabetli göründüğünü söylemek mümkündür.

1.2. Büyük Murakkış'ın İçtimai ve Ailevi Hayatı

Büyük Murakkış'ın yaşadığı dönemde toplum tarafından saygı gören güçlü bir aileye mensup olduğu tespit edilmektedir. Şairin aile şeceresinin bilinmesi, onun şiirlerinin ve içtimai ilişkilerinin daha iyi anlaşılması açısından mühimdir. Ne var ki onun bütün aile bağları tam manasıyla saptanamamaktadır. Mevcut veriler incelendiğinde, elde edilen en makul şecereyi şu şekilde tarif etmek mümkündür: Büyük Murakkış'ın dedesi Mâlik b. Ḍubey'a'nın zürriyetinden, (Büyük Murakkış'ın sevgilisi Esmâ'nın babası olan ve el-Burek namıyla da anılan) 'Avf, (Muhelhil b. Rebî'a'yı esir eden) 'Amr, (Büyük Murakkış'ın babası) Sa'd, Rebî'a ve Mers̱ed adlı oğullar türemiştir. Sa'd b. Mâlik'in zürriyetinden ise Ḳays, (Ṭarafe b. el-'Abd'in ve onun kız kardeşi el-Ḫirniḳ'ın dedesi) Sufyân, Kehf, (Câhiliye şairi Küçük Murakkış'ın muhtemel atası) Ḥarmele, Enes, (Câhiliye şairi 'Amr b. Ḳamî'e'nin atası) Ḳamî'e, el-'Abd, Büyük Murakkış ve Mu'ayd adlı oğullar türemiştir.[18]

Büyük Murakkış'ın babası Sa'd b. Mâlik, bizzat *Ḥamâse* şairlerinden biridir.[19] Ne var ki onun pek fazla şiiri günümüze ulaşmamıştır. Sa'd'ın az şiir söyleyen şairlerden (*el-muḳillûn*) birisi olduğunu düşünmek de mümkündür. Onun kabile savaşlarında, yaklaşık 530 senesinde öldüğü öne sürülmektedir.[20] Ancak söz konusu vefat hususunda veri yetersizliği dolayısıyla kesin bir tarih vermekten imtina etmek daha doğru görünmektedir.

Bu ailendeki en meşhur şairin, *mu'allaḳa* şairleri arasında sayıldığı için Ṭarafe b. el-'Abd b. Sufyân b. Sa'd b. Mâlik b. Ḍubey'a (ö. 564 [?]) olduğunu öne

---

[18] bk. al-Ḍabbī, *The Mufaddaliyat*, 166; el-Muraḳḳişu'l-Ekber - el-Muraḳḳişu'l-Eṣġar, *Dîvânu'l-Muraḳḳişeyn*, 22-23.

[19] Ebû Alî Ahmed b. Muhammed b. Hasan el-Merzûḳî, *Şerḥu dîvâni'l-ḥamâse li-Ebî Temmâm*, haz. Ġarîd eş-Şeyḫ (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1424/2003), 355-360.

[20] el-Muraḳḳişu'l-Ekber - el-Muraḳḳişu'l-Eṣġar, *Dîvânu'l-Muraḳḳişeyn*, 23.

sürmek mümkündür. Üstelik Büyük Murakkış'ın aksine Ṭarafe'den günümüze daha kapsamlı bir divan ulaşmış durumdadır.[21] Câhiliye Dönemi şairlerinden olan 'Amr b. Ḳamî'e b. Ẕureyḥ b. Sa'd b. Mâlik b. Ḍubey'a b. Ḳays (ö. 540 [?]) ailedeki bir diğer önemli şairdir. Onun divanı da günümüze ulaşmıştır.[22]

el-Mufaḍḍaliyyât şairleri arasında yer alan Bişr b. 'Amr b. Merṡed b. Sa'd b. Mâlik b. Ḍubey'a b. Ḳays da ailenin çıkardığı şairlerdendir.[23] Ayrıca Câhiliye Döneminin en mühim şairleri arasında sayılan Meymûn b. Ḳays (el-A'şâ) b. Cendel b. Şerâḥîl b. 'Avf (ö. 7/629 [?]), Büyük Murakkış'ın ebedi aşkı Esmâ'nın babası olan 'Avf b. Mâlik'in zürriyetinden gelmektedir ve divanı mevcuttur.[24]

Bu seçkin soy ağacından anlaşılacağı üzere, Büyük Murakkış'ın mensup olduğu Mâlik b. Ḍubey'a ailesi, şiir sanatıyla ilgilenen son derece entelektüel kişileri bünyesinde barındırmaya muvaffak olmuştur. Söz konusu şecerenin tarihsel seyri incelendiğinde, Büyük Murakkış'ın atalarının da şairlik sanatından uzak isimler olmadığı tespit edilmektedir. Dolayısıyla şairin pek bilinmeyen çocukluk yıllarında, dönemin şartlarına göre son derece entelektüel bir muhitte yetişmiş olduğunu iddia etmek yanlış olmayacaktır. Öte yandan ailenin Büyük Murakkış'tan sonraki üyeleri de bu geleneği sürdürmüş, hatta gelecek kuşaklara mensup pek çok şair seleflerini gerek şöhret gerekse üretkenlik açısından geride bırakmıştır.

1.3. Büyük Murakkış'ın Eğitim Hayatı

Günümüze ulaşan kayıtlardan, Büyük Murakkış'ın pek çok çağdaşının aksine okuma yazma öğrenmeyi başardığı anlaşılmaktadır. Aktarılanlara göre, şairin babası Sa'd b. Mâlik, Büyük Murakkış ile onun kardeşi Ḥarmele'yi Hîre ahalisinden Hristiyan bir muallime göndererek onların okuma yazma öğrenmesine imkân tanımıştır. Geleneksel kayıtlar, babalarının nazarında bu iki çocuğun daha ayrıcalıklı bir konuma sahip olduğunu vurgulamaktadır.[25] Öte yandan Sa'd b. Mâlik'in oğulları arasından Büyük Murakkış'ı okuma yazma öğrenmesi için seçmesi, onun entelektüel temayüllerini çocukluk yaşında fark

21 bk. Ṭarafe b. el-'Abd, *Dîvânu Ṭarafe b. el-'Abd: Şerḥu'l-A'lem eş-Şentemerî*, thk. Duriyye el-Ḫaṭîb - Luṭfî eṣ-Ṣaḳḳāl (Beyrut - Bahreyn: Dâru'ṡ-Ṡeḳāfe ve'l-Funûn - el-Mu'essesetu'l-'Arabiyye, 2000), 1-378.

22 bk. 'Amr b. Ḳamî'e, *Dîvânu 'Amr b. Ḳamî'e*, thk. Halîl İbrâhîm el-'Aṭiyye (Beyrut: Dâru Ṣâdir, 1994), 1-110.

23 bk. eḍ-Ḍabbî, *el-Mufaḍḍaliyyât*, 274-277.

24 bk. Meymûn b. Ḳays el-A'şâ, *Dîvânu'l-A'şâ el-Kebîr*, haz. Muhammed Huseyn (el-Cemâmîz: Mektebetu'l-Âdâb, ts.), 1-432.

25 eḍ-Ḍabbî, *Dîvânu'l-Mufaḍḍaliyyât*, 459-460; Ebû'l-Ferec Alî el-İṣfehânî, *Kitâbu'l-Eġānî*, thk. İhsân Abbâs - İbrahim es-Se'âfîn (Beyrut: Dâru Ṣâdir, 1429/2008), 6/94-98.

etmiş olmasıyla irtibatlandırılabilir. Muhtemelen şairin çocukluk döneminden itibaren şiir sanatına ilgi göstermiş olması, onun bu ayrıcalığa erişmesindeki ana etkendir.

Büyük Murakkış'ın okuma yazma bilmesi, okuryazarlık oranının düşük olduğu kabilesinde onu ayrıcalıklı bir konuma yerleştirmiş olmalıdır. Büyük Murakkış'ın sadece okuma yazma öğrenmediğini, bilakis içinde bulunduğu muhitin elverdiği ölçüde eline geçen yazmaları da okuma imkânı bulduğunu varsaymak mümkündür. Zira Doğu Hristiyan manastırlarında kitap koleksiyonlarının saklandığı bilinmektedir.[26] Dolayısıyla şairin Hîre ahalisine mensup bir Hristiyan'dan ders aldığı göz önünde bulundurulduğunda, onun en azından belli başlı dinî kaynakları inceleme olanağı bulduğunu düşünmek yanlış olmayacaktır. Elbette bu eserlerin mahiyetini kesin surette tespit etmek mümkün görünmemektedir.

Öte yandan Büyük Murakkış'ın almış olduğu bu eğitimin çağının taleplerine yeterince karşılık verdiğini düşünmek mümkündür. Zira şairin sadece okuryazarlığı öğrenmekle kalmadığı, bilakis bunu ileri bir aşamaya taşıyarak meslek haline getirdiği anlaşılmaktadır. Rivayetler, 524 senesinde Büyük Murakkış'ın Ġassânî hükümdarlarından el-Ḥâriṡ b. Ebî Şemir el-Ġassânî en-Naṣrânî (ö. 8/630) ile görüştüğünü, ona nedimlik ederek onu methettiğini ve hükümdarın maiyetinde kâtip olarak çalıştığını aktarmaktadır.[27] Ne var ki Büyük Murakkış'ın bu günlerdeki edebî ve siyasî icraatlarına dair yeterli kaydın olmaması, onun bu süreçteki faaliyetlerinin mahiyetine kuşku düşürmektedir. Luvîs Şeyho'nun Büyük Murakkış ile el-Ḥâriṡ'in bir araya gelmesini takriben 524 senesine tarihlendirmesine rağmen, böylesi keskin bir çıkarımın nasıl yapılabildiği anlaşılamadığından, tarihlendirme hususunda ihtiyatlı olunması daha doğru görünmektedir.

Öte yandan Büyük Murakkış'ın el-Ḥâriṡ'in yanında geçirdiği günlerde icra ettiği edebî faaliyetler hususunda, son derece sınırlı olmasına karşın, bir rivayete rastlandığı da belirtilmelidir. Söz konusu rivayete göre, Büyük Murakkış ile hükümdar arasında, güzel bir kompozisyonun nasıl ortaya konulacağına ilişkin bir konuşma gerçekleşmiş olmalıdır. Bu bağlamda hükümdarın yazı sanatı hakkında Büyük Murakkış'a bazı tavsiyelerde bulunduğu öne sürülmektedir.[28] İslam öncesinde yaşamış bir Arap şairi için ilginç bir kariyer anlamına gelen bu

---

[26] Esat Ayyıldız, "Lahmîlerin Arap Edebiyatına Etkisi", *2nd International Archeology, Art, History and Cultural Heritage Congress*, ed. Kenan Beşaltı (Şanlıurfa: Iksad Yayınevi, 2022), 42.

[27] Şeyho, *Şuʿarâ'u'n-Naṣrâniyye ḳable'l-İslâm*, 292.

[28] Zekî Mubârek, *en-Neṡru'l-fennî fi'l-ḳarni'r-râbiʿ* (Windsor: Hindâvî, 2013), 55.

durum, veri yetersizliği nedeniyle üzerindeki kuşku bulutlarından sıyrılamamaktadır.

1.4. Büyük Murakkış'ın Dinî Hayatı

Büyük Murakkış, Hristiyan olduğu iddia edilen Arap şairleri arasındadır. Ne var ki onun dinî tercihine ilişkin kesin bir veri olmadığı için, şairin mutlak surette Hristiyan olduğunu iddia etmek doğru değildir. Büyük Murakkış'ın Hristiyan olduğu hususundaki savlar, onun hayatındaki Hristiyanlıkla temaslarına yoğunlaşmaktadır. Öncelikle şairin Hîre ahalisine mensup bir Hristiyan'dan ders alması, sonra da Hristiyan bir hükümdarın yönetimi altında kâtiplik vazifesi icra etmesi, onun bu dine mensup olduğunun birer delili sayılmıştır. Ayrıca şaire ait bazı beyitler, onun *Kitâb-ı Mukaddes*'i bildiğine yorulmuştur. Ancak onun dinî tercihine ilişkin somut bir verinin bulunmadığı gerçeğinin altı tekrar çizilmelidir. Bu nedenle Kârîn Ṣâdir, haklı olarak Büyük Murakkış'ın dinî görüşü hakkında hiç kimsenin hüküm vermeyeceğini belirtmektedir.[29]

Büyük Murakkış'ın bir Hristiyan olarak tanıtılmasında, Luvîs Şeyho'nun büyük bir etkisi vardır. O, Hristiyan şairleri konu edindiği eserinde, Büyük Murakkış'a birkaç sayfalık bir bölüm ayırmış ve Büyük Murakkış'a atfettiği aşağıdaki şiiri onun Hristiyanlığının bir delili olarak sunmuştur:

"1. فَلَقَدْ غَدَوْتُ وَكُنْتُ لاَ   أَغْدُو عَلَى وَاقٍ وَحَاتِمْ

2. فَإِذَا الأَشَائِمُ كَالأَيَا   مِنْ وَالأَيَامِنُ كَالْمَشَائِمْ

3. وَكَذَاكَ لا خَيْرٌ وَلاَ   شَرٌّ عَلَى أَحَدٍ بِدَائِمْ

4. قَدْ خُطَّ ذَلِكَ فِي الزُّبُو   رِ الأَوَّلِيَّاتِ الْقَدَائِمْ"

"1. Sabahleyin yola koyuldum. Kerkenezin veya karganın yanına çıkmadım.

2. Uğursuz (alametler) uğurlu (alametler) gibidir. Uğurlu (alametler) de uğursuz (alametler) gibidir.

3. Nitekim ne hayır ne de şer, bir kimsenin üzerinde daim (surette etkiye sahip) değildir.

4. Zira bu (durum), ilk ve kadim (milletlerin) kitaplarında yazılmıştır."[30]

Ne var ki bu dizelerin mutlak surette Büyük Murakkış'a ait olduğunu iddia etmek mümkün değildir. Nitekim bu şiir, el-Murakkış es-Sedûsî adında başka bir

---

[29] el-Muraḳḳişu'l-Ekber - el-Muraḳḳişu'l-Eṣġar, *Dîvânu'l-Muraḳḳişeyn*, 11.

[30] Şeyho, *Şu'arâ'u'n-Naṣrâniyye ḳable'l-İslâm*, 286.

şaire daha nispet edilmektedir.[31] Ayrıca şiirde karşımıza çıkan üslup, Büyük Murakkış'ın manzumelerine benzememektedir. Dolayısıyla iki şairin isim benzerliği dolayısıyla birbirleriyle karıştırılmış olması daha olası görünmektedir.

Büyük Murakkış'ın bir Hristiyan'dan okuma yazma öğrenmesinin, onun kesin surette Hristiyan olduğuna yorulması çok doğru değildir. Nitekim İslam öncesinde putperest Araplar kapsamlı dinî metinler okumaya ihtiyaç duymadığından, Araplar arasından yazı sanatıyla genel itibarıyla *Kitâb-ı Mukaddes*'i anlama noktasında bu gereksinimi derinden hisseden Hristiyan âlimlerin iştigal etmiş olması son derece normaldir. Dolayısıyla Büyük Murakkış'ın bulunduğu muhitte putperest bir bilgindense Hristiyan bir âlime ulaşmış olması çok daha olağandır. Ayrıca Hristiyan din adamlarının misyonerlik faaliyetleriyle iştigal etmeyi arzuladıkları farz edilirse, Sa'd b. Mâlik gibi etkili bir ismin gelecek vadeden oğlunu karşılıksız olarak yetiştirmeyi teklif etmiş olduklarını düşünmek dahi mümkündür.

Öte yandan Hristiyan bir âlimden ders alan Büyük Murakkış'ın *Kitâb-ı Mukaddes* bilgisine sahip olmasında garipsenecek bir durum yoktur. Çünkü o dönemin şartlarında, yazı materyallerine ulaşmanın ve istinsah işlemlerinin zorluğu nedeniyle din adamlarının yazma eserlere erişmede yaşadıkları güçlükler göz önünde bulundurulduğunda, kolay ulaşılabilir eserlerin daha ziyade Hristiyanlıkla ilgili dinî kayıtlar olduğunu düşünmek mümkündür. Dolayısıyla Büyük Murakkış'ın okuma yazma pratiğini dinî bir eser üzerinden yaptığını, bu çalışması sonucunda Hristiyanlığa dair bazı temel bilgileri öğrendiğini kabul etmek makuldür. Ne var ki bu kabul, şairin bu bilgilere vakıf olmak suretiyle Hristiyanlığı kesin surette benimsemiş olduğuna bir kanıt teşkil etmemektedir. Diğer bir deyişle Büyük Murakkış'ın şiirlerinde Hristiyanlığa işaret ettiği izlenimi uyandıran bazı beyitleri, tabii bir esinlenmenin ürünü olarak değerlendirmek mümkündür.

Buna mukabil Büyük Murakkış'ın putlara yemin ettiği şeklinde yorumlanabilecek bazı dizelerine de rastlanmaktadır.[32] Hristiyanlığa veya putperestliğe gönderme yaptığı düşünülen beyitler, şairin şiirlerinin incelendiği bölümde kaside bağlamı içerisinde detaylıca mütalaa edileceğinden, burada tekrara düşülmemesi adına bu mesele daha fazla derinleştirilmeyecektir.

Son olarak Büyük Murakkış'ın Hristiyan bir hükümdarın yanında kâtip olarak çalıştığına ilişkin rivayet, şairin de benzer bir dinî tercihe sahip olduğu düşüncesini en çok destekleyen karinedir. Ne var ki şairin bu süreçteki günlerine ilişkin yeterli malumata ulaşılamaması, fazlasıyla kuşku uyandırıcı bir durumdur. Büyük Murakkış'ın sıradan bir saray şairi olmanın ötesinde, mühim yazışmaları

---

31 bk. el-Muraḳḳişu'l-Ekber - el-Muraḳḳişu'l-Eṣġar, *Dîvânu'l-Muraḳḳişeyn*, 75.

32 bk. el-Muraḳḳişu'l-Ekber - el-Muraḳḳişu'l-Eṣġar, *Dîvânu'l-Muraḳḳişeyn*, 59-61.

yürüten bir kâtip olduğu iddiasının doğruluğu kabul edilse bile, bu durumun dahi Büyük Murakkış'ın Hristiyanlığına kesin bir delil teşkil etmeyeceği açıktır. Zira Arap yöneticilerin gerek İslam öncesinde gerekse daha sonraki dönemlerde farklı dinlerden insanları önemli vazifelerle görevlendirdiği örneklere rastlamak mümkündür. Dolayısıyla Büyük Murakkış'ın Hristiyan olması veya onun Hristiyan olmaması hususunda ortaya atılan savların eşit oranda makul göründüğü söylenebilir. Bu yüzden şairin dinî görüşü hakkında kesin bir söylemde bulunmak doğru değildir.

1.5. Büyük Murakkış'ın Askerî Faaliyetleri

Çağdaşı pek çok tanınmış sima gibi, Büyük Murakkış'ın da yaşadığı asrın önemli savaşçı şairlerinden birisi olduğu anlaşılmaktadır. Onun ismi, Bekr ve Taġlib kabileleri arasında cereyan eden meşhur Besûs Savaşı'na katılan savaşçılar arasında sayılmaktadır. Öte yandan şairin aile üyelerinin arasında da pek çok seçkin savaşçının bulunduğu tespit edilmektedir. Örneğin; Büyük Murakkış'ın amcası ʻAmr b. Mâlik'in, Taġlib'in liderlerinden meşhur Câhiliye şairi Muhelhil b. Rebîʻa'yı esir alan kişi olduğu öne sürülmektedir.[33] Büyük Murakkış'ın iştirak ettiği öne sürülen bu savaşta, onun etrafında müttefik ve hasım hüviyetiyle faaliyet göstermiş olan bazı şahsiyetlerin, Arap şiir geleneklerinin gelişmesine öncülük eden kişiler olması manidardır. Örneğin; Besûs Savaşı'nı kışkırtan Muhelhil, geleneksel görüşlere göre kaside formunun gelişiminin asli öncüsüdür. Bu savaş ortamında, onun Arap şiir formlarından birisi olan kasideyi başlatmaya fırsat bulduğu savunulmaktadır.[34]

Dolayısıyla Büyük Murakkış'ın içinde bulunduğu ortam ve etkileşime girdiği insanlar göz önünde bulundurulduğunda, onun kaside geleneğinin gelişmesine ilham veren öncülerden birisi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim Besûs Savaşı, içerisindeki askerî operasyonlar kadar şiirsel faaliyetlerle de tanınmaktadır. Onun bu savaşta cesaret, yiğitlik ve atılganlığıyla ön plana çıktığı, müttefiklerine önemli bir avantaj sağlarken düşman güçlerine büyük tahripler verdiği söylenmektedir. Büyük Murakkış'ın babası Saʻd b. Mâlik, bu savaşta kabilesi Ḳays b. S̱aʻlebe'nin komutanlarından biridir.[35] Saʻd'ın kardeşi ʻAvf b. Mâlik b. Ḍubeyʻa, Câhiliye Döneminin önemli atlı savaşçıları arasında zikredilmektedir. Onun Ḳiḍḍa Muharebesi'nde devesini ıhtırarak söyledikleri dolayısıyla "el-Burek" şeklinde anılmaya başlandığı kaydedilmektedir.[36]

---

[33] Fuat Sezgin, *Geschichte des arabischen Schrifttums* (Leiden: E. J. Brill, 1975), 2/153-155.

[34] Ignace Goldziher, *Klasik Arap Literatürü*, çev. Rahmi Er - Azmi Yüksel (Ankara: Vadi Yayınları, 2012), 24-25.

[35] el-Muraḳḳişu'l-Ekber - el-Muraḳḳişu'l-Eṣġar, *Dîvânu'l-Muraḳḳişeyn*, 9-10.

[36] Hayreddîn ez-Ziriklî, *el-Aʻlâm* (Beyrut: Dâru'l-ʻİlm li'l-Melâyîn, 2002), 5/96.

Kısacası tarihî kayıtlar incelendiğinde, gerek Büyük Murakkış'ın gerekse onun yakın aile üyelerinin yaşamları boyunca dönemin kabile savaşlarında sıklıkla yer aldıkları ve bu nedenle "Arapların Atlıları" (*Fursânu'l-'Arab*) arsında sayıldıkları tespit edilmektedir. Onun ailesinin askerî faaliyetleri incelendiğinde, Büyük Murakkış'ın şiirlerinde yansıma alanı bulan kabile çatışmalarının nedenleri daha iyi anlaşılmaktadır. Öte yandan hasım kabileler arasında hayli erken bir dönemde yaşanmış olan bu mücadelelerin pek çok detayı kolektif kabile hafızasından silindiğinden, şairin şiirlerinde yansıma alanı bulan tüm askerî faaliyetleri tam manasıyla anlamlandırmak günümüzde maalesef mümkün olamamaktadır.

II. BÖLÜM

2. BÜYÜK MURAKKIŞ'IN ÂŞIKLIĞI VE ONUN AŞK EFSANESİNE İLİŞKİN VERİLER

Büyük Murakkış Arap edebiyatındaki gerçek şöhretini esasen savaşçılığına veya şairliğine değil, daha ziyade âşıklığına borçludur. Nitekim şairin yaşadığı dönemde dahi efsanevi bir aşk anlatısının kahramanı olduğu ve bu efsanenin asırlar boyunca canlılığını kaybetmediği anlaşılmaktadır. Şairin sevda ve hüznünü yansıtan şiirleri, Arap edebiyatının en ölümsüz eserleri arasında sayılmaktadır. Dolayısıyla Büyük Murakkış'ın ismi, Arap edebiyatında karasevdaya düşmüş âşıklar (*el-muteyyemûn*) arasında zikredilmektedir.[37]

Büyük Murakkış aynı zamanda, *'Uşşâḳu'l-'Arab* (عُشَّاقُ الْعَرَب) yani *Arap Âşıklar* şeklinde adlandırılan tarihî karakterler arasında da ölümsüzleştirilmektedir. Diğer bir deyişle onun şairliğiyle elde ettiği ün, âşıklığıyla elde ettiği ünün hayli gerisinde kalmıştır. Büyük Murakkış ayrıca, Arap edebiyatında aşkı yüzünden öldüğü rivayet edilen şairlerden biridir. Aşk öyküsünün bütün Arap dünyasında yaygın şekilde şöhret kazanması, büyük olasılıkla ikinci/sekizinci yüzyılda gerçekleşmiştir. Onun aşk hayatı, amcasının kızı Esmâ'yı merkezine almaktadır. Büyük Murakkış ile Esmâ'nın aşkını anlatan anonim bir yazmanın, bibliyografya âlimi İbnu'n-Nedîm'in (ö. 385/995 [?]) zamanında, yani dördüncü/onuncu yüzyılda hâlâ tedavülde olduğu anlaşılmaktadır.[38]

İbnu'n-Nedîm meşhur şaheserinin bir bölümünde, İslam öncesinde ve İslâm devirlerinde yaşamış âşıklara ve onların hikâyelerine ilişkin yazılmış eserlere değinmektedir. Bu bağlamda, İsâ b. De'b, eş-Şarḳî b. el-Ḳuṭâmî (ö. 155/882), Hişâm el-Kelbî (ö. 204/819 [?]), el-Heys̱em b. 'Adî (ö. 207/822) ve bunların haricindeki müelliflerin, bazı eserler telif ettiğini kaydetmektedir. Ardından Arap edebiyatında ünlenen pek çok âşığa ilişkin kaydı sıralamaya geçiş yapmakta ve bu bağlamda öncelikle *Kitâbu Muraḳḳi[ş] ve Esmâ[']* adında bir kayıttan bahsetmektedir. Ne var ki bu bağlamda söz konusu eserin Arap harfleriyle (مرقس و اسما) [mrḳs v esmâ] şeklinde yazıldığını belirtmek gerekir.[39] Bahsi geçen yazım şekli bir imla hatasından ibaret değilse, söz konusu bu kayıp eserde Büyük Murakkış'ın isminin kökenine dair bazı detayların olabileceği de akla

---

37 el-Muraḳḳişu'l-Ekber - el-Muraḳḳişu'l-Eṣġar, *Dîvânu'l-Muraḳḳişeyn*, 9-10.

38 Pellat, "Muraḳḳish", 7/603-604; İbn Ḳuteybe, *eş-Şi'r ve'ş-şu'arâ'*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir (Kâhire: Dâru'l-Me'ârif, ts.), 1/210-213.

39 İbnu'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.), 425.

gelmektedir. Çünkü bu yazım, daha önce de işaret edildiği üzere "Markus" kelimesinin yazımı ile aynıdır.

Büyük Murakkış'ın aşk öyküsüne dair bazı kayıtların kaybolmasına rağmen, onun hikâyesi Arapların zihninden bütünüyle silinmemiştir. *el-Eğânî* gibi klasik kaynaklarda, Büyük Murakkış'ın öyküsünün izlerini takip etmek mümkündür.[40] el-İṣfehânî'nin (ö. 356/967) ölümsüz eserinde, Ebû 'Amr'ı kaynak gösterdiği ve bunun el-Mufaḍḍal eḍ-Ḍabbî (ö. 178/794 [?]) tarafından da onayladığını kaydettiği bir rivayeti nakletmektedir. Keza el-Mufaḍḍal eḍ-Ḍabbî'nin kendi eserinde de bu öyküsünün ana hatlarına yer verilmektedir.[41] Cafer b. Ahmed b. el-Ḥuseyn es-Serrâc el-Ḳārî el-Bağdâdî'nin (ö. 500/1106) *Meṣâri'u'l-'Uşşâḳ* adlı eserinde de Büyük Murakkış'ın Esmâ ile olan aşkına değinildiği tespit edilmektedir.[42] Bu konuda son olarak Ruqayya Yasmine Khan'ın Büyük Murakkış'ın aşk öyküsünü sembolizm perspektifinden ele aldığı İngilizce bir modern makale çalışmasının bulunduğu hatırlatılmalıdır.[43]

2.1. Büyük Murakkış'a Atfedilen Efsanevi Aşk Anlatısı

Büyük Murakkış'ın aşk öyküsünün bilinmesi, onun şiirlerinin tam manasıyla anlaşılabilmesi açısından mühimdir. Nitekim şairin Esmâ'ya ilişkin şiirlerindeki zaman ve mekânların belirlenebilmesi, sadece yaşanan hadiselerin detaylarına hâkimiyetle mümkün olabilmektedir. Konuyu aktaran klasik kaynaklardaki rivayetler, söz konusu aşk öyküsünü anlatırken mevzuyla ilişkili kasidelere de yer vermektedir. Ancak bu çalışmada Büyük Murakkış'ın şiirleri farklı bir bölüm altında daha detaylı şekilde mütalaa edileceğinden, bu kasideler burada tekrara düşmemek adına ayrıca zikredilmeyecektir.

Günümüze ulaşan verilerin ışığında, Büyük Murakkış ile Esmâ arasındaki aşk öyküsünün esas itibarıyla birbiriyle çelişen iki ana rivayet üzerinden şekillendiğini söylemek mümkündür. Dolayısıyla onun aşk öyküsünün incelenmesinde, kapsamlı ve edebî bir perspektife sahip olan birinci rivayet ile daha sade bir görünümü olan ikinci rivayetin müstakil başlıklar altında tetkik edilmesi ve bunlara ilişkin verilerin ayrı bir başlık altında değerlendirilmesi daha uygun görünmektedir.

---

40 bk. el-İṣfehânî, *Kitâbu'l-Eğânî*, 6/94-98.

41 eḍ-Ḍabbî, *Dîvânu'l-Mufaḍḍaliyyât*, 459-460.

42 Cafer b. Ahmed b. el-Ḥuseyn es-Serrâc el-Ḳārî el-Bağdâdî, *Meṣâri'u'l-'uşşâḳ* (Windsor: Hindâvî, 2019), 187-189.

43 bk. Ruqayya Yasmine Khan, "Substitution and Sacrifice in the Classical Love Story of al-Muraqqish al-Akbar", *History of Religions* 39/1 (1999), 50-64.

2.1.1. Büyük Murakkış'ın Aşk Öyküsüne İlişkin Birinci Rivayet

Büyük Murakkış'ın amcasının kızı Esmâ bt. 'Avf b. Mâlik (el-Burak) ile aralarındaki aşk, onların çocukluk yıllarına uzanmaktadır. Şairin çocukluk arkadaşı Esmâ ile birlikte büyüdüğü rivayet edilmektedir. Büyük Murakkış, Esmâ'ya genç yaşında âşık olduğundan, evlilik çağına geldiğinde henüz geniş bir tanınırlığa sahip değildir. Dolayısıyla şair, amcası 'Avf'tan kızıyla evlenmeyi talep ettiğinde, amcası bu evliliğe rıza göstermemek için onun bu zaafını bahane eder. Büyük Murakkış'a kendisini kanıtlayana ve gücüyle nam salana kadar kızıyla evlenemeyeceği şeklinde olumsuz bir yanıt verir. Bu husustaki bir diğer rivayet, 'Avf'ın Büyük Murakkış itibar gören bir reis oluncaya ve hükümdarların huzuruna kabul edilecek seviyeye çıkıncaya kadar Esmâ ile evlenemeyeceğini belirttiği şeklindedir. Sonuç itibarıyla her iki talep de birbiriyle alakalı görünmektedir. Gerçek talep her ne olursa olsun, Büyük Murakkış şöhret kazanmak için memleketini terk ettiğinde, şartı yerine getirmesi halinde Esmâ ile evlendirileceği hususunda amcasından söz almış durumdadır.[44]

Büyük Murakkış'ın çıktığı bu serüvende, Yemen hükümdarlarından birisinin yanında bir müddet kaldığı, nazmettiği övgü kasidelerinin cömertçe karşılandığı, methiye şairliğinin takdir edildiği ve bu sayede caizelere mahzar olduğu anlatılmaktadır. Ne var ki gelinen bu noktada kayıtlar, şairin ardında bıraktığı memleketinde yaşanan hadiseleri aktarmaya dönmektedir. Bu kapsamda şair evlilik şartını yerine getirmek için olanca gayretiyle mücadele ediyorken kurak geçen zorlu bir yılın ardından amcasının iktisadî açıdan çetin bir darboğaza düştüğü bildirilmektedir. Buna göre, söz konusu darboğazın yaşandığı günlerde, Murâd kabilesinin Benû Ġuṭeyf boyundan 'Avf'ı ziyaret eden zengin bir adam, onu maddiyat karşılığında Esmâ'yı kendisiyle evlendirmesi hususunda ikna edecektir. Aşağı Necrân'da ikamet ettikleri anlaşılan Murâd kabilesine mensup bu adamın isminin klasik kaynaklar tarafından genellikle zikredilmemesi dikkat çekici bir detaydır. Öte yandan *Meṣâri'u'l-'Uşşâḳ*'ta aktarılan farklı bir rivayette, söz konusu adamın namının Ḳarnu'l-Ġazâl (Ceylan Boynuzu) olduğu aktarılmaktadır. Ṭarafe b. el-'Abd'in A'lem eş-Şentemerî (ö. 476/1084) tarafından şerh edilen divanında ise bu adamın isminin 'Amr b. el-'Uzeyyil olduğuna dair bir kayıt bulunmaktadır. İşin aslı her ne olursa olsun, anlatıldığı

---

44 eḍ-Ḍabbî, *Dîvânu'l-Mufaḍḍaliyyât*, 459-460; el-İṣfehânî, *Kitâbu'l-Eġânî*, 6/94-98; es-Serrâc el-Ḳârî el-Baġdâdî, *Meṣâri'u'l-'uşşâḳ*, 187-189.

kadarıyla söz konusu adam, Esmâ'yı kabilesi Sa'd b. Mâlik'ten ayırarak Murâd kabilesinin yerleşkesine götürecektir.[45]

Büyük Murakkış'ın kardeşleri, onun Esmâ'nın evliliğini öğrenirse yıkılacağını düşündüğünden, şair geri döndüğünde ona sevgilisinin öldüğünü söyleyeceklerini kararlaştırırlar. Bu yalanlarını somut bir delille desteklemek maksadıyla bir koç keserler, koçun etini yedikten sonra geriye kalan parçalarını bir örtüye sararak kazdıkları sahte bir mezarın içerisine gömerler. Büyük Murakkış evine tekrar döndüğünde, ona sevgilisinin öldüğünü bildirirler ve şaire bu sahte mezarı gösterirler. Biricik aşkını kaybetmiş olmanın elemiyle müteessir olan şair, gerçek sandığı bu mezarı sık sık ziyaret etmeyi adet haline getirir. Büyük Murakkış bir gün elbisesiyle örtünmüş şekilde yere uzanmış yattığı sırada, onu fark etmeden yanına yaklaşıp aşık kemikleriyle oynamaya duran ve bu kemiklerin kime ait olduğu hususunda aralarında ihtilafa düşen iki yeğeni çıkagelir.[46]

Çocukların söz konusu kemikle giriştikleri bu uğraş, *aşık oyunu* veya sadece *aşık* şeklinde isimlendirilen oyunun bir türü olmalıdır. Çok eski bir oyun olan aşık, eski Araplarda olduğu kadar eski Türkler arasında da son derece yaygındır. Türk halklarının yaşadığı tüm bölgelerde, bilhassa Asya ve Türkiye'de bu oyuna hâlâ rastlamak mümkündür.[47] Dolayısıyla söz konusu çocukların düştüğü bu anlaşmazlık, o dönemin oyuncaklarından birisinin aidiyeti hakkındadır.

Hikâyenin devamında iki çocuktan birisi aşık kemiğinin kendisine ait olduğunu savunarak: "Bu bana babamın koçtan (alarak) vermiş olduğu aşık kemiğimdir. (Hani) onun (cesedinin parçalarını bir mezara) gömmüşler ve Murakkış geldiğinde ona bunun Esmâ'nın kabri olduğunu söyleyelim demişlerdi." der. Ne var ki Büyük Murakkış yeğeninin bu sözlerini gizlendiği mevkiden duyar. Akabinde başını çıkararak çocuğu yanına çağırır, yaşanan bu hadisenin detaylarını sorar ve Esmâ'nın Murâd kabilesinden bir adamla evlendiği haberini alır.[48]

Rivayetler gelinen bu noktada, yaşanan söz konusu hadisenin öncesinde Büyük Murakkış'ın sevgilisinin sahte ölümü dolayısıyla son derece zayıf düşmüş olduğunu kaydeder. Fiziksel yorgunluğuna aldırış etmeyen şair, kendisine ait bir

---

45 eḍ-Ḍabbî, *Dîvânu'l-Mufaḍḍaliyyât*, 459-460; Ṭarafe b. el-'Abd, *Dîvânu Ṭarafe b. el-'Abd*, 129; el-İṣfehânî, *Kitâbu'l-Eġānî*, 6/94-98; es-Serrâc el-Ḳārî el-Baġdâdî, *Meṣâri'u'l-'uşşâḳ*, 187-189.

46 el-İṣfehânî, *Kitâbu'l-Eġānî*, 6/94-98.

47 Deniz Karakurt, *Türk Söylence Sözlüğü: Açıklamalı Ansiklopedik Mitoloji Sözlüğü* (Türkiye: Deniz Karakurt, 2011), 52.

48 el-İṣfehânî, *Kitâbu'l-Eġānî*, 6/94-98.

cariyeyi (*velide*)[49] çağırır ve ondan kocasını kendisine getirmesini ister. Bu cariyenin kocasının ırgat (*'asîf*)[50] olarak çalıştığı ve Ġufeyle kabilesine intisap ettiği kaydedilmektedir.[51]

Büyük Murakkış, ismi zikredilmeyen bu ırgata, Esmâ ile evlenen Murâdlı adamın yanına gitmek üzere bineklerini hazırlamasını emreder. Böylelikle Büyük Murakkış, ırgat ve ırgatın hanımı, üç kişiden müteşekkil bir grup halinde söz konusu adamın peşine düşer. Ne var ki zaten bitkin vaziyetteki şair yolculuk esnasında daha da hastalanır ve seferine devam edemeyecek hale gelir. Bunun üzerine iki hizmetkârı şairi Murâd kabilesinin yurdu olan Aşağı Necrân'daki bir mağaraya taşır. Bu mağaranın isminin Ḫubbân, Ḫabbân, Cunnân, Cubâr veya Ḥayyân olduğu iddia edilmektedir.[52]

Başlarına gelen bu talihsizlikten nasıl kurtulacaklarını düşünen ırgat, kendi çıkarları doğrultusunda en makul çözümün şairi terk ederek evlerine geri dönmeleri olduğu fikrine kapılır. Nitekim o, Büyük Murakkış'ın hastalığı nedeniyle kesin surette öleceği ve onun yanında kalmaya devam edelerse, açlık yüzünden kendilerinin de aynı akıbeti paylaşacağı kanaatindedir. Bu fikrini hanımına açtığında, kadın öncelikle bu korkunç düşünce karşısında endişeye kapılır. Fakat kocası çok geçmeden onu kendi safına çekmeyi başaracaktır. Bu bağlamda *el-Eġānî*'deki rivayet, korkunç planı öğrenen cariyenin ağlamaya başladığını, ancak kocasının kendisine itaat etmemesi halinde onu da bırakarak gideceği hususunda yaptığı tehditlere boyun eğmek zorunda kaldığını aktarmaktadır. Öte yandan bu esnada Büyük Murakkış'ın karıkoca arasında geçen bu diyaloğu duyduğu ve kendi planını yapmaya koyulduğu anlatılmaktadır.[53]

Gelinen bu noktada rivayetler, geçmişe dönerek Büyük Murakkış'ın okuryazarlığına atıfta bulunmaktadır. Hatırlanacağı üzere, Sa'd b. Mâlik'in en

---

49 Velîde (وَلِيدَة): Arapların içerisinde doğduğu halde aslen Arap olmayan, ancak onların arasında yetiştiğinden Arap âdetlerine alışkın olan cariyeler için kullanılan bir tabirdir. bk. Mütercim Âsım Efendi, *el-Oḳyânûsu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît*, haz. Mustafa Koç - Eyyüp Tanrıverdi (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2013), 2/1642.

50 'Asîf (عَسِيف): Türkçedeki "ırgat" kelimesine benzer bir tabirdir. Özgür birisini niteleyebileceği gibi efendisinin işine yarayan köleleri tanımlamak için de kullanılmaktadır. Diğer bir deyişle ücret karşılığında veya sahiplik esasına binaen birisinin işinde çalışan veya ırgatlığını yapan kişi anlamına gelmektedir. Büyük Murakkış'ın öyküsünde bahsi geçen bu kişinin statüsü detaylıca tanımlanmadığı veya ismi açıkça zikredilmediği için, Türkçede "ırgat" kelimesiyle tanımlanması uygun görülmüştür. bk. Mütercim Âsım Efendi, *el-Oḳyânûsu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît*, 4/3798.

51 el-İṣfehânî, *Kitâbu'l-Eġānî*, 6/94-98.

52 eḍ-Ḍabbî, *Dîvânu'l-Mufaḍḍaliyyât*, 459-460; el-İṣfehânî, *Kitâbu'l-Eġānî*, 6/94-98.

53 eḍ-Ḍabbî, *Dîvânu'l-Mufaḍḍaliyyât*, 459-460; el-İṣfehânî, *Kitâbu'l-Eġānî*, 6/94-98.

sevdiği oğulları olan Büyük Murakkış ve Ḥarmele'yi Hîre ahalisinden Hristiyan bir adamın yanına vererek onların okuma yazma öğrenmesini sağladığı nakledilmektedir. Netice itibarıyla Büyük Murakkış, karıkocanın dalgınlığından yararlanarak söz konusu ırgatın semerine içine düştüğü vaziyeti anlatan bazı beyitler yazar. Karıkoca şairin beyitlerinin yazılı olduğu semeri taşıyan develeriyle birlikte evlerine döndüklerinde, kendilerine Büyük Murakkış'ın nerede olduğunu soranlara onun öldüğünü bildirir. Ne var ki bir gün beyitlerin yazılı olduğu semeri gören Ḥarmele, kardeşinin kendisine gönderdiği mesajı fark eder. Bunun üzerine kardeşinin başına neler geldiğini öğrenmek maksadıyla ırgat ile onun hanımını sorgular ve onlardan zayıf düştüğü bir anda kardeşini insafsızca terk ettiklerine ilişkin bir itiraf almayı başarır. İşin aslını öğrenen Ḥarmele, ırgatın üzerine atlayarak onu derhal öldürür. İşfehânî'nin rivayetinde, Ḥarmele'nin hem ırgatı hem de onun hanımını öldürdüğü aktarılmaktadır.[54]

Hikâyenin diğer tarafında, mağarada tek başına yaşama tutunmaya çalışan Büyük Murakkış, bu mağaraya gelip gitmeyi alışkanlık haline getirdiği veya koyunu mağaraya kaçtığı için oraya girdiği rivayet edilen bir çobanla karşılaşır. Şair kendisine kim olduğu sorulduğunda, Murâd kabilesinden birisi olduğu yalanını uydurur. Ardından bu çobanın Murâd kabilesine mensup olduğunu ve Esmâ'nın kocasının sürülerini otlattığını öğrenir ve ona Esmâ'yı görüp görmediğini sorar. Çoban: "Heyhat, onu ne ben ne de benden başkası görüyor." diye yanıtlar. Büyük Murakkış çobana Esmâ'ya ulaşabileceği bir yol bilip bilmediğini sorduğunda, Esmâ'nın hizmetçisinin her gün çobanın yanına gelerek ondan keçi sütü aldığını öğrenir. Bu fırsatı değerlendirmek isteyen şair, yüzüğünü çobana vererek sütü sağdığında bu yüzüğü Esmâ'ya gidecek olan kabın içine atmasını ve bu isteğini yerine getirse, daha önce hiçbir çobanın görmediği şekilde ödüllendirileceğini söyler.[55]

Çoban, Büyük Murakkış'ın ricasını yerine getirir. Süt kabı Esmâ'ya ulaştığında, Esmâ sütü içerken yüzüğün dişine çarptığını hisseder. Bu katı materyalin ne olduğuna bakmak için hizmetkârından ateş getirmesini ister ve aydınlıkta bunun Büyük Murakkış'ın yüzüğü olduğunu hemen anlar. Hizmetkârının yüzüğü bilip bilmediğini sorguladığında, onun bu konuda herhangi bir bilgiye sahip olmadığını görür. Hizmetkârından herhangi bir şey öğrenemeyeceğini anlayan Esmâ, bu kez kocasına yanına gelmesi için haber gönderir. Kocası yanına geldiğinde, çobanını çağırtarak ondan bu yüzüğün hikâyesini öğrenmesini ister. Çoban, yüzüğün kendisine mağarada ölmek üzere olan bir adam tarafından verildiğini, ancak bu adamın kendisine kimliğini açıklamadığını söyler. Bunu duyan Esmâ: "Bu, Murakkış! Acele edin, acele

[54] eḍ-Ḍabbî, *Dîvânu'l-Mufaḍḍaliyyât*, 459-460; el-İşfehânî, *Kitâbu'l-Eġānî*, 6/94-98.
[55] eḍ-Ḍabbî, *Dîvânu'l-Mufaḍḍaliyyât*, 459-460; el-İşfehânî, *Kitâbu'l-Eġānî*, 6/94-98.

edin!" diye feryat eder. Esmâ'nın kocası bir ata biner, karısını yanındaki deveye bindirir ve hep birlikte mağaraya doğru yola koyulurlar. Bir gün ve gecenin ardından Büyük Murakkış'ın yanına ulaşırlar ve onu Esmâ'nın evine taşırlar. Ne var ki Büyük Murakkış biricik sevgilisinin yanında verdiği yaşam mücadelesini kaybeder.[56]

Rivayetler, Büyük Murakkış'ın ölümünün ardından yaşandığı iddia edilen bir hadiseye daha değinmektedir. Buna göre Ḥarmele, kardeşini ölüme terk eden ırgatı katletmeden önce, ırgatla hanımından Büyük Murakkış'ın tam yerini öğrenir ve hâlâ mağarada olduğunu düşündüğü kardeşini bulmak için Esmâ'nın gelin gittiği yere doğru yola çıkar. Ne var ki yolda kardeşinin Esmâ'nın yanında öldüğünü haber alır ve Esmâ'yı görmeden tekrar evine döner.[57]

2.1.2. Büyük Murakkış'ın Aşk Öyküsüne İlişkin İkinci Rivayet

el-Eġānî'de Ebû 'Amr ve el-Mufaḍḍal'ın haricindeki bir kaynaktan haber alındığı belirtilen ikinci bir rivayete göre, Esmâ'nın evliliği hususunda hem Büyük Murakkış'a hem de Murâdlı adama söz verilmiş olmalıdır. Ne var ki Büyük Murakkış'ın fakir olduğunu bilen amcası, kızını gizlice Murâdlı ikinci taliple evlendirir. Şair bu süreçte Esmâ'nın ikinci talibini haber aldığında, şayet başarabilirse bu adamı kesinlikle öldüreceğini herkese ilan eder. Esmâ'nın ailesi, Murâdlı adam kızlarıyla gerdeğe girmeyi istediğinde, Büyük Murakkış'ın hem Esmâ'ya hem de yeni damatlarına zarar vereceğinden korkar ve şair deve sürülerini otlatmak maksadıyla yerleşkeden uzaklaşana kadar Esmâ'yı kendi yanlarında alıkoymaya karar verir.[58]

Büyük Murakkış'ın ayrılışının ardından, Murâdlı adam Esmâ ile gerdeğe girer ve onu kendi yurduna götürmek üzere yola koyulur. Şair geri döndüğünde bir çocuğa yokluğunda neler olduğunu sorar ve ondan Murâdlı adamın Esmâ ile zifafa girdiği haberini alır. Korktuğu başına gelen Büyük Murakkış hanesine dönerek silahını kuşanır, Murâdlı adamı öldürmek üzere peşlerine düşer ve çok geçmeden onların kervanlarını yakalamayı başarır. Şairi gören kervan ahalisi, Murâdlı adama bu gelenin Büyük Murakkış olduğunu bildirir ve cengâverliğiyle maruf bu savaşçının karşısına çıkarsa muhtemelen yenileceğini, dolayısıyla bir müddet oradan uzaklaşmasının daha doğru olacağını salık verir.[59]

Bu arada kervandakiler Esmâ'ya Büyük Murakkış'ın sevdiği kadını öldürmeyeceğini söyleyerek ondan Büyük Murakkış'ın kardeşleri olay yerine yetişip şairi geri çevirene kadar onu oyalamasını ister. Şair kervanın yanına

---

56 eḍ-Ḍabbî, *Dîvânu'l-Mufaḍḍaliyyât*, 459-460; el-İṣfehânî, *Kitâbu'l-Eġānî*, 6/94-98.

57 eḍ-Ḍabbî, *Dîvânu'l-Mufaḍḍaliyyât*, 459-460; el-İṣfehânî, *Kitâbu'l-Eġānî*, 6/94-98.

58 el-İṣfehânî, *Kitâbu'l-Eġānî*, 6/97.

59 el-İṣfehânî, *Kitâbu'l-Eġānî*, 6/97.

ulaştığında, Esmâ söyleneni yaparak örtüsünü kaldırır ve kendisini belli eder. Sevgilisini görünce heyecanlanan Büyük Murakkış, atından inerek Esmâ'nın yanına yanaşır. Fakat şairin kardeşleri Enes ve Ḥarmele, Büyük Murakkış'ın bu gaflet anını fırsat bilerek onu derdest eder ve oradan uzaklaştırır. Şairin götürülmesini müteakip Murâdlı adam tekrar Esmâ'nın yanına gelir ve birlikte Murâd kabilesinin yerleşkesine giderler.[60]

2.2. Büyük Murakkış'ın Aşk Öyküsündeki Tutarsızlıklar

Büyük Murakkış ile Esmâ arasında gerçekten yaşanmış olan hadiseleri aktardığını iddia eden söz konusu iki rivayet, son derece etkileyici ve edebî bir anlatı meydana getirmesine karşın, çok sayıda mantık hatası da ihtiva etmektedir. Dolayısıyla ana hatlarıyla dahi olsa gerçekten böylesi bir hadisenin yaşandığı farz edilirse, Büyük Murakkış'ın başından geçen gerçek olayın pek çok ilginç motifle süslendiğini ve yaşanmamış pek çok hadisenin yaşanmışçasına hikâyeye eklendiğini düşünmemek elde değildir. Zira olaya ilişkin her iki rivayet de fazlasıyla kuşku uyandırıcıdır.

Büyük Murakkış'ın başından geçen bu iki hadisedeki mantık hatalarını ve şüphe uyandıran hususları şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Anlatıdaki karakterlerin isimlerinin belirsizliği şüphe uyandırıcı seviyededir. Bilhassa klasik kaynakların Murâd kabilesine mensup ikinci talibin adını, yani hikâyenin antagonistinin ismini vermekten kaçınması, zihinlere şüphe tohumları ekmektedir. (Bu husustaki bir rivayet, mezkûr adamın Ḳarnu'l-Ġazâl [Ceylan Boynuzu] namıyla anıldığını kaydetmektedir.[61] Fakat uydurma olduğu izlenimi veren bu lakap son derece kuşku uyandırıcıdır. Ṭarafe b. el-'Abd'in divanının eş-Şentemerî tarafından yapılan şerhinde, Murâdlı adamın isminin 'Amr b. el-'Uzeyyil olduğu iddia edilmektedir.[62] Lakin söz konusu kişinin kimliği biliniyorsa, konuyla ilgili birincil kaynakların niçin bu bilgiye yer vermediği anlaşılamamaktadır.) Öte yandan Büyük Murakkış'ın hizmetkârlarının adı da belirsizdir. Ayrıca şairin sığındığı mağaranın ismi hususunda birbiriyle çelişen rivayetler bulunmaktadır. Mağaranın adı gibi nispeten önemsiz bir veri dahi belirtiliyorken daha mühim adların beyan edilmemesi gariptir.

2. Esmâ'nın evlendiğini Büyük Murakkış'tan gizlemek istemeyen kardeşlerin sahte mezar oluşturmak maksadıyla bir koç kesmesi ve etini yedikleri hayvanın kemiklerini sahte mezarın içine gömmeleri, bütünüyle mantıkdışı bir durumdur. Çünkü içi taş veya başka bir yükseltici materyalle doldurulmuş bir mezar ile içi

---

60 el-İṣfehânî, *Kitâbu'l-Eġānî*, 6/97.
61 el-İṣfehânî, *Kitâbu'l-Eġānî*, 6/94-98.
62 Ṭarafe b. el-'Abd, *Dîvânu Ṭarafe b. el-'Abd*, 129.

birkaç kilogramlık kemikle doldurulmuş bir mezarı dışarıdan bakan birinin ayırt etmesi mümkün değildir. Bu keçinin kemiklerinin gömülmesindeki maksat Büyük Murakkış'ın mezarı açma ihtimaline karşı alınmış bir önlemse, insan iskeletiyle koç iskeletinin kolaylıkla ayırt edilebilecek mahiyette olduğu gerçeği bu tedbiri manasız kılmaktadır. Ayrıca kabiledeki çocukların dahi bildiği bir gerçeğin şairden gizlenebileceğini düşünmek makul görünmemektedir.

3. Memleketine şöhret ve zenginlikle döndüğü varsayılan Büyük Murakkış'ın, sevgilisini elinden alan insanların yurduna, birisi kadın olmak üzere toplam iki kişiyle gitmeye kalkması mantıksız görünmektedir. Nitekim bitkin vaziyetteki şairin düşman sahasında tutulan Esmâ'yı, gelinlerini korumak isteyen kabile üyeleriyle çatışmaya girmeden elde edemeyeceği açıktır. Oysa şairin bu süreçte hiçbir askerî hazırlık yapmadığı veya paralı asker tutmaya çalışmadığı anlaşılmaktadır.

4. Büyük Murakkış'ın ırgatının korkunç planını karısına şairin duyabileceği bir mesafedeyken anlatması son derece saçmadır. Bu kurgu, şairin Esmâ'nın yaşadığı gerçeğini yeğenlerinin kendi aralarındaki konuşmalarına kulak misafiri olarak öğrenmesine paralellik göstermektedir. Muhtemelen bu açık, hikâyeyi uyduran kişinin hikâyeyi süslerken aynı motifi iki kere kullanma rehavetine düşmesinden kaynaklanmaktadır.

5. Ölüm döşeğindeki Büyük Murakkış'ın, yanındaki hizmetkârlarına belli etmeden, kardeşlerine gideceğini bildiği semerin üzerine nasıl ve hangi yazı aracıyla mesaj yazma imkânı bulduğu şüphe uyandırıcı şekilde belirsizdir. Rivayetlerde şairin nazmettiği iddia edilen bu mesaj dizeleri fazlasıyla uzun ve detaylı olduğundan, bu hadisenin uydurulmuş olması muhtemeldir. (Mesaj mahiyetindeki söz konusu kasidenin kendi içerisindeki tutarsızlıklar, ilgili kasidenin ele alındığı kısımda daha detaylı şekilde incelenecektir).

6. Ḥarmele bir rivayette kardeşinin intikamı için sadece ırgatı öldürürken diğer rivayette onun hanımını da öldürmektedir.

7. Büyük Murakkış'ı gören çobanın onun kimliğini ve nereden geldiğini ciddi şekilde sorgulamaması, Murâdlı olduğunu iddia eden bu çaresiz adamı derhal ölümden kurtarmak yerine kendisine önerilen karmaşık, riskli ve uzun soluklu bir planı uygulamaya koyulması saçmadır. Bu çobanın olayı efendisine bildirmek dururken ömründe ilk defa gördüğü şüpheli bir yabancının sözüyle hareket etmesi, üstelik efendisinin mahremine ondan gizli mesajlar taşıması kesinlikle makul değildir.

8. Benzer şekilde Büyük Murakkış'ın ölüm döşeğinde aç biilaç mahsur kaldığı mağaradan kurtarılmayı talep etmek yerine günler sürecek ve başarısız olması muhtemel görünen bir plana başvurması mantıksızdır.

9. Söz konusu mağara ile Esmâ'nın ikametgâhının arasındaki mesafenin binek sırtında bir gün ve bir gece alacak kadar uzak olduğu detayının verilmesi, söz konusu çobanın niçin ve nasıl sıklıkla bu mağaraya uğradığı sorusunu akla getirmektedir. Bu bağlamda bir koyunun mağaraya kaçma detayına yer veren diğer rivayet, çelişkili bir başka unsurdan ibarettir. Aralarında bir günlük mesafe olmasına karşın, şairin hizmetkârlarının onu niçin Esmâ'nın yanına götürmediği anlaşılamamaktadır. Çünkü birinci rivayet absürt şekilde Esmâ'nın kocasını son derece anlayışlı ve barışçıl birisi olarak takdim etmektedir. Durum buysa, hizmetkârlar onun yanında hoş karşılanacaklarını biliyor olmalıdır.

10. Murâdlı adamın karısının eski sevgilisinin onu görmeye geldiğini, ancak hastalanarak bir mağarada mahsur kaldığını haber aldığında, karısını da yanına alarak kendisini öldürmek isteyen bu adamı kurtarmaya gitmesi, dönemin sosyal ve ahlaki anlayışları göz önünde bulundurulduğunda, bütünüyle mantık dışı bir kurguyu gözler önüne sermektedir. Esmâ'nın kocası ile Büyük Murakkış'ın kanlı olmadıkları farz edildiğinde dahi bu kez de şairin böylesi gizli bir mesaj gönderme yöntemine başvurması anlamsızlaşmaktadır.

11. *el-Eğānî*'de aktarılan ikinci rivayet, birinci rivayeti tamamen çürütmektedir veya bunun tam tersini söylemek mümkündür. Diğer bir deyişle, birinci rivayet ve ikinci rivayet aynı anda gerçek olamaz.

12. İkinci rivayette Esmâ'nın babası tarafından aynı ortam ve aynı zamanda iki farklı talibiyle gizlice sözlenmiş olması mantıklı görünmemektedir. Öte yandan söz konusu rivayette, Esmâ'nın ailesinin Büyük Murakkış'ın tepkisinden korktuğunun belirtilmesi, o günlerde şairin pek de güçsüz olmadığının bir göstergesidir.

13. Kabiledeki çocukların dahi Esmâ'nın gizlice gerdeğe sokulduğunu bildiği bir ortamda, Büyük Murakkış'ın etrafında kurulan bu komplodan nasıl haberdar olamadığı belirsizdir. Böylesi bir durum, sadece bütün kabilenin şairin aleyhinde ittifak etmesiyle mümkün olabilecek niteliktedir.

14. Büyük Murakkış'ın Esmâ'nın kocasını öldürmek için takip ettiği kervan, görünüşe göre tek bir adama karşı bile tamamen savunmasız durumdadır. Kervandakilerin şairin kardeşleri gelene kadar Büyük Murakkış'ı oyalaması hususunda Esmâ'yı görevlendirmesi, diğer bir deyişle kervanın güvenliğinin Büyük Murakkış'ın kendi kardeşlerinin olay yerine ulaşmasına bağlanması, son derece mantıksız bir durumdur.

14. Büyük Murakkış'ın Esmâ'yı görür görmez onun kocasını öldüreceğine dair verdiği sözü unutarak ihtiyatı tamamen elden bırakması pek makul değildir. Onlar konuşurken kervandaki diğer insanların ne yaptığı şüphelidir. Büyük Murakkış'ın kardeşlerine, yaşananları kimin ne ara haber verdiği belirsizdir. Kardeşleri ve kabile üyeleri şairin Esmâ'yı geri almasına karşıysa, Büyük

Murakkış'ın kabilenin ikametgâhından çıkarken engellenmemiş olması kuşku uyandırıcıdır.

15. Esmâ'nın yeni kocasıyla birlikte Murâd yurduna gidişine Büyük Murakkış'ın mani olmaması için şairi oyuna getirmesi, ikilinin arasındaki aşk ilişkisinin mahiyetine şüphe düşürmektedir.

Tüm bu çelişkiler göz önünde bulundurulduğunda, Büyük Murakkış'ın Esmâ ile akıbetini ele alan tüm rivayetlerin uydurma unsurlarla yoğrulmuş olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Muhtemelen gerçekten yaşananlar, bu edebî anlatılardakine nazaran çok daha sadedir. Daha edebî ve daha detaylı olan ilk rivayet pek çok mantık hatasıyla dolu olduğu için, kimliği belirsiz edebiyat düşünürleri muhtemelen ikinci rivayeti ortaya atmaya karar vermiş olmalıdır. Ancak bu ikinci rivayet de ilki kadar olmasa dahi bünyesinde pek çok mantık hatası barındırmaktadır.

Büyük olasılıkla şairin gerçek aşk öyküsü bütünüyle ne ilk rivayete ne de ikincisine benzemektedir. Dolayısıyla Büyük Murakkış'ın başından geçen gerçek hadisenin, bu iki rivayetin arasında veya tamamen farklı bir şekilde vuku bulmuş olması daha makul görünmektedir. Mantık çerçevesinde düşünüldüğünde, Büyük Murakkış'ın sevdiği kızın başkasıyla evlendirildiğini öğrendiğinde fevri şekilde intikam almaya karar verdiğini, bu amacı doğrultusunda çıktığı yolda bir şekilde öldürüldüğünü yahut hastalığı nedeniyle öldüğünü iddia etmek mümkündür. Büyük Murakkış'ın ölüm döşeğindeyken söylediği aşk şiirlerinin kimler tarafından rivayet edildiği büyük bir gizemdir. Esmâ'nın kocasının veya Esmâ'nın bu şiirleri rivayet etmesinin pek de mümkün olamayacağı göz önünde bulundurulduğunda, söz konusu kasidelerin efsanevi bir aşk öyküsünü desteklemek için uydurulmuş olabileceği düşünülebilir.

III. BÖLÜM

3. BÜYÜK MURAKKIŞ'IN KLASİK ARAP EDEBİYATINDAKİ YERİ

3.1. Büyük Murakkış'ın Edebî Değeri

Büyük Murakkış, Arap edebiyatının bilinen en eski şairlerinden biridir.[63] Dolayısıyla onun Arap şiirindeki önemi, şairlik sanatında gösterdiği üstün başarıdan ziyade, oldukça erken bir dönemde şiirle iştigal etmiş olmasıyla ilişkilidir. Hatta Büyük Murakkış'ın Arap kaside geleneğinin temellerini atan ilk şairlerden birisi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim bu hususta eski âlimlerinin son derece kesin ifadelerine rastlamak mümkündür.[64]

Örneğin; İbn Reşîḳ (ö. 456/1064), Muhammed b. Sellâm el-Cumaḥî (ö. 231/846 [?]) ile ismini vermediği diğer yazarlara atıfta bulunarak şiir sanatının İslam öncesinde Rebî'a kabilesinde bulunduğunu belirtmektedir. Muhelhil b. Rebî'a ile İmru'u'l-Ḳays'ın bu kabileye mensubiyetini vurgulamakta ve Muhelhil'in ilk kaside söyleyen kişi olduğuna ilişkin görüşleri serdetmektedir. Müteakiben Büyük Murakkış ile Küçük Murakkış'ın bu sanattaki öncü rolüne atıfta bulunmaktadır. Bu bağlamda ayrıca Ṭarafe b. el-'Abd, 'Amr b. Ḳamî'e, el-Ḥâris̱ b. Ḥillize (ö. 570 [?]), el-Mutelemmis (ö. 569 veya 580 [?]), Meymûn b. Ḳays el-A'şâ ve onun dayısı el-Museyyeb b. 'Ales'i (ö. [?]) de zikretmektedir.[65] Dolayısıyla Büyük Murakkış'ın Arap kaside geleneğinin gelişimine katkı sağlayan ilk birkaç öncünün arasında yer aldığı, muteber âlimlerin beyanlarıyla sabittir.

Benzer şekilde Büyük Murakkış'ın ismini, Arap edebiyatının ilk birkaç şairi arasında nakleden pek çok görüş bulunmaktadır. Genellikle onun Muhelhil ile çağdaş olmasına dikkat çekilmektedir. Arap edebiyatının ilk şairini tespit etmeye çalışmak veya uzun şiirler söyleyen ilk Arap şairinin Muhelhil yahut Büyük Murakkış olduğunu iddia etmek güçtür. Nitekim eldeki veriler, o dönemde her kabilenin kendi şairini ilk Arap şairi olarak takdim etmeye çalıştığını göstermektedir.[66] Dolayısıyla bu konuda, ihtiyatlı şekilde Büyük Murakkış'ın bilinen en eski Arap şairleri arasında yer aldığını söylemekle yetinilmesi daha doğru olacaktır.

---

63 Nûrî Ḥammûdî el-Ḳaysî, "el-Muraḳḳişu'l-Ekber: Aḫbâruhu ve Şi'ruhu", *el-'Arab* 4/6 (1389/1970), 489.

64 bk. Ebû 'Alî el-Ḥasen İbn Reşîḳ el-Ḳayrevânî, *el-'Umde fî meḥâsini'ş-şi'r ve âdâbihi ve naḳdih*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd (Beyrut: Dâru'l-Cîl, 1401/1981), 1/86-88.

65 İbn Reşîḳ el-Ḳayrevânî, *el-'Umde*, 1/86-88.

66 el-Ḳaysî, "el-Muraḳḳişu'l-Ekber: Aḫbâruhu ve Şi'ruhu", 489-490.

Büyük Murakkış'ın şiir sanatındaki öncü rolü, İslam öncesi Arap edebiyatının en seçkin şairlerinin beyanlarında da göze çarpmaktadır. Örneğin; *mu'alaḳa* şairlerinden Lebîd b. Rebî'a (ö. 40 veya 41/660 veya 661 [?]) bir beytinde, Büyük Murakkış ile Muhelhil'in pek çok şaire ilham verdiğini kaydetmektedir:

"23. الشَّـــــــاعِرُونَ النَّــــــاطِقُونَ أَرَاهُـــــــمْ سَــلَكُوا طَرِيـــقَ مُـــرَقِّشٍ وَمُهَلْهِـــلِ"

"23. Gördüğüm kadarıyla konuşan (bütün) şairler, Murakkış'ın ve Muhelhil'in yolundan gitmişler."[67]

Büyük Murakkış'ın namı, *fuḥûl* şeklinde tabir edilen Arap edebiyatının en seçkin şairleri arasında da zikredilmektedir.[68] Ayrıca onun Arap şiirine bazı yeni temalar kazandırdığı da rivayet edilmektedir; ama söz konusu rivayetler meseleyi maalesef detaylandırmamaktadır. Şairin manzumeleri, Arap şiirinin altıncı yüzyılın başında ulaştığı ileri seviyeyi göstermeye yeterince muktedirdir. Ne var ki bu şiirler, ölçüsel düzensizlikler gibi bazı iptidai özelliklerden bütünüyle arınmış değildir. Büyük Murakkış'ın yaşadığı dönemde, çok temalı kaside formunun üçlü yapısının henüz bilinmediği düşünülmektedir. Nitekim büyük ustanın şiir mirasına bakıldığında, onun kasidelerinin genellikle iki bölümden teşekkül ettiği gözlemlenmektedir. Bu bağlamda girizgâh mahiyetindeki bir *nesîb* bölümünün ardından, kasidenin ana mesajının aktarıldığı ikinci bir bölüm gelmektedir.[69] Elbette onun divanı incelendiğinde, bu durumun pek çok istisnasının bulunduğu da tespit edilmektedir. Ancak bu istisnai kasidelerin farklı kasidelerin muhtelif bölümlerinden bir araya getirilmiş olma ihtimali, şiirlerin tematik tetkiki yapılırken asla göz ardı edilmemesi gereken bir problemdir.

Klasik Arap şiirinin en eski şairleri arasında sayılmasına ve pek çok halefinin ondan övgüyle bahsetmesine rağmen, Büyük Murakkış'ın şairliği tenkit ve mukayese sahasında her zaman taltifle karşılanmamıştır. Edebiyat tarihçileri ve eleştirmenler, genellikle Büyük Murakkış'ı Küçük Murakkış ile kıyasladıklarında, Küçük Murakkış'ın daha iyi bir şair olduğu hususunda fikir beyan etmeyi tercih etmişlerdir.[70]

Öte yandan Büyük Murakkış ile Küçük Murakkış'ın şiir nazmında gösterdikleri maharet açısından mukayese edilmesi, modern araştırmacılara fazla bir kazanç sağlamayacaktır. Nitekim böylesi bir mukayesenin sağlıklıca yapılabilmesine imkân tanıyacak yeterlilikte güvenilir verinin bulunduğunu

---

67 Lebîd b. Rebî'a el-'Âmirî, *Dîvânu Lebîd b. Rebî'a el-'Âmirî,* haz. Ḥannâ Naṣr el-Ḥittî (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'İlmî, 1414/1993), 172.

68 el-Aṣma'î, *Fuḥûletu'ş-şu'arâ'*, thk. Ch. Torrey (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Cedîd, 1400/1980), 11-12.

69 Thomas Bauer, "al-Muraqqish al-Akbar", *Encyclopedia of Arabic Literature,* ed. J. S. Meisami vd. (Londra - New York: Routledge, 1998), 2/552-553.

70 el-Muraḳḳişu'l-Ekber - el-Muraḳḳişu'l-Eṣġar, *Dîvânu'l-Muraḳḳişeyn*, 33.

söylemek güçtür. Zira daha önce de belirtildiği üzere Büyük Murakkış ile Küçük Murakkış'ın şiirlerinin önemli bir bölümü muhtemelen günümüze hiç ulaşamamış durumdadır. Büyük Murakkış'ın günümüze ulaşan sınırlı sayıdaki şiiri incelendiğinde, onun pek de özgün ifadeler ortaya koyamadığı bir gerçektir. Ancak onun kaside sanatının ilk nüvelerinin henüz yeni yeni şekillendirildiği bir dönemde yaşamış olduğu göz önünde bulundurulduğunda, şairin şiirlerinde karşımıza çıkan basmakalıp ifadelerin o dönemde henüz çok fazla klişeleşmiş olmadığını düşünmek mümkündür. Zaten İslam öncesi Arap şiirinde ortaya çıkan ve birkaç asır boyunca olanca canlılığıyla kullanılagelen klişeler, klasik Arap şiirine ilişkin incelemelerde büyük bir zafiyet olarak değerlendirilmemelidir.

Büyük Murakkış'ın şiirlerinde karşımıza çıkan arkaik dilsel üslup, günümüzde pek kolay anlaşılamamaktadır. Ancak şairin yaşadığı dönemde, onun dinleyicilerinin bu dile aşina olduğu ve şairin söylemlerinin muhatapları tarafından kolayca anlaşıldığı kabul edilebilir. Bugün Büyük Murakkış'ın şiirlerindeki aktüel siyaset üzerine inşa edilmiş pek çok söylem, râvîlerin bu olayları unutmuş olması nedeniyle yeterince anlamlandırılamıyorsa da şairin muhatapları haddizatında bu olayların içerisinde bizzat yer alan karakterler olduğundan, onun sözlerini ve bahsettiği hadiseleri zorlanmadan anlamlandırmış olmalıdır. Dolayısıyla şairin üslubunun, kendi çağı esas alındığında, anlaşılır bir yapıda olduğu söylenebilir.

3.2. Büyük Murakkış'ın Kendisinden Sonraki Klasik Arap Edebiyatına Etkisi

Büyük Murakkış'ın gerek çağdaşı gerekse halefi pek çok Arap şairi üzerinde büyük bir etki bıraktığı, doyurucu verilerle tespit edilmektedir. Çünkü klasik Arap edebiyatının temel kaynakları tarandığında, bizzat kadim Arap şairlerinin Büyük Murakkış'tan etkilendiklerini kendi cümleleriyle ifade ettikleri pek çok örneğe rastlanmaktadır. Görünüşe göre Büyük Murakkış'ın gelecek kuşaklar üzerinde bıraktığı en büyük tesir, bir âşık olarak başından geçen hadiseler üzerinden şekillenmiş durumdadır.

Büyük Murakkış'ın esin kaynağı olduğu isimler arasında, eski Arap şiirinin en seçkin şairlerine dahi rastlamak mümkündür. Örneğin; Ṭarafe b. el-'Abd, bir manzumesinde Büyük Murakkış ile Esmâ'nın aşkından bahsetmektedir. Ṭarafe bu kasidesinde, Selmâ'ya duyduğu aşkı, Büyük Murakkış'ın Esmâ'ya duyduğu aşka benzetmektedir. Yirmi üç beyitten teşekkül eden kasidenin on bir beyti, Büyük Murakkış ile Selmâ'nın öyküsüne hasredilmiş durumdadır. Diğer bir deyişle şair kasidesinin yarısından fazlasını Murakkış ile Esmâ'yı konu edindiği

bir bahse ayırarak onların aşkını daha da ölümsüzleştirmektedir. Ṭarafe'nin bu şiiri güvenilir bir veri kabul edilirse, Büyük Murakkış'ın aşk öyküsünün Ṭarafe'nin yaşadığı dönemde hâlihazırda ünlenmiş olduğunu söylemek mümkündür. Lakin bu çıkarım kapsamında, her iki şairin de aynı aileye mensup oldukları göz ardı edilmemesi gereken bir durumdur. Ṭarafe'nin söz konusu kasidenin ilgili bölümü şu şekildedir:

"13. وَقَدْ ذَهَبَتْ سَلْمَى بِعَقْلِكَ كُلِّهِ   فَهَلْ غَيْرُ صَيْدٍ أَحْرَزَتْهُ حَبَائِلُهْ
14. كَمَا أَحْرَزَتْ أَسْمَاءُ قَلْبَ مُرَقِّشٍ   بِحُبٍّ كَلَمْعِ الْبَرقِ لاَحَتْ مَخَايِلُهْ
15. وَأَنْكَحَ أَسْمَاءَ الْمُرَادِيَّ يَبْتَغِي   بِذَلِكَ عَوْفٌ أَنْ تُصَابَ مَقَاتِلُهْ
16. فَلَمَّا رَأَى أَنْ لاَ قَرَارَ يُقِرُّهُ   وَأَنَّ هَوَى أَسْمَاءَ لاَ بُدَّ قَاتِلُهْ
17. تَرَحَّلَ مِنْ أَرْضِ الْعِرَاقِ مُرَقِّشٌ   عَلَى طَرَبٍ تَهْوِي سِرَاعاً رَوَاحِلُهْ
18. إِلَى السَّرْوِ أَرْضٌ سَاقَهُ نَحْوَهَا الْهَوى   وَلَمْ يَدْرِ أَنَّ الْمَوْتَ بِالسَّرْوِ غائِلُهْ
19. فَغُودِرَ بِالْفَرْدَيْنِ أَرْضٌ نَطِيَّةٌ   مَسِيرَةِ شَهْرٍ دَائِبٍ لاَ يُوَاكِلُهْ
20. فَيَا لَكَ مِنْ ذِي حَاجَةٍ حِيلَ دُونَهَا   وَمَا كُلُّ مَا يَهْوَى امْرُؤٌ هُوَ نَائِلُهْ
21. لَعَمْرِي لَمَوْتٌ لاَ عُقُوبَةَ بَعْدَهُ   لِذِي الْبَثِّ أَشْفَى مِنْ هَوىً لاَ يُزَايِلُهْ
22. فَوَجْدِي بِسَلْمَى مِثْلُ وَجْدِ مُرَقِّشٍ   بِأَسْمَاءَ إِذْ لاَ تَسْتَفِيقُ عَوَاذِلُهْ
23. قَضَى نَحْبَهُ وَجْداً عَلَيْهَا مُرَقِّشٌ   وَعُلِّقْتُ مِنْ سَلْمَى خَبَالاً أَمَاطِلُهْ"

"13. Selmâ senin bütün aklını aldı götürdü. (Sen onun aşkı karşısında, avcı) tuzaklarına düşmüş bir av (hayvanından) başka bir şey misin?...
14. …Emareleri (gökyüzünde) belirmiş bir şimşeğin ışıltısı gibi bir aşkla, Esmâ'nın Murakkış'ın kalbini çalması gibi (Selmâ da senin kalbini çalmıştır).
15. (Gel gör ki) 'Avf (b. Mâlik), Esmâ'yı (Murâd kabilesinden bir) Murâdlı ile nikâhlamış ve bununla (Murakkış'ın) hayati organlarının vurulmasını istemiştir.
16. Dinlenmenin kendisini dinlendirmeyeceği ve Esmâ'nın aşkının kendisini öldürmesi gerektiği fikrine kapılınca…
17. …Murakkış (yüksek bir) duygulanım içerisinde, develerinin (kendisini) Irak toprağından hızlıca (Murâd yurduna) götürmesi (maksadıyla) yola koyuldu…
18. …Serv (Ḥimyer)'e, (Murâd) toprağına (gitti). Onu oraya sevda sürüklemişti. Ölümün kendisini Serv'de yok edeceğini bilmiyordu.
19. (Necrân'daki) el-Ferdeyn'de terk edildi. (Burası) uzak bir yerdi. Daimi bir aylık yürüyüş, onu zayıf düşürmezdi.

20. (Hey gidi arzusuna giden yolda) önüne (engeller) dikilen ihtiyaç sahibi adam! (Bil ki) insan her arzu ettiğini elde edemez.
21. Ömrüme yemin olsun ki (gerçekleşmesinin) ardından (artık daha fazla) cezanın olmadığı ölüm (dahi) hüzünlü (âşıklar) için kendisini (bir türlü) terk etmeyen (şu melun) aşktan daha şifalıdır.
22. Benim Selmâ'ya olan aşkım, Murakkış'ın Esmâ'ya olan aşkı gibidir. Çünkü onu kınayanlar (bu kınamalarını tek bir hayvanın iki sağımı arasında geçmesi gereken süre kadar bile) bırakmaz.
23. Murakkış, (Esmâ'ya) duyduğu aşk yüzünden kendi ecelini getirdi. (Bense) Selmâ'ya çılgıncasına tutuldum ve (sadece bu korkunç sonu) erteliyorum."[71]

Yukarıdaki kasidenin on üçüncü beytindeki anlatım, Ṭarafe b. el-'Abd'in bir muhatabıyla konuşması şeklinde kurgulanmış olsa da yirmi ikinci beyitle birlikte bu muhatabın şairin bizzat kendisi olduğu anlaşılmaktadır. Klasik Arap şiirinde şairlerin kendilerinden üçüncü veya ikinci tekil şahıs olarak bahsetmeleri alışıldık bir durumdur. On dördüncü beyitte Ṭarafe, Selmâ'nın kendi kalbini çalmasını Esmâ'nın Murakkış'ın kalbini çalmasına benzetmektedir. On beşinci beyitte, Esmâ'nın başka bir adamla evlendirilmiş olması, Büyük Murakkış'ın ölümü için amcası tarafından yapılmış kasti bir saldırı olarak değerlendirilmektedir.

On altıncı beyitte, ilginç şekilde Büyük Murakkış'ın aşkı uğruna ölmesi gerektiğine kendi karar verdiği anlatılmaktadır. Bu durum, şairin aşk öyküsüne ilişkin mensur kayıtlarda mevcut olmayan bir alternatife işaret etmektedir. On yedinci dizede, Büyük Murakkış'ın Esmâ'nın ölmediğini öğrendiğinde onun peşinden Murâd yurduna gitmesi konu edilmektedir. On sekizinci beyitte, Büyük Murakkış'ın güzergâhı hakkında bilgi verilmektedir. On dokuzuncu beyitte ise Büyük Murakkış'ın iki yol arkadaşı tarafından ihanete uğrayarak ölüme terk edilmesine değinilmektedir. Ayrıca bu bağlamda şairin terk edildiği yerin uzaklığına yapılan vurgu, dikkat çekici bir unsur olarak temayüz etmektedir.

Ṭarafe yirminci beyitte hikmetli bir söylemde bulunarak insanların her arzu ettiklerine erişemeyeceklerini ifade etmektedir. Yirmi birinci dizede, ölümün karasevdadan daha hayırlı olduğunu dile getirmektedir. Yirmi ikinci dizede Selmâ'ya duyduğu aşkı Büyük Murakkış'ın Esmâ'ya olan aşkına benzetmekte ve kendisini aşkı nedeniyle kınayanların bu eylemlerinden asla vazgeçmemelerinden şikâyetçi olmaktadır. Şiirinin son dizesi olan yirmi üçüncü beyitte ise günün birinde kendi sonunun da Büyük Murakkış'ın akıbetine benzeyeceğini anlatmaktadır. Ṭarafe'nin bu dizeleri, Büyük Murakkış'ın kendi üzerinde bıraktığı büyük etkiyi gözler önüne sermesinin yanı sıra, onun başından geçen

[71] Ṭarafe b. el-'Abd, *Dîvânu Ṭarafe b. el-'Abd*, 129-130.

serüvenin farklı noktalarını aydınlattığı için önemli bir veri kaynağı teşkil etmektedir.

Emevî Döneminin önemli nazım ustalarından olan Cerîr b. ‘Aṭiyye (ö. 110/728 [?]), şiirlerinde Büyük Murakkış’ın ismini zikreden tanınmış şairlerden bir diğeridir. Onun bazı dizelerindeki söylemleri, Cerîr’in Büyük Murakkış’ın başına gelenlerden kendi adına ders çıkardığını göstermektedir:

"1. لَوْلاَ مُرَاقَبَةُ الْعُيُونِ أَرَيْنَنَا مُقَلَ الْمَهَا وَسَوَالِفَ الْآرَامِ

2. هَلْ يَنْهَيْنَكَ أَنْ قَتَلْنَ مُرَقِّشًا أَوْ مَا فَعَلْنَ بِعُرْوَةَ بْنِ حِزَامِ

3. ذُمَّ الْمَنَازِلَ بَعْدَ مَنزِلَةِ اللِّوَى وَالْعَيْشَ بَعْدَ أُولَئِكَ الْأَقْوَامِ

4. طَرَقَتْكَ صَائِدَةُ الْقُلُوبِ وَلَيْسَ ذَا حِينَ الزِّيَارَةِ فَارجِعِي بِسَلَامِ"

“1. (Kınayıcı) gözlerin gözetlemesi olmasaydı, (kadınlar) bize yaban sığırı gözlerini ve ceylanların buklelerini (yani vücutlarının güzel yönlerini) gösterirlerdi.

2. (Kadınların Büyük) Murakkış’ı öldürmeleri veya ‘Urve b. Ḥizâm’a yaptıkları seni (hâlâ onların peşinde koşturmaktan) alıkoymuyor mu?

3. el-Lîvâ (adındaki) konaklama alanının ardından (bütün) konaklama alanlarını ve (ölmüş gitmiş) bu insanların ardından yaşamı(n kendisini) kınayın!

4. Ziyaret vakti olmayan (bir zamanda) kalpleri avlayan (bir kadın) senin (kapını) çaldı. (Öyleyse ona de ki): ‘Barışla (çek) git (buradan)!’”[72]

Cerîr bu parçanın başlangıcında, kadınların kınayıcı insanların kendilerini gözetlemediklerini bilseler, erkeklere vücutlarının güzel yönlerini göstereceklerini iddia etmektedir. Müteakip beyitte kadınların son derece tehlikeli olduklarına işaret etmektedir. Ardından kadınların kendilerine âşık etmek suretiyle Büyük Murakkış ile ‘Urve b. Ḥizâm’ın (ö. 30/650) ölümüne sebebiyet verdiklerini hatırlatmakta ve herkes tarafından bilinen bu gerçeğin niçin erkekleri hâlâ kadınların peşinde koşmaktan alıkoymadığını sorgulamaya açmaktadır. Cerîr sonraki dizelerinde bu insanların trajik durumuna üstü kapalı şekilde işaret etmekte ve erkekleri ağına düşürmek için ansızın çıkagelen kadınlardan uzak durulması gerektiğini, ilginç bir anlatım örneğiyle beyan etmektedir.

Cerîr’in bu dizelerinde Büyük Murakkış ve ‘Urve’nin başına gelenleri kendisine dayanak kılarak kadın karşıtlığı veya mizojini bağlamında değerlendirilebilecek bir söylem geliştirdiği gözlemlenmektedir. Klasik Arap

---

72 Ahmed b. Muhammed İbn ‘Abdirabbih el-Endelusî, *el-‘İḳdu’l-ferîd*, thk. Mufîd Muhammed Ḳumeyḥa (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, 1404/1983), 1/339.

edebiyatında ürün vermiş şairlerin, İslam öncesinden kalma değer yargılarının da tesiriyle, kadınlara karşı olumsuz bakış açılarına sahip olabildikleri hatırlatılmalıdır.[73]

Emevî Döneminin en meşhur şairleri arasında yer alan el-Ferazdaḳ (ö. 114/732), şiirlerinde Büyük Murakkış'ın ismini zikreden şairlerden biridir. el-Ferazdaḳ'ın bir kasidesinde, kendisine şiir sanatı hususunda ilham veren şairlerden uzun bir bölüm dahilinde bahsettiği tespit edilmektedir. el-Ferazdaḳ söz konusu dizelerinde kendisinin Büyük Murakkış'ın da mirasçısı olduğunu öne sürmektedir:

"49. وَهَبَ الْقَصَائِدَ لِي النَّوَابِغُ، إِذْ مَضَوْا،   وَأَبُو يَزِيدَ وَذُو الْقُرُوحِ وَجَرْوَلُ
50. وَالْفَحْلُ عَلْقَمَةُ الَّذِي كَانَتْ لَهُ   حُلَلُ الْمُلُوكِ كَلَامُهُ لاَ يُنْحَلُ
51. وَأَخُو بَنِي قَيْسٍ، وَهُنَّ قَتَلْنَهُ،   وَمُهَلْهِلُ الشُّعَرَاءِ ذَاكَ الْأَوَّلُ
52. وَالْأَعْشَيَانِ، كِلاَهُمَا، وَمُرَقِّشٌ،   وَأَخُو قُضَاعَةَ قَوْلُهُ يُتَمَثَّلُ
53. وَأَخُو بَنِي أَسَدٍ عَبِيدٌ، إِذْ مَضَى،   وَأَبُو دُؤَادٍ قَوْلُهُ يُتَنَحَّلُ
54. وَابْنَا أَبِي سُلْمَى زُهَيْرٌ وَابْنُهُ،   وَابْنُ الْفُرَيْعَةِ حِينَ جَدَّ الْمِقْوَلُ
55. وَالْجَعْفَرِيُّ، وَكَانَ بِشْرٌ قَبْلَهُ،   لِي مِنْ قَصَائِدِهِ الْكِتَابُ الْمُجْمَلُ
56. وَلَقَدْ وَرِثْتُ لِآلِ أَوْسٍ مَنْطِقاً،   كَالسُّمِّ خَالَطَ جَانِبَيْهِ الْحَنْظَلُ
57. وَالْحَارِثِيُّ، أَخُو الْحِمَاسِ، وَرِثْتُهُ   صَدْعاً، كَمَا صَدَعَ الصَّفَاةَ الْمِعْوَلُ"

"49. (Kendileri öte âleme) gittiklerinde, bana kaside (nazmetme yetkisini) en-Nâbiġalar (yani en-Nâbiġa el-Ca'dî ile en-Nâbiġa eẕ-Ẕubyânî), Ebû Yezîd (el-Muḫabbel es-Sa'dî), Ẕû'l-Ḳurûḥ (namıyla maruf İmru'u'l-Ḳays) ve Cervel (el-Ḥuṭay'e) vermiştir…

50. …Faḫl ([yani Aygır] namıyla anılan büyük şair), kralların pelerinine malik olan ʿAlḳame'dir. (Onun şiirsel) söz(ler)inde intihal olmaz…

51. …Benû Ḳays'ın biraderi (Ṭarafe b. el-'Abd, işte onu) onlar öldürmüştür. Şairlerin Muhelhil (b. Rebî'a'sına gelince, o şiir sanatında) birincidir…

52. …Her iki el-A'şâ (yani Meymûn b. Ḳays ve el-A'şâ Bâhile), (Büyük) Murakkış ve sözü atasözüne dönen Ḳuḍâ'a'nın biraderi (yani Ebû'ṭ-Ṭameḥân el-Ḳaynî)…

[73] bk. Bedrettin Aytaç, "Ebu'l-Alâ' el-Ma'arrî'nin el-Luzûmiyyât'ında Kadın", *Nüsha* 1/3 (2001), 13.

53. …(Öte âleme) gittiğinde, Benû Esed'in biraderi 'Abîd (b. el-Abraṣ) ve (şairler tarafından şiirinden) intihal yapılan Ebû Du'âd (Câriye b. Ḥumrân)…

54. …Ebû Sulmâ'nın iki oğlu, Zuheyr ve onun oğlu ve laf ciddileştiğinde İbnu'l-Furey'a (yani Ḥassân b. S̱âbit)…

55. …el-Ca'ferî (Lebîd b. Rebî'a) ve onun öncesinde bende kasidelerinden toplanmış bir kitabı olan Bişr (b. Ebî Ḫâzım, bana şiir sanatını miras bırakmışlardır)…

56. Ben Evs (b. Ḥacer) ailesinden iki yanı ebucehil karpuzuna bulanmış gibi (acı olan) bir konuşma (yetisi) miras almışım.

57. el-Ḥimâs'ın biraderi (en-Necâşî) el-Ḥâris̱î'(ye gelince), ben ondan kazmanın yardığı kaya (gibi bölünmüş) bir hisse miras almışım."[74]

Klasik Arap edebiyatında, şairlerin yalnızca Büyük Murakkış'a duydukları hayranlığı ifade etmekle kalmadıkları, aynı zamanda yeri geldiğinde onu müdafaa etmek maksadıyla muhataplarını hedef almaktan dahi çekinmedikleri tespit edilmektedir. Örneğin; el-İṣfehânî'nin aktardığı bir rivayete göre Ḥafs b. Ebî Vezze, Arap edebiyatında ağır hicivleri ile tanınan meşhur Arap şairi Ḥammâd 'Acred'in (ö. 161/778 [?]) arkadaşıdır. Söylendiği kadarıyla Ḥafs, gözleri bozuk, basık burunlu, sarkık kulaklı ve çirkin yüzlü birisidir.[75]

Bir gün bir mecliste buluştuklarında, ikili konuşmaya ve birbirlerine şiir okumaya durur. Ne var ki bir müddet sonra Ḥafs, Büyük Murakkış'ı kınamaya ve onun şiirlerinde kusurlar bulmaya başlar. Ḥammâd, Ḥafs'ın bu tutumu karşısında, arkadaşını hicvettiği bir şiir nazmeder ve onun fiziksel özelliklerini alaya alır. Bu doğrultuda Ḥammâd, Ḥafs'ın Murakkış'ın şiirinde dil hataları aramasını eleştirerek ünlü şairi müdafaa etmektedir:[76]

"1. لَقَدْ كَانَ فِي عَيْنَيْكَ يَا حَفْصُ شَاغِلٌ　　وأنْفٌ كَثِيلِ الْعَوْدِ عَمَّا تَتَّبَعُ

"2. تَتَبَّعُ لَحْناً فِي كَلاَمِ مُرَقِّشٍ　　وَوَجْهُكَ مَبْنِيٌّ عَلَى اللّحْنِ أَجْمَعُ

3. فَأَذْنَاكَ إِقْوَاءٌ وَأَنْفُكَ مُكْفَأ　　وَعَيْنَاكَ إِيطَاءٌ فَأَنْتَ مُرَقَّعُ"

"1. Ey Ḥafṣ! İki gözünde (seni durmadan rahatsız etmekle) meşgul olan (bir illet) vardır. (İnsanların kusurlarını) soruşturduğunda, (yüzündeki) burun, yaşlı bir devenin zekeri gibi (görünür).

2. Senin yüzün bütünüyle hata üzerine kuruluyken Murakkış'ın konuşmasında hata (*laḥn*) aramaktasın.

---

74 el-Ferazdaḳ, *Dîvânu'l-Ferazdaḳ*, haz. Ali Fâ'ûr (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1407/1987), 493.

75 el-İṣfehânî, *Kitâbu'l-Eġānî*, 14/226.

76 el-İṣfehânî, *Kitâbu'l-Eġānî*, 14/226.

3. Senin kulakların *iḳvâ'*, burnun *ikfâ'*, gözlerin ise (adeta) *îṭâ'* (kusuru gibidir). Sen yamalı birisin."[77]

Büyük Murakkış'ın yalnızca şairleri etkilemekle kalmadığı, kadim edebiyat tarihçileri ve eleştirmenlerin nazarında da muteber bir isim haline geldiği anlaşılmaktadır. Bu beğeniler kimi zaman hayranlıktan kaynaklanan bazı mübalağaları da beraberinde getirmektedir. Örneğin; Basra dil mektebinin kurucularından âlim ve münekkit İbn Ebî İshak (ö. 117/735), Câhiliye Döneminin en seçkin şairinin (*eş'aru'l-câhiliyye*) Büyük Murakkış, İslâmî dönemin en seçkin şairinin ise Kuse̱yyir (ö. 105/723) olduğunu öne sürmektedir.[78]

Ne var ki İbn Ebî İshak'ın görüşlerini aktaran İbn Reşîḳ el-Ḳayrevânî (ö. 456/1064), onun bu düşüncesinin uygunsuz bir mübalağadan ibaret olduğunu savunmaktadır.[79] Bu hususta, İbn Reşîḳ'in görüşünü kabul etmek daha makul görünmektedir. Nitekim Arap edebiyatında kimin daha iyi şair olduğu hususunda pek çok görüşün öne sürüldüğü, bu savların çoğu zaman gereğince temellendirilmediği yahut son derece yüzeysel delillerle savunulduğu gözlemlenmektedir. Edebiyat eleştirmenlerinin, İmru'u'l-Ḳays, en-Nâbiġa, el-A'şâ, Zuheyr, Lebîd, 'Amr b. Kulsûm (ö. 584 veya 600 [?]) vb. pek çok tanınmış Arap şairini, kendi şiirsel zevklerine binaen, Arap edebiyatının en seçkin şairi ilan ettiği bilinmektedir.[80] Dolayısıyla Büyük Murakkış özelinde, onun en seçkin Arap şairi olduğunu iddia etmek yerine, güzide Arap şairleri arasında yer aldığını belirtmek daha makul görünmektedir. Buna mukabil kadim âlimlerin kimi zaman Büyük Murakkış'ın konumunu abartması, eski Arapların mübalağa sanatına düşkünlükleriyle izah edilebilir.

3.3. Büyük Murakkış'ın Şiirlerini Günümüze Ulaştıran Kaynaklar

Büyük Murakkış'ın şiirlerinden pek çoğunun günümüze ulaşamadığını düşünmek mümkündür. Şayet durum böyle değilse, onun şiirsel üretiminin son derece sınırlı olduğunu iddia etmek gerekecektir. Şairin yaşadığı dönemdeki mevcut şöhreti göz önünde bulundurulduğunda, bu ikinci ihtimalin çok daha zayıf olduğu anlaşılmaktadır.

Büyük Murakkış'ın orijinal el yazması divanı ne yazık ki kayıptır. Ebû'l-Ferec bu kayıp divandan *el-Eġânî*'de bahsetmektedir. Benzer şekilde Ebû'l-'Alâ' (ö. 449/1057) da *Risâletu'l-Ġufrân*'da bu divanı anmaktadır. Muhammed b. Aydemir'in (ö. 710/1310) *ed-Durru'l-Ferîd* adlı eserinde, Büyük Murakkış'ın

---

77 el-İṣfehânî, *Kitâbu'l-Eġânî*, 14/226.
78 İbn Reşîḳ el-Ḳayrevânî, *el-'Umde*, 1/97.
79 İbn Reşîḳ el-Ḳayrevânî, *el-'Umde*, 1/97.
80 İbn Reşîḳ el-Ḳayrevânî, *el-'Umde*, 1/97.

divanının mevcudiyetine işaret edilmektedir. Şairin divanının izine, en son İbn Ḫayr el-İşbîlî'nin (ö. 575/1179) *Fehrese* adlı eserinde rastlanmaktadır. Dolayısıyla söz konusu divan bir cilt halinde Endülüs'e ulaşmış olmalıdır. Ancak bu rivayetlerden sonra, eserin izine maalesef rastlanmamaktadır.[81]

Öte yandan Kârîn Ṣâdir, Büyük Murakkış ile Küçük Murakkış'ın ulaşabildiği şiirlerini, yüz yirmi altı sayfalık tek bir eserde tedvin etmiştir. Bu eserin içerisindeki kırk bir sayfa, Büyük Murakkış'ın günümüze ulaşan şiirlerine ayrılmış durumdadır.[82]

Büyük Murakkış'ın şiirlerini günümüze ulaştıran en mühim kaynak, el-Mufaḍḍal eḍ-Ḍabbî'nin *el-Mufaḍḍaliyyât* adlı meşhur şiir antolojisidir.[83] Dolayısıyla şairin bugünkü tanınırlığını büyük ölçüde eḍ-Ḍabbî'ye borçlu olduğunu söylemek mübalağa sayılmamalıdır. Nitekim şairin modern divanındaki en kapsamlı ve en güvenilir kasideler de *el-Mufaḍḍaliyyât*'taki rivayetlerin naklinden ibarettir. Büyük Murakkış'ın modern divanını derleyen Kârîn Ṣâdir, *el-Mufaḍḍaliyyât*'ın haricinde şairin şiirlerini kısmen nakleden diğer kaynaklar arasında, Luvîs Şeyho'nun *Şu'arâ'u'n-Naṣrâniyye*, el-İṣfehânî'nin *el-Eġānî* ve Ebû Ġālib Muhammed b. el-Mubârek b. Meymûn el-Bağdâdî'nin (ö. 589/1193 [?]) *Muntehā'ṭ-Ṭaleb* adlı eserlerini saymaktadır.[84]

Elbette bu bağlamda zikredilen eserler, birbirinde olmayan farklı kasideleri rivayet etmekten ziyade, aynı kasideleri farklı versiyonlarla nakletmektedir. Örneğin; *Muntehā'ṭ-Ṭaleb*'te Büyük Murakkış'a nispet edilen sadece üç kaside yer almaktadır.[85] Bu kasidelerden ilki *el-Mufaḍḍaliyyât*'taki üçüncü kasideye, ikincisi altıncı kasideye, üçüncüsü onuncu kasideye karşılık gelmektedir.[86]

Kârîn Ṣâdir kendi oluşturduğu modern divanda, çeşitli kaynaklarda Büyük Murakkış'a ait olduğu öne sürülen on dokuz şiir parçasını bir araya getirmiştir. Ancak on dokuz parçadan bazıları, sadece bir iki beyitten teşekkül eden çok kısa parçacıklardır.[87] Ṣâdir ayrıca divanının sonunda, Büyük Murakkış'a mı yoksa Küçük Murakkış'a mı ait olduğu belirtilmeksizin, sadece Murakkış'a nispet edilen birkaç dizeyi, iki sayfalık müstakil bir bölümde rivayet etmekte ve bu

---

81 bk. el-Muraḳḳişu'l-Ekber - el-Muraḳḳişu'l-Eṣġar, *Dîvânu'l-Muraḳḳişeyn*, 32; Ebu'l-Alâ el-Maarrî, *Gufran Risalesi*, çev. Nevzat Hafis Yanık – Selami Bakırcı (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2017), 144.

82 bk. el-Muraḳḳişu'l-Ekber - el-Muraḳḳişu'l-Eṣġar, *Dîvânu'l-Muraḳḳişeyn*, 43-84.

83 bk. eḍ-Ḍabbî, *el-Mufaḍḍaliyyât*, 221-240.

84 el-Muraḳḳişu'l-Ekber - el-Muraḳḳişu'l-Eṣġar, *Dîvânu'l-Muraḳḳişeyn*, 33.

85 Ebû Ġālib Muhammed b. el-Mubârek b. Meymûn el-Bağdâdî, *Muntehā'ṭ-ṭaleb min eş'âri'l-'Arab*, haz. Muhammed Mustafa Mahmud Zahrân (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 2008), 280-283.

86 bk. eḍ-Ḍabbî, *el-Mufaḍḍaliyyât*, 221-240.

87 bk. el-Muraḳḳişu'l-Ekber - el-Muraḳḳişu'l-Eṣġar, *Dîvânu'l-Muraḳḳişeyn*, 43-84.

bağlamda altı kopuk beyti aktarmaktadır.[88] Ṣâdir'in çalışması, Büyük Murakkış'ın modern dünyaya tanıtılması açısından önemli bir adım teşkil etmektedir. Nitekim bu eser, Büyük Murakkış'ı ismi sadece *el-Mufaḍḍaliyyât*'ta zikredilen bir şair şeklindeki imajından kurtarmaya katkı sağlamaktadır.

3.4. Büyük Murakkış'ın Şiirlerinin Güvenirliği

Eski Arap şiirinin güvenirliği, Arap edebiyatındaki en tartışmalı konulardan biridir. Bilindiği üzere, İslam öncesi dönemde nazmedildiği öne sürülen şiirler, hicri ikinci asrın sonları ile üçüncü asrın başlarında, eski şiirlerin tedvin edilmesi hususunda gayret sarf eden âlim ve ravîler sayesinde yazıya geçirilebilmiştir. Bu durum, İslam öncesinde nazmedilmiş şiirlerin yazıya geçirilmeden önce uzunca bir müddet yalnızca sözlü şekilde gelecek kuşaklara aktarıldığı anlamına gelmektedir. Dolayısıyla söz konusu intikal problemi, günümüze ulaşan ve İslam öncesinde nazmedildiği öne sürülen çok sayıdaki şiirin, kitabî kayıtlar olmaksızın ne denli doğru şekilde aktarılabildiği noktasında kuşkulara yol açmaktadır. Bu bağlamda bu edebî ürünlerin sonraki asırlarda muhtelif sebeplerle uydurularak kadim şairlere atfedilmiş olup olamayacağı noktasında tartışmalar meydana gelmektedir.[89] Öte yandan içinden çıkılması son derece güç olan bu mesele, her şairin özelinde farklı şekilde değerlendirilmeye açıktır.

Büyük Murakkış'a atfedilen şiirlerin güvenirliği meselesi, onun mevsukiyeti en çok tartışılan dönemde ürün vermiş olması hasebiyle oldukça çetrefilli bir sorundur. Ne var ki eski Arap şiirinin güvenirliği hususunda, muhtemelen şiirlerinin azlığı nedeniyle, Büyük Murakkış'ın araştırmacıların dikkatini fazla çekmediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Buna karşın onun şiirlerinin güvenirliği özelinde birkaç araştırmacının kendi görüşlerini serdettiği de vakidir. Bu bağlamda öncelikle şairin modern divanını tedvin eden Kârîn Ṣâdir'in, naklettiği manzumelerin güvenirliği hususunda şüphe uyandıran bazı durumları yeri geldiğinde dipnotlar halinde kaydetme hassasiyetini gösterdiği belirtilmelidir.[90] Bu durum, şiirlerin orijinalliğinin incelenmesi hususunda önemli bir kolaylık sağlamaktadır.

Nûrî Ḥammûdî el-Ḳaysî ve Fransız şarkiyatçı Charles Pellat (ö. 1992) ise Büyük Murakkış'a atfedilen bazı şiirler ile Küçük Murakkış'a atfedilen şiirlerin birbirinden kolayca ayırt edilemeyeceğini savunmaktadır. Söz konusu karmaşa, her iki şairin de aynı göçebe-savaşçı hayatı tecrübe etmeleriyle ve her ikisinin de

88 el-Muraḳḳişu'l-Ekber - el-Muraḳḳişu'l-Eṣġar, *Dîvânu'l-Muraḳḳişeyn*, 103-104.

89 bk. Rahmi Er, "Tâhâ Husayn'in 'Fî'ş-Şi'r al-Câhilî' Adlı Eserinden Dolayı Muhakemesi ve Davaya Bakan Savcının Raporu", *İslâmî Araştırmalar* 3/3 (1989), 139-152; Salih Tur, "Eski Arap Şiirinin Güvenirliği", *Nüsha* 6/21 (2006), 112.

90 Örneğin; bk. el-Muraḳḳişu'l-Ekber - el-Muraḳḳişu'l-Eṣġar, *Dîvânu'l-Muraḳḳişeyn*, 9.

ikinci/sekizinci yüzyıldan itibaren Irak toplumunda yaygın olan romantik öykülerin birer kahramanı haline gelmeleriyle ilişkilendirmektedir.[91] İki şair arasındaki bu karmaşa, sadece Murakkış'a atfedilen, ancak hangi Murakkış'ın kastedildiği belirtilmeyen beyitler de göz önünde bulundurulduğunda, daha da büyük bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.[92]

İngiliz şarkiyatçı Charles James Lyall (ö. 1920), Büyük Murakkış'a atfedilen bütün şiirlerin gerçekten ona ait olduğunu kesin surette iddia edemeyeceğimizi savunmaktadır. Ne var ki bilhassa *el-Mufaḍḍaliyyât*'ta rivayet edilen şiirlerin gerçekten de eski göründüğünü belirtmektedir. Buna binaen Lyall, bu tür şiirlerin iki yüz yıl boyunca yazının yardımı olmadan sadece insan hafızası aracılığıyla korunamayacağı gibi temelsiz bir varsayımın haricinde, söz konusu manzumelerin gerçekten de Büyük Murakkış'a ait olduğunu kabul etmemek için herhangi bir iyi neden göremediğini belirtmektedir.[93]

Büyük Murakkış'ın şiirlerinin güvenirliğine ilişkin tüm savlar, modern bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde, ona ait en güvenilir şiirlerin *el-Mufaḍḍaliyyât*'ta rivayet edilen manzumeler olduğu söylenebilir. Fakat bu şiirlerin harfiyen Büyük Murakkış'ın dilinden döküldüğünü iddia etmek çok da isabetli olmayacaktır. Nitekim Pellat'nın da dikkat çektiği üzere, bu şiirlerin bir bölümünün veya bir kasidenin belirli kısımlarının Küçük Murakkış'ın şiirleriyle karışmış olabileceği ihtimali hiç de zayıf değildir. Öte yandan her iki şairin de çağdaş olması, bu karışıklığın olumsuz sonuçlarını asgariye indirmektedir. Zira ele alınan dize iki şairden hangisine ait olursa olsun, kadim Arap şiirinin en eski örneklerinden birisini teşkil etmektedir.

Dolayısıyla güvenirlik meselesindeki asıl sıkıntı, sonraki dönemlerde nazmedilerek yanlışlıkla veya kasten Büyük Murakkış'a atfedilmiş olan ileri tarihli manzumelerdir. Yapılan incelemeler neticesinde, ne yazık ki şairin divanının bu güvenirlik sorunundan beri olmadığı anlaşılmaktadır. Ancak bu bağlamda daha ziyade iki kasidenin, yani Büyük Murakkış'ın aşk öyküsü bağlamında rivayet edilen iki manzumenin sorunlu göründüğü belirtilmelidir. Bu manzumeler, şairin uğradığı ihaneti kardeşlerine bildirmek için nazmettiği öne sürülen şiiri ile Esmâ'nın yanında ölmek üzereyken nazmettiği iddia edilen kasidesidir. Söz konusu manzumelerin güvenirliğini olumsuz şekilde etkileyen unsurlar, ileride bu parçaların inceleneceği müstakil bölümde ele alınacaktır.

Büyük Murakkış'ın şiirlerinin güvenirliği üzerindeki en büyük sorunlardan birisi, başka şairlere nispet edilen bazı şiirlerin Büyük Murakkış'a da nispet

---

91 el-Ḳaysî, "el-Muraḳḳişu'l-Ekber: Aḫbâruhu ve Şi'ruhu", 486; Pellat, "Muraḳḳish", 7/603-604.

92 bk. el-Muraḳḳişu'l-Ekber - el-Muraḳḳişu'l-Eṣġar, *Dîvânu'l-Muraḳḳişeyn*, 101-104.

93 bk. al-Ḍabbī, *The Mufaddaliyat*, 167.

edilmiş olmasıdır. Örneğin; şair ahbârı hususunda uzmanlaşmış bir edebiyat âlimi olan Sadarettin Alî b. Ebî'l-Ferec b. el-Ḥasen el-Baṣrî'nin (ö. 659/1261) kayıtlarında, Büyük Murakkış'a ait olduğu öne sürülen sekiz dizelik bir şiirin bu bağlamda zikredilmesi mümkündür.[94] Nitekim bahis mevzu şiirin güvenirliğinin zayıf olduğunu gösteren bazı ciddi karineler bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi, söz konusu şiire ait birkaç dizenin, *el-Eġānî*'de Medine sakinlerinden şair Davud el-Edlem'e (ö. 132/750) nispet edildiğinin gözlemlenmesidir. Bu şairin, Benû Teym b. Murra b. Ka'b, Âl-i Ebî Bekr veya Âl-i Ṭalḥa'nın *mevlâ*sı olduğu öne sürülmekte ve hem Emevî hem de Abbâsî Dönemini idrak ettiği kaydedilmektedir.[95] Dolayısıyla Büyük Murakkış ile Davud el-Edlem'in arasındaki büyük zaman farkı, bu minvaldeki şiirlerin tarihlendirilmesi hususunda da önemli bir güvenilirlik problemiyle karşı karşıya olduğumuzu göstermektedir.

Kârîn Ṣâdir söz konusu şiire iki dize daha ilave ederek şairin modern divanında on mısralık bir manzume halinde neşrederken şiirin aidiyeti hususundaki şüphelere de işaret etmeyi ihmal etmemektedir.[96] el-Baṣrî'nin rivayetindeki şüpheli bu sekiz dize şu şekildedir:

"1. قُلْ لِأَسْمَاءَ أَنْجِزي الْمِيعَادَا   وَانْظُرِي أنْ تُزَوِّدِي مِنْكِ زَادَا

2. أَيْنَمَا كُنْتِ أَوْ حَلَلْتِ بِأَرْضٍ   أَوْ بِلاَدٍ أَحْيَيْتِ تِلْكَ الْبِلاَدَا

3. إِنْ تَكُونِي تَرَكْتِ رَبْعَكِ بِالشَّا   مِ وَجَاوَزْتِ حِمْيَراً ومُرَادَا

4. فَارْتَجِي أَنْ أَكُونَ مِنْكِ قَرِيباً   فَاسْأَلِي الصَّادِرِينَ وَالْوُرَّادَا

5. وَإِذَا مَا رَأَيْتِ رَكْباً مُخِبِّي   نَ يَقُودُونَ مُقْرَبَاتٍ جِيَادَا

6. فَهُمْ صُحْبَتِي عَلَى أَرْحُلِ الْمَيْ   سِ يُزَجُّونَ أَيْنُقاً أَفْرَادَا

7. وَإِذَا مَا سَمِعْتِ مِنْ نَحْوِ أَرْضٍ   بِمُحِبٍّ قَدْ مَاتَ أَوْ قِيلَ كَادَا

8. فَاعْلَمِي غَيْرَ عِلْمِ شَكٍّ بِأَنِّي   ذَاكِ، وَابْكِي لِمُصْفَدٍ أَنْ يُفَادَى"

"1. Esmâ'ya de ki: 'Sözü(nü) yerine getir ve bana kendinden yolluk (mahiyetinde bir sevecenlik nişanesi) ver!

2. Her nerede olursan ol yahut hangi yere veya memlekete yerleşirsen yerleş, sen o memleketi (güzelliğinle) canlandırırsın.

3. Şayet Şam'daki ikametgâhını terk etmiş ve Ḥimyer ile Murâd (kabilelerini) aşmışsan…

---

[94] bk. Sadarettin Alî b. Ebî'l-Ferec b. el-Ḥasen el-Baṣrî, *el-Ḥamâsetu'l-Baṣriyye*, thk. Âdil Süleyman Cemâl (Kâhire: Mektebetu'l-Ḫâncî, 1420/1999), 3/1276.

[95] el-İṣfehânî, *Kitâbu'l-Eġānî*, 6/12.

[96] el-Muraḳḳişu'l-Ekber - el-Muraḳḳişu'l-Eṣġar, *Dîvânu'l-Muraḳḳişeyn*, 9.

4. …Sana yakın olmamı bekle ve (yanından) çıkagelenlere ve (bulunduğun yere) ulaşan (kişilere benim haberimi) sor!
5. Asil ve mükemmel (yaradılışlı oldukları için, sahiplerinin onlara özen gösterip sürekli yanlarında bulundurdukları) atları sürerek eşkin giden bir kervan görürsen…
6. …(Anlarsın ki) onlar çitlembik (ağacın)dan (mamul semerlerin üzerine oturmuş gelen) ve birer birer develer(ini) süren arkadaşlarımdır.
7. Yeryüzünün (herhangi) bir tarafından (gelen haberlerde), bir âşığın öldüğünün veya neredeyse (öleceğinin) söylendiğini duyarsan…
8. …Bilginde şüphe duymadan (kesin olarak) bil ki bu (kişi) muhakkak benim. Feda olmak üzere bağlanmış (bu kişinin kara talihi için) ağla!”[97]

Sekiz dizeden oluşan bu şiir, belirli yönleriyle Büyük Murakkış ile Esmâ arasındaki efsanevi aşk öyküsünden izler taşımaktadır. Söz konusu manzumenin ilk dizesinde öncelikle direkt olarak Esmâ’nın isminin zikredilmiş olması önemli bir karine teşkil etmektedir. Öte yandan şairin üçüncü dizede sevgilisinin Murad’ın yurdunu geçtiğini anlatması, Büyük Murakkış’ın sevgilisi olan Esmâ’nın evlendirildiği Murâdlı adama bir atıf yapıldığı fikrini akla getirmektedir. Ne var ki aynı dizede Esmâ’nın önceleri Şâm’da ikamet ettiğinin ifade edilmesi, şüphe uyandırıcı bir beyan olarak değerlendirilmektedir. Zira Büyük Murakkış ile Esmâ’nın kabilesi Ḳays b. S̱a‘lebe’nin el-Yemâme dağlarında ikamet ettiği bilinmektedir. Dolayısıyla bu duruma binaen söz konusu şiirin muhtemelen daha sonraki bir döneme ait olduğu kanaati uyanmaktadır.[98]

Eski Arap şairlerinin son derece benzer hayatlar sürdürmeleri, şiir nazmında fazlasıyla klişeleşmiş anlatımlardan istifade etmeyi yeğlemeleri ve hatta çoğu şairin sevgililerinin dahi bu klişeleşmenin neticesinde Selma, Leyla veya Hind gibi benzer isimlerle adlandırılması göz önünde bulundurulduğunda, bu manzumede geçen isimler üzerinden kesin bir yargıya ulaşılamayacağı söylenebilir. Bu nedenle Büyük Murakkış’ın bilhassa *el-Mufaḍḍaliyyât*’ta aktarılmayan şiirleri incelenirken bunların güvenirliği hususunda daima temkinli olunması ve onun şairliği hakkında varılacak çıkarımların daha güvenilir kasidelerine binaen yapılması önemlidir.

97 el-Baṣrî, *el-Ḥamâsetu’l-Baṣriyye*, 3/1276.
98 bk. al-Ḍabbī, *The Mufaddaliyat*, 365.

IV. BÖLÜM

4. BÜYÜK MURAKKIŞ'IN ŞİİRLERİ

Büyük Murakkış'ın günümüze ulaşan manzumeleri incelendiğinde, onun İslam öncesi Arap şiirinde karşımıza çıkan pek çok şiir temasıyla iştigal ettiği anlaşılmaktadır.[99] Öte yandan bu şiirlerin tematik olarak tasnif edilmesi son derece güçtür. Zira Câhiliye Dönemindeki kaside nazmı etrafında şekillenen geleneğin çok temalı bir kompozisyon tekniğini benimsemiş olması, bu kasidelerin hangi tema altında tasnif edilmesi gerektiği noktasında karmaşaya sebebiyet vermektedir.

Büyük Murakkış'ın şiirleri genellikle iki veya daha fazla temayı bünyesinde barındırmaktadır. Buna karşın ona atfedilen daha kısa şiir parçalarının bütüncül bir kaside bünyesinden kopartılmış bir bölüm mü yoksa müstakil bir parça mı olduğunu tespit etmek mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla şairin şiirleri tematik açıdan tasnif edilmek istendiğinde, bir kasidesinin birden fazla temanın altında mütalaa edilmesi mümkün olmaktadır.

Öte yandan sadece Büyük Murakkış'a hasredilmiş bir çalışmada, şairin şiirlerinin incelenmesinde kaside bölümlerinin kaside bünyesinden kopartılarak müstakil kısımlar halinde tetkik edilmesi, çok doğru bir metot olmayacaktır. Nitekim onun kaside nazmında takip ettiği metodolojisinin ve tematik sıralama tercihlerinin gereğince incelenebilmesi, Büyük Murakkış'ın kasidelerinin bağlamından kopartılmadan bütüncül bir yaklaşımla mütalaa edilmesini daha önemli kılmaktadır. Bu nedenle aşağıdaki başlıklarda, tetkik işlemlerinin şairin kasidelerinin bütüncül hallerinin korunması esasına binaen yapılması öngörülmektedir.

4.1. Büyük Murakkış'ın Aşk Öyküsü Bağlamında Rivayet Edilen Şiirleri

Büyük Murakkış'ın şiir mirası arasında yer alan iki kaside, onun aşk öyküsünün tamamlayıcı birer ögesi olarak rivayet edilmektedir. Dolayısıyla bu şiirlerin farklı bir bölüm altında mütalaa edilmesi daha doğru görünmektedir. Söz konusu iki kaside, muhtemelen Büyük Murakkış'ın aşk öyküsünü zenginleştirecek ve süsleyecek birer unsur olarak kısmen yahut tamamen daha sonraları ortaya atılmış olmalıdır. Zira bu kasidelerde rastlanan bazı mantık hataları, şiirlerin güvenirliğine kuşku düşürecek niteliktedir. Bu yüzden şiirlerin

[99] bk. el-Muraḳḳişu'l-Ekber - el-Muraḳḳişu'l-Eṣġar, *Dîvânu'l-Muraḳḳişeyn*, 43-84.

incelenmesi kapsamında, güvenirliklerine kuşku düşüren noktaların üzerinde durulması da gerekmektedir. Bu kitap çalışmasında güvenirliği yüksek kasideler üzerinden çıkarımlar yapılmasını öngören bir metodun benimsenmiş olmasına rağmen, söz konusu iki kasidenin Büyük Murakkış'ın belki de en bilindik şiirleri olması, bu manzumelerin araştırma kapsamına dâhil edilmesini zorunlu kılmaktadır.

4.1.1. Büyük Murakkış'ın Uğradığı İhaneti Kardeşlerine Bildirmek İçin Nazmettiği İddia Edilen Şiiri

Büyük Murakkış'ın iki yol arkadaşı tarafından ölüme terk edileceğini öğrendiğinde, başına gelen bu ihaneti kardeşlerine bildirmek maksadıyla nazmettiği iddia edilen bir kasidesi, onun aşk anlatısında önemli bir yere sahiptir. Büyük Murakkış'ın kısa biyografisine yer veren edebiyat tarihi kitaplarında bu kaside sıklıkla alıntılandığı için, şairin en meşhur şiirlerinden birisi haline gelmiş durumdadır.[100] Rivayetler, bu kasidenin Büyük Murakkış tarafından, hain karıkocanın beraberinde şairin kardeşlerinin yanına dönecek olan bir devenin eyerine gizlice nakşedildiğini iddia etmektedir. Söz konusu kaside yedi beyitten teşekkül etmektedir:

"1. يَا صَاحِبَيَّ تَلَوَّمَا لاَ تَعْجَلاَ   إِنَّ الرَّحِيلَ رَهِينُ أَنْ لاَ تَعْذُلاَ
2. فَلَعَلَّ بُطْأَكُمَا يُفَرِّطُ سَيِّئاً   أَوْ يَسْبِقُ الإِسْرَاعُ سَيْباً مُقْبِلاَ
3. يَا رَاكِباً إِمَّا عَرَضْتَ فَبَلِّغَنْ   أَنَسَ بْنَ سَعْدٍ إِنْ لَقِيتَ وحَرْمَلاَ
4. للهِ دَرُّكُمَا وَدَرُّ أَبِيكُمَا   إِنْ أَفْلَتَ الغُفَلِيُّ حَتَّى يُقْتَلاَ
5. مَنْ مُبْلِغُ الأَقْوَامِ أَنَّ مُرقِّشاً   أَمْسَى عَلَى الأَصْحَابِ عِبْئاً مُثْقِلاَ
6. ذَهَبَ السِّبَاعُ بِأَنْفِهِ فَتَرَكْنَهُ   أَعْثَى عَلَيْهِ بِالْجِبَالِ وجَيْئَلاَ
7. وَكَأَنَّمَا تَرِدُ السِّبَاعُ بِشِلْوِهِ   إِذْ غَابَ جَمْعُ بَنِي ضُبَيْعَةَ مَنْهَلاَ"

"1. Ey iki arkadaşım! Ağırdan alın ve acele etmeyin! (Başlamak üzere olduğumuz bu) yolculuk(ta göstereceğiniz başarı), kınanmayacağınızın bir güvencesidir.
2. Belki yavaşlığınız (yolda başımıza gelecek) bir kötülüğün önüne geçer yahut hızlı olma(nız bize) gelen bir ihsanı (görmeden atlayarak) geçer (gider).

100 Örneğin; bk. Corcî Zeydân, *Târîḫu'l-âdâbi'l-luġati'l-ʿArabiyye* (b.y.: Dâru'l-Hilâl, ts.), 1/137.

3. Ey (bu deveye) binen kişi! Şayet (bana bir iyilikte bulunma cömertliğini) arz edersen, (onlara) rastladığında (mesajımı) Enes b. Sa‘d’a ve Ḥarmele’ye ulaştır.
4. İkinize ve ikinizin babasına bolluk ulaşsın! Şayet (beni ölüme terk eden bu) Ġufelî (sonunda) katledilmek(ten) kaçmayı (başaramazsa).
5. (Benim kabilemin) insanlarına, Murakkış’ın arkadaşları için ağır bir yük haline geldiği (hususundaki haberi) kim ulaştırır?
6. Yırtıcı hayvanlar onun burnunu (yemek üzere alıp) götürmüş; tüylü bir sırtlan ve dişisi onun üzerine (çöküp cesedinden arta kalanları yemek için fırsat kollarken) onu terk etmişler.
7. Adeta yırtıcı hayvanlar onun cesedinin (üzerine bir su kaynağının etrafına toplanmış gibi) üşüşmüşler. Çünkü Benû Ḍubey‘a topluluğu, (buradaki) su kaynağı(nın yakınlarında) bulunmamaktadır.”[101]

Büyük Murakkış bu kasidesinin başlangıcında, iki arkadaşına seslenmek suretiyle, İslam öncesi Arap edebiyatının şiirsel geleneklerine bağlı kalmakta ve bu geleneği güçlendirmektedir. Şiirde bahsi geçen söz konusu bu iki arkadaşın, sevgilisi Esmâ’yı bulmak üzere Büyük Murakkış’ın birlikte yola çıktığı Ġufeyleli (Ġufelî) ırgat ve onun hanımı olduğu anlaşılmaktadır. Şair bu iki kişiyi yolculuklarında başarılı olurlarsa, kendilerini kötü bir akıbetin beklemeyeceğine, yani gereğince ödüllendirileceklerine ilişkin bir söylem ile cesaretlendirmektedir.

İkinci beyit, esasen hikmetli bir ifade ihtiva etmektedir. Nitekim şair burada insanın hızlı yahut yavaş hareket etmesinin esasen çok önemli olmadığını, zira âdemoğlunun başına bu fiili neticesinde hayır mı yoksa şer mi geleceğini bilinemeyeceğini belirtmektedir. Üçüncü beyit, şairin asıl anlatmak istediği konunun başlangıcıdır. Büyük Murakkış burada, düştüğü vaziyeti beyan ettiği bu beyitlerini yazdığı eyere binen binicinin, mesajını kardeşlerine ulaştırması hususunda ricacı olmaktadır. Karmaşık bir anlatımın kullanıldığı dördüncü beyitte, kendisine ihanet eden kişinin ölümden kurtulmaması gerektiğini belirtmektedir.

Hüzünlü bir anlatımla kurgulanan beşinci dizede, Büyük Murakkış arkadaşları tarafından nasıl bir yükmüşçesine görüldüğünü anlatmakta ve başına gelen bu talihsizliği kabilesine duyuracak bir gönüllüye seslenmektedir. “Kim ulaştırır?” şeklindeki ifadelerin, Arap edebiyatında genellikle hiciv temalı kasidelerin girişlerinde tercih edildiği bilinmektedir.[102] Dolayısıyla şairin burada söz konusu kullanıma kasidesinin beşinci beytinde başvurması dikkat çekici bir detaydır.

---

[101] el-Muraḳḳışu’l-Ekber - el-Muraḳḳışu’l-Eṣġar, *Dîvânu’l-Muraḳḳışeyn*, 63-64.
[102] bk. Esat Ayyıldız, *Klasik Arap Şiirinde Emevî Dönemine Kadar Hiciv* (Ankara: Gece Kitaplığı, 2020), 9.

Altıncı ve yedinci beyitler, şairin ihanete uğradıktan sonra bitap şekilde terkedildiği mağarada karşı karşıya kaldığı korkunç vaziyeti betimlemektedir. Büyük Murakkış'ın iddia ettiğine göre, ölüme terk edildiğinden yırtıcı hayvanlar onu yemek için fırsat kollamaktadır. Öte yandan şairin burnunun yırtıcı hayvanlar tarafından yendiğini öne sürmesi, şayet bu ifadesi bir laf oyunu değilse, şiirin sonradan yazıldığının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Çünkü onun bu dizeleri yazdığı sırada, iki yol arkadaşı hâlâ yanında olmalıdır. Büyük Murakkış bu nahoş durumda kalmasının sebebini ise kabilesi Benû Ḍubey'a'nın o sırada uzakta olmasına bağlamaktadır. Şairin burada kabilesinin ismini zikretmek suretiyle onları yardıma davet ettiğini düşünmek mümkündür.

Corcî Zeydân (ö. 1914), Büyük Murakkış'ın söz konusu kasidesinin bazı beyitlerinin Muhelhil b. Rebî'a'ya da nispet edildiğini belirtmektedir.[103] Bu durum, şiirin en azından bazı beyitlerinin karıştırılmış olabileceği ihtimalini akıllara getirmektedir. Öte yandan kaside anlamsal olarak incelendiğinde, Büyük Murakkış'ın mağarada arkadaşları tarafından ihanete uğradığına ilişkin rivayetlerle uyuşmaktadır. Buna rağmen kasidenin güvenirliği hususundaki ikinci ve asli sıkıntı, söz konusu yedi beytin gizlice bir eyere yazılabilecek miktardan çok daha fazla olmasıdır.

Anlatılar, Büyük Murakkış'ın kardeşlerine gönderdiği mesajın manzum formda olduğunu öne sürmektedir.[104] Dolayısıyla şayet bu durum gerçekten vuku bulduysa, şairin mezkûr kasidenin yalnızca bir veya iki beytini eyerin üzerine yazdığını düşünmek mümkündür. Örneğin; bu bağlamda tek başına beşinci beyit yeterli bir mesaj oluşturabilecek netliktedir. Ancak diğer beyitlerin râvîler tarafından nasıl öğrenildiği büyük bir soru işareti olarak kalmaktadır. Çünkü şairin işin sonunda ailesiyle temas kuramadan öldüğü iddia edilmektedir. Bu bağlamda Büyük Murakkış'ın, ölmeden önce karşılaştığı öne sürülen ve o süreçte yeni kocasının yanında bulunan Esmâ'ya, vefatından önce bu şiirin geri kalan dizelerini aktaracak enerji ve motivasyonu bulduğunu düşünmek zorlama bir yaklaşım olacaktır.

Diğer taraftan Büyük Murakkış iki hizmetkârına açık etmeden bahis mevzu yedi beyti eyere yazmayı veya kazımayı bir şekilde başarabilmiş olsa dahi böylesi büyük bir işlemin ırgat ve hanımı tarafından daha sonra fark edilmemesi makul değildir. Zira eyerdeki böylesi büyük bir şekilsel değişimi fark etmeleri ve bunun bir yazı olduğunu tahmin etmeleri için okuma yazma bilmelerine gerek yoktur.

---

103 Zeydân, *Târîḫu'l-âdâbi'l-luġati'l-'Arabiyye*, 1/137.
104 bk. Zeydân, *Târîḫu'l-âdâbi'l-luġati'l-'Arabiyye*, 1/137.

4.1.2. Büyük Murakkış’ın Esmâ’nın Yanında Ölmek Üzereyken Nazmettiği İddia Edilen Şiiri

Büyük Murakkış’ın aşk öyküsünü tamamlamak maksadıyla nakledilen ikinci mühim kasidesi, onun Esmâ’nın yanında ölüm döşeğindeyken nazmettiği iddia edilen manzumesidir. Aşağıda aktarılacak olan kasidenin, ayrıca Büyük Murakkış’ın son şiiri olduğu da öne sürülmektedir. Şairin bu dizelerini, sevgilisini bulmak için gittiği Benû Murâd topraklarında son nefesini verirken Esmâ’nın kollarında nazmettiğinin iddia edilmesi,[105] beraberinde birtakım kuşkuları da getirmektedir.

Nitekim kaside anlamsal açıdan incelemeye tabi tutulduğunda, bu manzumenin böylesi bir atmosferde söylenmiş olamayacağını düşündüren bazı karinelerle karşılaşılmaktadır. Bu durumun en belirgin örneği, söz konusu kasidenin girizgâhında Suleymâ adında başka bir kadının zikrediliyor olmasıdır. Takdir edileceği üzere, Esmâ’nın kollarında nazmedildiği söylenen bir kasidenin Esmâ yerine Suleymâ adında başka bir kadını konu edinmesi, üstelik kaside içerisinde daha nice farklı kızdan söz ediliyor olması, şairin ölüm döşeğinde, hasretiyle bitap düştüğü sevgilisinin kollarında söylemesi icap eden farazi ifadelerle kesinlikle bağdaşmamaktadır. Büyük Murakkış’ın şiirlerinde farklı kadınların isimlerinin zikredilmesi, onun aşk hikâyesiyle bağdaşmayan absürt bir durumdur. Bu garabetin daha önce Ebû’l-‘Alâ’ el-Ma‘arrî gibi önemli isimler tarafından da fark edildiği anlaşılmaktadır.[106]

Dolayısıyla on iki beyitten teşekkül eden aşağıdaki şiirin, esasen vaktiyle bir başka uzun kasidenin *nesîb* bölümünü teşkil ettiğini yahut farklı bir zamanda nazmedilmiş sıradan bir manzume olduğunu düşünmek daha makul görünmektedir. Büyük Murakkış’ın söz konusu şiiri şu şekildedir:

"1. سَرَى لَيْلاً خَيَالٌ مِنْ سُلَيْمَى   فَأَرَّقَنِي وَأَصْحَابِي هُجُودُ

2. فَبِتُّ أَدِيرُ أَمْرِي كُلَّ حَالٍ   وأَرْقُبُ أَهْلَهَا وَهُمُ بَعِيدُ

3. عَلَى أَنْ قَدْ سَمَا طَرْفِي لِنَارٍ   يُشَبُّ لَهَا بِذِي الأَرْطَى وَقُودُ

4. حَوَالَيْهَا مَهاً جُمُّ التَّرَاقِي   وأَرْآمٌ وَغِزْلاَنٌ رُقُودُ

5. نَوَاعِمُ لاَ تُعَالِجُ بُؤْسَ عَيْشٍ   أَوَانِسُ لاَ تُرَاحُ وَلا تَرُودُ

6. يَرُحْنَ مَعاً بِطَاءَ الْمَشْيِ بُدّاً   عَلَيْهِنَّ الْمَجَاسِدُ وَالْبُرُودُ

7. سَكَنَّ بِبَلْدَةٍ وسَكَنْتُ أُخْرَى   وقُطِّعَتِ الْمَوَاثِقُ والعُهُودُ

[105] bk. el-Muraḳḳişu’l-Ekber - el-Muraḳḳişu’l-Eṣġar, *Dîvânu’l-Muraḳḳişeyn*, 51-52.
[106] bk. el-Maarrî, *Gufran Risalesi*, 144.

8. فَمَا بَالِي أَفِي وَيُخَانُ عَهْدِي | وَمَا بَالِي أَصَادُ وَلاَ أَصِيدُ

9. وَرُبَّ أَسِيلَةِ الْخَدَّيْنَ بِكْرٍ | مُنَعَّمَةٍ لَهَا فَرْعٌ وجِيدُ

10. وَذُو أَشْرٍ شَتِيتُ النَّبْتِ عَذْبٌ | نَقِيُّ اللّوْنِ بَرَّاقٌ بَرُودُ

11. لَهوْتُ بِهَا زَمَاناً مِنْ شَبَابِي | وَزَارَتْهَا النَّجَائِبُ وَالْقَصِيدُ

12. أَنَاسٌ كُلّمَا أَخْلَقْتُ وَصْلاً | عَنَانِي مِنْهُمُ وَصْلٌ جَدِيدُ"

"1. Geceleyin (yanıma) Suleymâ'nın hayaleti geldi ve arkadaşlar(ım) uykudayken beni uyanık tuttu.
2. (Zihnimde) durumumu her şekle evirip (gözden geçirerek) ve onun uzakta olan halkını izleyerek geceledim.
3. Ne var ki benim gözüm, (içine daldığım bu hayal âleminde, kumda yetişen) *erṭâ* bitkisinin bittiği yerde (bu bitkinin) odunlarıyla tutuşturulan bir ateş(i müşahede edebilmek) için (çoktan) yükselmiştir.
4. (Bu ateşin) etrafında, iri göğüslü yaban inekleri, beyaz antiloplar ve ceylanlar (kadar güzel olan kadınlar) uyumaktadır.
5. Naziktirler; hayatın sefilliğiyle uğraşmak (durumunda kalmamışlardır). (Narin) genç kızlardır; (akşamleyin uzun bir mesainin ardından) eve sürülmezler ve (geçim derdiyle vakitlerini dışarıda geçirerek) dolaşmazlar.
6. Akşamları (eve) yavaş bir yürüyüş ve dolgun baldırlarıyla (hep) birlikte gelirler; üzerlerinde (safran rengi) mintanlar ve hırkalar vardır.
7. Onlar bir beldede oturuyorlar bense başka (bir beldede). (Verilen) sözler ve vaatler (ise) bozuldu.
8. Bana ne ola da (önceden verilmiş) sözüme ihanet edildiği halde ben (hâlâ) vefa göstereyim? Benim halim nicedir? (Av hayvanı misali) avlanırım; (ama kendim ava çıkıp yaban hayvanlarını) avlamam.
9. Pürüzsüz yanaklı, hoş saçlı ve (güzel) boyunlu olan el değmemiş nice genç kız (tanıdım ben)…
10. …(Onların) dizi dizi aralıklı, törpülenmiş (gibi güzel) dişleri vardır; rengi pak, berrak ve serindir.
11. Gençliğimde onlarla bir zaman eğlendim; onları (hızlı) develer ve (nazmettiğim) kaside(ler) ziyaret etti.
12. (İşte onlar böyle) insanlardır. Ben (onlarla aramdaki sevgi) bağını her yıprattığımda, onların yeni bir bağı beni meşgul etmiştir."[107]

Bu manzumenin girizgâhında, Büyük Murakkış henüz kasidesinin *maṭla*'ındayken geçmiş sevdalıklarından olan Suleymâ adlı sevgilisinin hayaletini (*ḫayâl*) konu edinmektedir. Elbette burada söz konusu hayalet, kesinlikle ölmüş

---

107 el-Muraḳḳışu'l-Ekber - el-Muraḳḳışu'l-Eṣġar, *Dîvânu'l-Muraḳḳışeyn*, 51-52.

birinin dünyada kalan ruhunu nitelemek için kullanılan metafizik bir varlığa işaret etmemektedir. İslam öncesi Arap edebiyatında, şairlerin bilhassa ayrı düştükleri sevgililerinin yurtlarını ziyaret ettiklerinde onların hayaletlerini gördüklerini iddia etmeleri, son derece klişeleşmiş edebî bir kullanıma karşılık gelmektedir. Büyük Murakkış'ın burada kullandığı motif, bu edebî klişenin belirgin örneklerinden biridir. Ne var ki şairin yaşadığı çağda bu motifin daha sonraki dönemlerdeki kadar klişeleşmiş olmadığını düşünmek mümkündür. Benzer şekilde şairin yol arkadaşlarının uykudayken kendisinin sevdası yüzünden uyuyamadığını iddia etmesi, klasik Arap edebiyatında sıklıkla kullanılan unsurlardandır.

Şair ikinci beyitte, içinde bulunduğu vaziyetin muhakemesini yaptığını ve sevgilisinin uzakta olan halkını izlediğini anlatmaktadır. Anlaşıldığı kadarıyla, şairin yaptığı bu müşahede bir hayal âleminde gerçekleşmekte ve Büyük Murakkış fiziksel bedeninin bulunduğu ortamın ötesine geçerek farklı bir yerde yakılmış olan bir kamp ateşini ve bu ateşin etrafında cereyan eden hadiseleri düşsel olarak gözlemlemeye koyulmaktadır. Şairin söz konusu hayalî ateşin etrafında gözlemledikleri, genel itibarıyla orada uyumakta olan bir genç kız topluluğudur. Büyük Murakkış bu bağlamda kinaye kullanımına başvurarak söz konusu genç kızlarla yaban inekleri, beyaz antiloplar ve ceylanlar arasında bir benzeşim kurmaktadır. Mezkûr hayvanların İslam öncesi Arap edebiyatında kadın güzelliğiyle özdeşleştirilen hayvanlar arasında yer aldığı bilinmektedir.

Şair beşinci beyitte, müşahede ettiği kızların günlük hayatın angaryalarıyla iştigal ederek yorulmadıklarını ve lüks içerisinde bir yaşantı sürdürdüklerini anlatmaktadır. Bahis mevzu kızlara atfedilen bu ayrıcalık, onların toplumun üst sınıfına mensup zengin ve aristokrat kişiler olduğuna işaret etmektedir. Altıncı beyitte şair güzelliklerini vurgulamak için sürü hayvanlarıyla özdeşleştirdiği bu kızların endamlı yürüyüş ve bazı vücut hatlarını konu edinmektedir. Müteakip beyitte ise kendisi ile bu genç kızların farklı yerlerde olduklarını beyan etmektedir. Söz konusu beytin ikinci kısmında, kendisine verilen sözlerin bozulduğundan bahsetmektedir. Muhtemelen şairin bozulan sözle kastettiği, amcasının kendisini kızı Esmâ ile evlendireceğine ilişkin verdiği vaattir. Ne var ki şair bu hususu müphem bırakmaktadır.

Şair sekizinci beyitte kendisinin düştüğü trajik duruma değinmekte, kendisine ihanet edilmişken niçin hâlâ ahde vefa göstermek mecburiyetinde olduğunu sorgulamakta ve kaderin cilvesi tarafından nasıl bir av hayvanıymışçasına avlandığını anlatmaktadır. Dokuzuncu beyitte, kuzeniyle arasındaki bu maruf aşk öyküsüyle ilişkili olduğunu düşündüren anlatımını aniden keserek daha önceki aşk maceralarını konu edinmeye başlamaktadır. Şair geçmişte nice güzide kızla bir araya geldiğini ifade etmekte, müteakiben onların güzelliklerini

betimlemektedir. Onuncu beyit, özellikle söz konusu kızların ağız hijyenlerinin ve güzelliklerinin yüceltilmesine ayrılmış durumdadır. On birinci beyitte, şair gençliğinde bu kızlarla bir müddet eğlendiğini ve onlar için şiirler nazmettiğini beyan etmektedir. Şair kasidesinin son beyti olan on ikinci dizesinde, gençlik günlerinde ayrıldığı her bir genç kızın yerinin derhal bir yenisiyle dolduğunu ifade etmektedir. Nitekim çok sayıda kadınla birlikte olmak, Câhiliye zihniyetindeki eski Arapların övündüğü hasletlerden biridir.

Dolayısıyla kaside anlamsal açıdan değerlendirildiğinde, Büyük Murakkış'ın bu manzumesini ölüm döşeğindeyken Esmâ'nın yanında yazmış olmayacağı sonucuna ulaşılmaktadır. Öte yandan mezkûr dizelerin, belki vaktiyle daha uzun bir kasidenin *nesîb* bölümünü oluşturduğunu yahut sonradan yanlışlıkla veya kasten şaire nispet edilen uydurma bir şiir olduğunu düşünmek daha makul görünmektedir.

4.2. Büyük Murakkış'ın Aşk (*Nesîb/Teşbîb*) Şiirleri

Büyük Murakkış'ın âşıklığıyla şöhret bulması, onun aşk şiirlerinin daha fazla dikkat çekmesine yol açmaktadır. Öyle ki Büyük Murakkış'ın aşkı ve bu aşkın uğrunda nazmettiği şiirleri, gelecek kuşaklara mensup pek çok aşk şairine de ilham vermiş olmalıdır. Bilhassa Cemîl b. Ma'mer ve Kus̱eyyir b. Abdirrahmân gibi Emevî Döneminin önemli gazel şairleri ile Büyük Murakkış'ın arasındaki bazı benzerlikler, edebiyat tarihçilerinin dikkatinden kaçmış değildir.[108] Hatta Nûrî Ḥammûdî el-Ḳaysî gibi araştırmacılar, Büyük Murakkış'ın aşk öyküsünün ve şiirlerinin meydana getirdiği efsanevi anlatının Emevî Döneminde ortaya çıkan 'Uẕrî aşk geleneğiyle benzerliğine dikkat çekmektedir.[109]

Ne var ki Büyük Murakkış'ın aşk efsanesi ile 'Uẕrî aşk geleneklerinin birkaç ufak detayın haricinde kesinlikle örtüşmediğini belirtmek gerekir.[110] Muhtemelen araştırmacıları Büyük Murakkış ile 'Uẕrî gelenekler arasında bir benzeşim olduğunu düşünmeye sevk eden başlıca etkenler, şairin amcakızına âşık olması, onunla evlenmesine izin verilmemesi, kızın başkasıyla evlendirilmesi

---

[108] bk. Blachère, "Remarques sur deux élégiaques arabes du Vie siècle J.-C.", 30-40; bk. Fâtıma Hasan Abdülfettah, "el-Muraḳḳişu'l-Ekber ve ishâmuhu fî't-te'sîsi'l-ḳaṣîdeti'l-'Arabîyye ve'l-ġazeli'l-'Uẕrî", *Mecelletu'l-Es̱er* 25 (2016), 145-162; bk. Ḫayrât Ḥamed Felâḥ er-Ruşûd, *Şi'ru'l-Muraḳḳişeyn: Dirâse uslûbiyye* (Mefrak: Âlu'l-Beyt Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, 2010/2011), 25.

[109] el-Ḳaysî, "el-Muraḳḳişu'l-Ekber: Aḫbâruhu ve Şi'ruhu", 495.

[110] 'Uẕrî aşk ve 'Uẕrî şairler hakkında detaylı bilgi için bk. Kemal Tuzcu, "Hudbe b. el-Haşrem el-'Uzrî", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 50/1 (2010), 133-144; Esat Ayyıldız, *Abbâsî Dönemine Kadar 'Uẕrî Gazel* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 1-258.

ve şairin bu aşk uğrunda hayatını kaybetmesidir. Bu detaylar ‘Uẕrî gelenekte sıklıkla kullanan unsurlar olsa da Büyük Murakkış’ın şiirleri arasında başka kadınlara nazmedilmiş manzumelere rastlanması, onun bu gelenekle irtibatlandırılmasını güçleştirmektedir. Büyük Murakkış’ın divanında her şeyden önce onun çokeşli veya kadın düşkünü olduğunu gösteren önemli deliler bulunmaktadır.[111]

Örneğin; Büyük Murakkış, Ḫuveyle adında bir kadına adadığı bir kasidesinde, başka kadınlarla birlikte olduğunu anlatarak övünmektedir.[112] Keza onun bir önceki başlıkta ele alınan şiirinde Suleymâ adında bir kadının ismine rastlanmakta ve şairin Suleymâ’nın aşkını konu edinmesine rağmen başka kadınlarla geçirdiği güzel günlerle övünmekten geri durmadığı tespit edilmektedir.[113] Güvenirliği zayıf olan bir başka kasidede ise Büyük Murakkış’ın Hind adında bir kadını konu edindiği tespit edilmektedir.[114] Dolayısıyla kendi söylemlerine binaen Büyük Murakkış’ın çokeşli bir yaşam sürdüğünü veya kadın düşkünü olduğunu düşünmek mümkündür. Bu çokeşlilik meselesi, Büyük Murakkış’ın bir ‘Uẕrî şair olamayacağı hususunda kesin bir kanıttır.

Büyük Murakkış’ın amcakızına âşık olması ve onunla evlendirilmemesi, bu durumun eski dünyada son derece yaygın bir hadise olduğu göz önünde bulundurulduğunda, şairin ‘Uẕrî gelenekle ilişkilendirilmesi noktasında geçersiz bir veriye dönüşmektedir. Ayrıca şairlerin amcakızlarına âşık olmaları ve bu kızlarla evlenmelerine müsaade edilmemesi, İslam öncesi Arap toplumunda ve edebiyatında alışılmadık bir durum değildir. Örneğin; el-Berrâḳ b. Revḥân (ö. 470 [?]) ve Leylâ bt. Lukeyz’in (ö. 483 [?]) arasındaki aşk anlatısı, benzer motifler ihtiva etmektedir.[115]

Arap kültüründen bu duruma verilebilecek örneklerinin sayısını arttırmak mümkündür. Hatta bizzat Hz. Muhammed’in (s.a.v.) nübüvvetinden önce benzer bir durumu yaşadığı rivayet edilmektedir. Anlatıldığına göre, Hz. Muhammed’in (s.a.v.) amcası Ebû Ṭâlib’in (ö. 619) kızı Ümmü Hânî’ye (ö. 50/670 [?]) Hubeyra b. ‘Amr el-Maḫzûmî adında bir talip çıktığı sırada, Hz. Peygamber (s.a.v.) de amcasından kızıyla evlenmek için izin istemiş, ancak Ebû Ṭâlib yeğeninin talebini geri çevirerek kızını Hubeyra ile evlendirmeyi tercih

---

111 bk. el-Muraḳḳişu’l-Ekber - el-Muraḳḳişu’l-Eṣġar, *Dîvânu’l-Muraḳḳişeyn*, 83-84.
112 bk. el-Muraḳḳişu’l-Ekber - el-Muraḳḳişu’l-Eṣġar, *Dîvânu’l-Muraḳḳişeyn*, 83-84.
113 el-Muraḳḳişu’l-Ekber - el-Muraḳḳişu’l-Eṣġar, *Dîvânu’l-Muraḳḳişeyn*, 51-52.
114 el-Muraḳḳişu’l-Ekber - el-Muraḳḳişu’l-Eṣġar, *Dîvânu’l-Muraḳḳişeyn*, 48.
115 Esat Ayyıldız, “Leyla Bint Lukeyz (el-‘Afîfe): Beşinci Yüzyılda Kadın Bir Şair ve Epik Anlatısı”, *Uluslararası Sosyal Bilimlerde Kadın Çalışmaları Sempozyumu Bildiri Kitabı*, ed. Ömer Subaşı vd. (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2022), 477-485.

etmiştir.[116] Günümüze ulaşan rivayetler, söz konusu hadiselerin İslam öncesinde yaygın şekilde vuku bulduğunu kanıtlamak için yeterlidir. Eski Arapların amcakızlarıyla evlenmeyi istemeleri ve kimi zaman çeşitli nedenlerle geri çevrilmeleri, onların toplumsal ilişkilerin ve insan nüfusunun sınırlı olduğu dar bir muhitte yaşamalarıyla ve evlilik yoluyla kurulacak siyasî ittifaklarla ilişkili bir durumdur. Dolayısıyla sadece tevafuk eseri bu meseleye binaen Büyük Murakkış'ın ʻUẕrî aşkla ilişkilendirilmesi mümkün değildir.

Öte yandan Büyük Murakkış'ın aşk öyküsünün ve şiirlerinin Emevî Döneminde ortaya çıkan ʻUẕrî şairlere ilham verdiği aşikârdır. Hatta Cemîl b. Maʻmer bir şiirinde bu durumu açıkça belirtmektedir. Cemîl bu bağlamda kendisinden önce aşkı yüzünden ölen şairleri sayarken Büyük Murakkış'ın ismini de zikretmektedir:

"3. قَدْ مَاتَ قَبْلِي أَخُو نَهْدٍ وَصَاحِبُهُ   مُرَقِّشٌ وَاشْتَفَى مِنْ عُرْوَةَ الكَمَدُ

4. وَكُلّهُمْ كَانَ مِنْ عِشْقٍ مَنِيَّتُهُ   وَقَدْ وَجَدْتُ بِهَا فَوْقَ الّذِي وَجَدُوا

5. إِنِّي لَأَحْسَبُ أَوْ قَدْ كُدْتُ أَعْلَمُهُ   أَنْ سَوْفَ تُورِدُنِي الْحَوْضَ الّذِي وَرَدُوا"

"3. Nehd'in biraderi (Abdullah b. el-ʻAclân en-Nehdî) ve onun arkadaşı (Büyük) Murakkış benden önce ölmüştür. Keder, ʻUrve (b. Ḥizâm)'dan şifa bulmuştur.

4. Onların hepsi aşktan ölümünü (bulmuştur). (Bense) onların bulduğunun üzerinde (bir şey) buldum.

5. Sanıyorum veya (daha doğrusu) neredeyse (kesinkes) biliyorum ki (kabilesinin) giderek (içmeye durduğu) havuz(un yerini o) bana bildirecek."[117]

Büyük Murakkış'ın divanındaki aşk temasına ilişkin unsurlar incelendiğinde, şairin özellikle *nesîb* nazmına büyük önem verdiği tespit edilmektedir. Öte yandan onun *nesîb*lerinin klasik Arap şiirindeki gelenekselleşmiş üsluptan farklı olmadığı anlaşılmaktadır. Büyük Murakkış, sevgililerin terk ettikleri diyarlarda geriye kalan izlerinin anlatılmasını merkezine alan *aṭlâl* geleneğinin takipçilerinden biridir. Elbette bu klişeleşmiş üslubun onun yaşadığı dönemde henüz bu denli basmakalıp bir geleneğe dönüşmemiş olduğunu öne sürmek mümkündür. Dolayısıyla Büyük Murakkış'ın *nesîb*lerinin gelecek kuşaklara mensup şairler için mühim bir ilham kaynağı olduğu düşünülebilir. Bu çalışma kapsamında ele alınacak olan pek çok kasidenin girişinde, *nesîb* kısmına rastlamak mümkündür.

---

116 M. Yaşar Kandemir, "Ümmü Hânî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/320-321.

117 Cemîl b. Maʻmer, *Dîvânu Cemîl Buẟeyne* (Beyrut: Dâru Ṣâdir, ts.), 45.

Örnek vermek gerekirse, Büyük Murakkış aşağıdaki kasidesinin girizgâhında sevgilisinin terk edilmiş yurdunu konu edinmekte ve altıncı beyitle birlikte başlayan ikinci bölümde devesini tasvir etmektedir:

"1. هَلْ تَعْرِفُ الدَّارَ عَفَا رَسْمُهَا   إلاَّ الْأَثَافِيَّ وَمَبْنَى الْخِيَمْ
2. أَعْرِفُهَا دَاراً لِأَسْمَاءَ فَال   دَّمْعُ عَلَى الْخَدَّيْنِ سَحٌّ سَجَمْ
3. أَمْسَتْ خَلاَءً بَعْدَ سُكَّانِهَا   مُقْفِرَةً مَا إنْ بِهَا مِنْ إرَمْ
4. إلاَّ مِنَ الْعِينِ تَرْعَّى بِهَا   كَالْفَارِسِيِّينَ مَشَوْا فِي الكُمَمْ
5. بَعْدَ جَمِيعٍ قَدْ أَرَاهُمْ بِهَا   لَهُمْ قِبَابٌ وَعَلَيْهِمْ نَعَمْ
6. فَهَلْ تُسَلِّي حُبَّهَا بَازِلٌ   مَا إنْ تُسَلَّى حُبَّها مِنْ أَمَمْ
7. عَرْفَاءُ كَالْفَحْلِ جُمَالِيَّةٌ   ذَاتُ هِبَابٍ لَا تَشَكَّى السَّأَمَ
8. لَمْ تَقْرَإِ الْقَيْظَ جَنِيناً وَلاَ   أَصُرُّهَا تَحْمِلُ بَهْمَ الْغَنَمْ
9. بَلْ عَزَبَتْ فِي الشَّوْلِ حَتَّى نَوَتْ   وسُوِّغَتْ ذَا حُبُكٍ كَالْإِرَمْ
10. تَعْدُو إِذَا حُرِّكَ مِجْدَافُهَا   عَدْوَ رَبَاعٍ مُفْرَدٍ كَالزُّلَمْ
11. كَأَنَّهُ نِصْعُ يَمَانٍ وَبِالْ   أَكْرُعِ تَخْنِيفٌ كَلَوْنِ الحُمَمْ
12. بَاتَ بِغَيْبٍ مُعْشِبٍ نَبْتُهُ   مُخْتَلِطٍ حُرْبُثُهُ بِالْيَنَمْ"

"1. Ocak taşlarının ve (tahta ile) kurulmuş çadır yapı(lar)ının haricindeki (bütün) iz(ler)i silinmiş olan (o) yurdu biliyor musun?
2. Ben onu Esmâ'nın yurdu olarak biliyorum. (Orada durduğumda), gözyaşları(m) yanaklar(ım)ın üzerine süzülüp akıp gider.
3. Sakinlerinin (gidişinin) ardından, hiç kimsenin olmadığı, ıssız (ve) tenha (bir yere) dönüştü…
4. …Orada, (kuşandıkları) başlıklar(ının) içerisinde (çalımla) yürüyen Persler gibi (salına salına) otlayan (yaban) inekleri (bu ıssızlığın) istisnasıdır.
5. Orada (bir zamanlar) gördüğüm kalabalığın ardından, (şimdi buralara bir ıssızlık çökmüş). Onların kubbeli (çadırları) ve davarları var(dı).
6. (Dokuz yaşlarındaki) deve (ile çıkılacak bir yolculuk) onun aşkına teselli olur mu? Onun aşkı kolayca teselli olmaz.
7. Aygır misali, erkek bir deve (kadar heybetli olan), dinç (ve) bitkinlikten (asla) şikâyet etmeyen (yüksek hörgüçlü dişi bir) deve(dir bu bahsettiğim).
8. (Sıcaklığın) hiddete (geldiği mevsimde), bir cenine hamile kalmamıştır. O, koyunların yavrularını yüklenirken (sütünü yavruların içmesini engellemek maksadıyla) ben de onun memesini iple bağlama(ya

durma)m. [Yani bu deve, asil olduğu için gündelik işlerde kullanılmamaktadır.]

9. Bilakis sütü olmayan diğer develerin içerisin(e karışarak) semizleşene ve hörgücündeki kıllar, (güzergâh tespiti için dikilen) yol işaretleri gibi (yükselerek) kıvrım kıvrım olana kadar (bolluk içerisinde otlayacağı meralara doğru) uzaklaşır.

10. Kırbacı hareket ettirildiğinde, (doğada) tek başına (duran ve *meysir*) okları gibi (sert olan) öküzlerin koşturuşu gibi koşturur.

11. Yemen'in (bembeyaz) kumaşı gibidir; ayaklarında (ise) kömür rengi gibi (siyahlıklar) mevcuttur.

12. (İşte bu deve), *ḥurbuṡ* ve *yenem* (isimleriyle adlandırılan bitkilerin) karışık şekilde (yetiştiği) otu bol bir kuytuda gecelemiştir." [118]

Büyük Murakkış bu kasidesinin *maṭla'*ında, klişeleşmiş *aṭlâl* temasına başvurmakta, diğer bir deyişle sevgilisinin terk edilmiş yurdundaki kalıntıların üzerinde durarak geride kalan izleri konu edinmektedir. Bu bağlamda alışılagelmiş şekilde ocak taşlarını ve tahta yardımıyla kurulan çadır kalıntılarını zikretmekte ve dinleyicilerine bu yurdu bilip bilmediklerini sormaktadır. İkinci dizede buranın sevgilisi Esmâ'nın yurdu olduğunu bildiğini beyan etmekte ve bu metruk alanda gözyaşlarına hâkim olamadığını anlatmaktadır. Dolayısıyla kasidenin bu ilk iki beytinin tamamen mutat bir anlatıma sahip olduğunu söylemek mümkündür. Üçüncü beyitte, bu yurdun sakinlerinin gidişiyle birlikte tamamen ıssızlığa mahkûm olduğunu anlatmaktadır. Şair bu anlatımları sayesinde, dinleyicilerinde nostaljik bir duygulanım meydana getirmeyi arzulamaktadır.

Dördüncü beyitte, bu metruk ikametgâhın ıssızlığını bozan yegâne canlılığın bölgede otlayan yaban inekleri olduğunu söylemektedir. Şairin söz konusu yaban ineklerinin yürüyüşünü, başlıklarının içerisinde çalımlı şekilde yürüyen Perslere benzettiği tespit edilmektedir. Bu anlatımın, etraflarında kendilerini tahakkümleri altına alacak hiç kimse olmayan yaban ineklerinin rahat ve mağrur şekilde otlamalarını betimlemeyi amaçladığı söylenebilir. Büyük Murakkış'ın bu ifadesinde, Persleri ve bilhassa onların kendilerine özgü özelliklerini konu edinmesi, şairin farklı kültürlerle karşılaştığının ve onları yakından müşahede etme imkânı bulduğunun bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Şair beşinci dizesinde, söz konusu yurdun geçmişte meskûnken şimdilerde tamamen metruk duruma geldiğine ilişkin anlatımını sürdürmektedir. Ayrıca bir zamanlar buradaki halkın kubbeli çadırlarının ve davarlarının olduğunu belirtmektedir.

Büyük Murakkış altıncı dizesinde devesiyle çıkacağı yolculuğun, Esmâ'nın aşkını kesinlikle teselli edemeyeceğini, çünkü onun aşkı dolayısıyla duyduğu

[118] el-Muraḳḳışu'l-Ekber - el-Muraḳḳışu'l-Eṣġar, *Dîvânu'l-Muraḳḳışeyn*, 73-74.

hüznün teselli edilemeyecek kadar büyük olduğunu ifade etmektedir. Şairin böylesi bir anlatıma başvurmasının ardında yatan etken, deve tasvirine geçmeden önce bir bağlam oluşturma arzusuyla ilişkilidir. Nitekim yedinci dizede, yüksek hörgüçlü dişi devesini betimlemeye başlamakta ve onun bir erkek deve kadar kuvvetli olduğunu vurgulamaktadır. Büyük Murakkış, pek çok çağdaşı gibi deve tasviri yapmaktan hoşlanıyor olmalıdır. İslam öncesinde yaşamış Arap şairlerinin deveye verdikleri önemi başka hiçbir hayvana vermedikleri bilinmektedir.[119]

Büyük Murakkış deve tasviri kapsamında alışıldık şekilde devesinin dinçliğini ve zorlu seyahatlere karşı dayanıklı olduğunu vurgulamaktadır. Sekizinci dizede, söz konusu devenin yazın şiddetli zamanlarında hamile kalmadığı ve bu devenin alelade develer gibi gündelik işlerde çalıştırılmadığı anlatılmaktadır. Bu dizede ayrıca dönemin Araplarının besicilik âdetlerine ilişkin verilen bazı ipuçları da gözden kaçmamaktadır. Dokuzuncu beyitte, şair devesinin verimli meralarda otladığını, bu nedenle olması gerektiği gibi semizleşerek mümkün olan en ideal hale geldiğini anlatmaktadır. Onuncu dizede kırbacını hareket ettirir ettirmez devesinin harekete geçtiğini belirtmekte ve binek hayvanının sağlamlığını *meysir* oyunundaki okların sertliğine benzetmektedir.

Büyük Murakkış on birinci beyitte devesinin göz kamaştırıcı beyazlığını anlatmak için onu Yemen kumaşlarına benzetmekte ve ayaklarında kömür rengi siyahlıklar bulunduğunu ifade etmektedir. Kasidenin son dizesi olan on ikinci beyitte ise devesinin *ḥurbus̱* ve *yenem* adlı bitkilerin bolca yetiştiği verimli meralarda otladığını anlatmaktadır. *Yenem*, Türkçede *karnıyarık tohumu* şeklinde tabir edilen darı veya yaralarda tedavi amacıyla kullanılan *kılıç otu* yahut *yara otu* denilen bir çeşit bitkidir.[120] Benzer şekilde *ḥurbus̱* da bir bitki adıdır.[121] Büyük Murakkış'ın engebesiz arazilerde yetişen bakla cinsinden bu iki bitkiyi[122] zikretmesinin nedeni, muhtemelen develerinin bu besin maddelerini yemek suretiyle güzelce semizleştiğini vurgulamaktır. Nitekim buradaki tasvir bölümünün en önemli maksadı, develerinin asilce yetiştirildiğinin ve alelade hayvanlardan farklı olduğunun beyan edilmesidir.

4.3. Büyük Murakkış'ın Mersiye (*Ris̱â'*) Şiirleri

Büyük Murakkış'ın günümüze ulaşan şiirleri arasında, mersiye sanatı hacim itibarıyla dezavantajlı bir konuma sahiptir. Ne var ki şairin daha ziyade aşka

[119] 'Abdu'l-Ganî Zeytûnî, "Cahiliye Şiirinde Deve", çev. Mahmut Kafes, *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi* 9-10 (1994), 93.

[120] Mütercim Âsım Efendi, *el-Okyânûsu'l-Basîṭ fî Tercemeti'l-Ḳâmûsi'l-Muḥîṭ*, 6/5265.

[121] Mütercim Âsım Efendi, *el-Okyânûsu'l-Basîṭ fî Tercemeti'l-Ḳâmûsi'l-Muḥîṭ*, 1/846.

[122] bk. el-Muraḳḳişu'l-Ekber - el-Muraḳḳişu'l-Eṣġar, *Dîvânu'l-Muraḳḳişeyn*, 74.

ilişkin şiirleriyle tanınmış olmasına karşın, onun en çarpıcı şiirinin uzun bir mersiye kasidesi olduğunu söylemek mümkündür. Büyük Murakkış'ın mersiye şairliğine ilişkin elimizdeki bu sınırlı veri, onun söz konusu sanatta ulaştığı seviyeyi gözler önüne sermeye yetecek mahiyettedir. Hatta günümüze ulaşan bu tek kasideye binaen şairin İslam öncesi Arap edebiyatındaki en güzel mersiyelerden birisini nazmettiğini iddia etmek mübalağa sayılmamalıdır.

Otuz altı beyitten oluşan aşağıdaki bu kaside, Büyük Murakkış'ın amcasının oğlu S̱a'lebe b. 'Avf b. Mâlik b. Ḍubey'a'nın ardından nazmedilmiş bir mersiyedir. S̱a'lebe'nin Benû Tağlib tarafından öldürüldüğü bilinmektedir. Büyük Murakkış'ın S̱a'lebe'nin yanında olduğu, ancak bir şekilde kurtulmayı başardığı rivayet edilmektedir. Bu manzumeyi özel kılan unsurlardan birisi, *serî'* bahrinden bir formla nazmedilmiş olmasıdır.[123]

Daha ziyade insanî duygu ve reaksiyonların ifade edilmesi ve betimlemeler hususunda kullanımı yeğlenen *serî'* bahri, İslam öncesi ve sonraki dönemlerde yaşamış Arap şairleri tarafından ender olarak kullanılmıştır. Ancak bu bağlamda el-Mutenebbî (ö. 354/965) başta olmak üzere bazı Abbâsî Dönemi şairlerinin bu bahri mersiye nazmında kullanmaya meyil gösterdikleri de belirtilmelidir.[124]

Haleflerine öncülük edecek şekilde Büyük Murakkış'ın söz konusu bahirle nazmettiği aşağıdaki kasidesinin, aruz ilmini ele alan eserlerde *serî'* bahrine örnek olarak takdim edildiği gözlemlenmektedir.[125] Manzumede kullanılan mezkûr bahir sebebiyle, Büyük Murakkış'ın bu şiirinin hayli eski olduğu kanaati uyanmakta ve ölçüdeki düzensizlikler de dikkat çekmektedir. Ayrıca bu manzumede karşımıza çıkan otuz dördüncü dizedeki *'amm* (عَمّ) veya otuz beşinci dizedeki *aḳverîn* (أَقْوَرِينَ) sözcükleri gibi bazı arkaik kelimeler, şiirin eskiliğinin bir diğer delili olarak değerlendirilmektedir. Şiirin eskiliğinin son delili, manzumede müşerrihlerin açıklayamadığı bazı tarihî olayların konu ediliyor olmasıdır. Ortadaki bu belirsizlik, kabiledeki vukuf sahibi kimselerin şiirde bahsi geçen eski hadiselerin mahiyetini unutmasından kaynaklanıyor olmalıdır.[126]

Mevcut karineler göz önünde bulundurulduğunda, şiirin eskiliği hususunda şekillenen kanaatin makul bir zemine oturduğunu söylemek mümkündür. Şerhlerin yetersizliği ve Büyük Murakkış'ın şiirinde konu edindiği bazı karakterlerin kimliğinin kesin surette tespit edilememesi, söz konusu

---

123 bk. el-Muraḳḳişu'l-Ekber - el-Muraḳḳişu'l-Eṣġar, *Dîvânu'l-Muraḳḳişeyn*, 67-72.

124 Tevfik Rüştü Topuzoğlu, "Serî'", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/562.

125 bk. Nevzat Hafis Yanık, *Edebî Bilgiler ve Aruz* (Kayseri: Fenomen Yayınları, 2014), 120.

126 al-Ḍabbī, *The Mufaddaliyat*, 181.

manzumenin her yönüyle anlaşılmasını maalesef imkânsızlaştırmaktadır. Ancak manzume bağlamsal açıdan incelendiğinde, temalar arasındaki uyumsuzluklar ve anlamsal kopukluklar şiirde bazı ekleme veya çıkarmaların gerçekleşmiş olabileceği ihtimalini akla getirmektedir. Ne var ki eski Arap kaside geleneğindeki tematik düzensizlikler göz önünde bulundurulduğunda, bu hususta kesin bir iddiada bulunmak doğru görünmemektedir. Yine de söz konusu şiirin *nesîb*, ağıt, hikmet, yergi ve övünme temaları arasındaki intikalinin pek alışıldık bir durum olmadığını söylemek mümkündür. Gerek şiirin eskiliği gerekse tematik şemasındaki özgünlük, Büyük Murakkış'ın bu manzumesinin önemini arttırmaktadır. Bundan neredeyse bin beş yüz yıl önce öldürülmüş bir savaşçının yasının tutulduğu dizeler şu şekildedir:

"1. هَـــلْ بِالـــدِّيَارِ أنْ تُجِيـــبَ صَـــمَمْ   لَـــوْ كَـــانَ رَسْـــمٌ نَاطِقـــاً كَلَّـــمْ

2. الـــدَّارُ قَفْـــرٌ وَالرُّسُـــومُ كَمَـــا   رَقَّـــشَ فِـــي ظَهْـــرِ الأَدِيـــمِ قَلَـــمْ

3. دِيـــارُ أَسْـــمَاءَ الّتِـــي تَبَلَـــتْ   قَلْبِـــي، فَعَيْنِـــي مَاؤُهَـــا يَسْـــجُمْ

4. أَضْـــحَتْ خَـــلاَءً نَبْتُهَـــا ثَئِـــدٌ   نَـــوَّرَ فِيهَـــا زَهْـــوُهُ فَـــاعْتَمّْ

5. بَـــلْ هَـــلْ شَـــجَتْكَ الظّعْـــنُ بَـــاكِرَةً   كَـــأَنَّهُنَّ النَّخْـــلُ مِـــنْ مَلْهَـــمْ

6. النَّشْـــرُ مِسْـــكٌ وَالوُجُـــوهُ دَنَـــا   نِيـــرُ وَأَطْـــرَافُ البَنَـــانِ عَـــنَمْ

7. لَـــمْ يُشْـــجِ قَلْبِـــي مِلْحَـــوَادِثِ إ   لاَّ صَـــاحِبِي الْمَتْـــرُوكُ فِـــي تَغْلَـــمْ

8. ثَعْلَـــبُ ضَـــرَّابُ الْقَـــوَانِسِ بِـــالسَّ   يْـــفِ وَهَـــادِي الْقَـــوْمِ إِذْ أَظْلَـــمْ

9. فَاذْهَـــبْ فِـــدًى لَـــكَ ابْـــنُ عمِّـــكَ لاَ   يَخْلُـــــــــدُ إلاَّ شَـــــــــابَةٌ وَأَدَمْ

10. لَـــوْ كَـــانَ حَـــيٌّ نَاجِيـــاً لَنَجَـــا   مِـــنْ يَوْمِـــهِ الْمُـــزَلَّمُ الأَعْصَـــمْ

11. فِـــي بَاذِخَـــاتٍ مِـــنْ عَمَايَـــةَ أَوْ   يَرْفَعُـــهُ دُونَ السَّـــمَاءِ خِـــيَمْ

12. مِـــنْ دُونِـــهِ بَـــيْضُ الأَنُـــوقِ وفَـــوْ   قَـــهُ طَوِيـــلُ الْمَنْكِبَـــيْنِ أَشَـــمّْ

13. يَرْقَـــاهُ حَيْـــثُ شَـــاءَ مِنْـــهُ وَإِ   مَّـــا تُنْسِـــهِ مَنِيَّـــةٌ يَهْـــرَمْ

14. فَغَالَـــهُ رَيْـــبُ الْحَـــوَادِثِ حَ   تَّـــى زَلَّ عَـــنْ أَرْيَـــادِهِ فَحُطِـــمْ

15. لَـــيْسَ عَلَـــى طُـــولِ الْحَيَـــاةِ نَـــدَمْ   وَمِـــنْ وَرَاءِ الْمَـــرْءِ مَـــا يَعْلَـــمْ

16. يَهْلِـــكُ وَالِـــدٌ وَيَخْلُـــفُ مَـــوْ   لُـــودٌ وَكُـــلُّ ذِي أَبٍ يَيْـــتَمْ

17. وَالْوَالِـــدَاتُ يَسْـــتَفِدْنَ غِنـــىً   ثُـــمَّ عَلَـــى الْمِقْـــدَارِ مَـــنْ يَعْقَـــمْ

18. مَـــا ذَنْبُنَـــا فِـــي أَنْ غَـــزَا مَلِـــكٌ   مِـــنْ آلِ جَفْنَـــةَ حَـــازِمٌ مُـــرْغِمْ

19. مُقَابَـــلٌ بَـــيْنَ الْعَوَاتِـــكِ وَالْ   غُلّـــفِ لاَ نِكْـــسٌ وَلاَ تَـــوْءَمْ

20. حَارَبَ وَاسْتَعْوَى قَرَاضِبَةً   لَيْسَ لَهُمْ مِمَّا يُحَازُ نَعَمْ
21. بِيضٌ مَصَالِيتٌ وُجُوهُهُمُ   لَيْسَتْ لَهُمْ مِيَاهُ بِحَارِهِمْ بِعُمُمْ
22. فَانْقَضَّ مِثْلَ الصَّقْرِ يَقْدُمُهُ   جَيْشٌ كَغُلاَّنِ الشُّرَيْفِ لِهَمٌّ
23. إِنْ يَغْضَبُوا يَغْضَبْ لِذَاكَ كَمَا   يَنْسَلُّ مِنْ خِرْشَائِهِ الأَرْقَمْ
24. فَنَحْنُ أَخْوَالُكَ عَمْرَكَ وَالْ   خَالُ لَهُ مَعَاظِمٌ وَحُرَمْ
25. لَسْنَا كَأَقْوَامٍ مَطَاعِمُهُمْ   كَسْبُ الْخَنَا وَنَهْكَةُ الْمَحْرَمْ
26. إِنْ يُخْصِبُوا يَعْيَوْا بِخَصْبِهِم   أَوْ يُجْدِبُوا فَهُمْ بِهِ أَلأَمْ
27. عَامَ تَرَى الطَّيْرَ دَوَاخِلَ فِي   بُيُوتِ قَوْمٍ مَعَهُمْ تَرْتَمّْ
28. وَيَخْرُجُ الدُّخَانُ مِنْ خَلَلِ ال   سِّتْرِ كَلَوْنِ الكَوْدَنِ الأَصْحَمْ
29. حَتَّى إِذَا مَا الْأَرْضُ زَيَّنَهَا ال   نَّبْتُ وَجُنَّ رَوْضُهَا وَأَكَمٌّ
30. ذَاقُوا نَدَامَةً فَلَوْ أَكَلُوا ال   خُّطْبَانَ لَمْ يُوجَدْ لَهُ عَلْقَمْ
31. لَكِنَّنَا قَوْمٌ أَهَابَ بِنَا   فِي قَوْمِنَا عَفَافَةٌ وَكَرَمْ
32. أَمْوَالُنَا نَقِي النُّفُوسَ بِهَا   مِنْ كُلِّ مَا يُدْنَى إِلَيْهِ الذَّمّْ
33. لاَ يُبْعِدِ اللهُ التَّلَبُّبَ وَالْ   غَارَاتِ إِذْ قَالَ الْخَمِيسُ نَعَمْ
34. وَالْعَدْوَ بَيْنَ الْمَجْلِسَيْنِ إِذَا   وَلَّى الْعَشِيُّ وَقَدْ تَنَادَى العَمّْ
35. يَأْتِي الشَّبَابُ الْأَقْوَرِينَ وَلاَ   تَغْبِطْ أَخَاكَ أَنْ يُقَالَ حَكَمْ
36. هَلْ تَعْرِفُ الدَّارَ بِجَنْبَيْ خِيَمِ   غَيَّرَهَا بَعْدَكَ صَوْبُ الدِّيَمْ"

“1. Yurtlar (iş) cevap vermeye gelince sağır mı (kaldı)? İz(ler) konuşabilseydi, (pek çok yaşanmışlığı) anlatırdı.
2. Yurt ıssızdır; kalıntılar(ı ise tabaklanmış) derinin sırtına sanki bir kalem bezemiştir.
3. (İşte bu), kalbimi harap eden Esmâ’nın yurdudur. Gözlerimin suyu (aşkımın eleminden) akar (durur).
4. (O yurt şimdi) tenhalaşmış, bitkileri nemlenmiştir. Orada çiçekler renklenmiş, (bitkiler büyüyerek) kemale ermiştir.
5. Hayır! Senin hüznün, sabahleyin (yola) koyulan tahtırevanlar(ındaki kadınlar sebebiyle) değil midir? Onlar tıpkı Melhem’in hurmaları gibidir.
6. (Onlardan) yayılan misk (kokusudur). Yüzler(i altın) dinarlar (misalidir). (Kınalı) parmakların(ın) etrafı *‘anem* (bitkisiyle boyanmıştır).
7. Tağlem’de (ölü vaziyette) terk edilen arkadaşım(ın vefatının) haricinde, (kara talihin sebep olduğu) hadiseler kalbimi yaralamamıştır.

8. (Amcamın oğlu) S̱a‘leb(e b. ‘Avf), miğferlerin tepesine kılıçla vuran ve karanlık olduğunda insanlara rehberlik eden (kişidir).
9. Git (hadi)! Amcanın oğlu sana feda olsun! Şâbe ve Edem (dağlarından) başka hiçbir şey ebedi kalmaz.
10. Eğer (herhangi) bir canlı (ecelden kaçarak) kurtulsaydı, (ölüm) gününden ayaklarında beyazlık olan dağ keçisi kurtulurdu…
11. …‘Amâye veya onu gökyüzünün (hemen) altına kadar yükselten Ḫiyem (adındaki) yüksek dağlarda…
12. …Onun altında (ulaşabildiği en yüksek yerde kuluçkaya yatan) akbabaların yumurtaları, üstünde ise uzun omuzlu, onurlu (yükseltiler vardır).
13. (Bu dağın üzerinde) her nereyi isterse oraya çıkar. Ölüm (yazgısı) onu(n canını almayı) unutsaydı, (bu hal üzerinde) kocardı.
14. (Ancak kaderdeki) hadiselerin belirsizliği onu aldattı; nihayet (ayağı dağın sivri) tümseklerinden kaydı ve (aşağı düşüp) parçalandı.
15. Hayatın uzunluğunun (sona ermesinde) pişmanlık (duyulacak bir durum) yoktur. (Nitekim) insanın önünde (ancak) bildiği (şeyler) vardır.
16. Baba ölür, (yerini) oğul alır. Babası olan herkes (günün birinde) yetim kalır.
17. (Doğum yapan) anneler (evlat) zenginliği elde ederler. Daha sonra (mukadderatın bu çocukları birer birer yok etmesi neticesinde, söz konusu doğurgan annelerle) kısır (bir kadın) aynı dereceye (ulaşır).
18. Suçumuz ne ki Cefne Hanedanlığından sağduyulu ve (düşmanlarına) boyun eğdiren bir hükümdar saldırıya geçti?
19. (Kullandıkları makyaj malzemeleri nedeniyle) kırmızılaşmış kadınların (*el-‘Avâtik*) ve el-Ġullef'in arasında (her iki taraftan da) soyludur. Ne güçsüz ne de ikiz (doğmuştur). [Yani annesinin rahmini kimseyle paylaşmadığından, gelişkin bir bebek olarak dünyaya gelmiştir.]
20. Savaştı ve (kendilerine ait) güdecekleri develeri olmayan fukara (haydutlardan) yardım istedi.
21. Ak (paktırlar), yüzleri parlaktır; onların denizlerinin suyu (güçsüzlükleri dolayısıyla) umum(a açılan ve gelen geçen herkesin gerçek sahibinden çekinmeden kullanabileceği bir yağma malı) değildir.
22. Bir şahin misali dalışa geçti; önünden (Necid'deki) eş-Şureyf'in (ağaçlıklı) vadileri gibi olan ve (kalabalıklığı dolayısıyla rastladıkları bütün gıda maddelerini tek seferde) yutuveren bir ordu gidiyordu.
23. Eğer onlar (bir hususta) öfkelenirse, bunun için (bahsettiğim bu komutan) da derisinden çıkan bir yılan gibi öfkelenir.

24. Ömrüne yemin olsun! Biz senin dayılarınız. Dayı (tüm) saygı ve hürmetleri (hak eder).
25. Biz yiyecekleri kötü söz(lerden) ve mahreme saygısızlık etmekten (gelen kimseler) değiliz. [Yani biz hiciv şiiri söylemek suretiyle gelir elde etmenin peşine düşmeyiz.]
26. Bollukta olsalar, bolluklarıyla ne yapacaklarını bilemez (ve sapıtırlar) yahut kıtlığa duçar olsalar, (başlarına gelen bu kıtlık nedeni) ile onlar en adi (kişilere dönüşürler)…
27. …Kuşların (açıklıktan korkularını unutup) insanların evlerine girerek onlarla birlikte yemek yediğini gördüğün (kıtlık) yılında…
28. …Perdelerin (ara) yarıklarından sarıya çalan kara bir beygirin rengi gibi duman çıkmaktadır…
29. …Ta ki bitkiler yeryüzünü süsleyene, çayırları serpilene ve (çiçeklerin) çanak yaprakları açana kadar.
30. Pişmanlığı tattılar. [Kuşkonmaz otuna benzeyen ve kloroksilon namıyla da tanınan] *ḥuṭbân* (bitkisini) yeselerdi, onun acılığını duyumsa(ya)mazlardı. [Çünkü insanları hicveden keskin dilleri, hâlihazırda acılıkla dolu olduğu için, mezkûr bitkinin acı tanına karşı duyumsama yeteneğini çoktan yitirmiş olurdu.]
31. Ancak biz, insanların arasında, iffet ve asaletin bize seslendiği bir kabileyiz.
32. Mallarımıza (gelince), onlarla nefislerimizi, kendilerine kınama getirecek her şeyden koruruz.
33. Ordu(daki yetkili): '(Haydi), binekler(inize binin!)' diye bağırdığında, Allah bizden silah kuşanmayı ve baskınları uzak eylemesin!...
34. …Akşam olduğunda ve (insan) toplulukları bir araya geldiğinde, (misafirlerin oluşturduğu) iki meclisin arasında (onları ağırlamak maksadıyla yapılan) koşuşturma da (bizden uzak olmasın)!
35. Gençlik (nihayetinde kendisini yok edecek olan) felaketler(in yanına) gelir. (Madem ölüm vaki, insanlar tarafından kendisine) 'hüküm sahibi' denilen kardeşini kıskanma!
36. Ḫiyem'in iki yanındaki yurdu bilir misin? (Sürekli aktif halde bulunan) yağmurların (şiddetle) yağması oranın (çehresini) değiştirmiştir."[127]

Büyük Murakkış bu kasidesine *nesîb* bölümüyle başlamaktadır. Birinci beyitte, klişeleşmiş şekilde terk edilmiş yurtları konu edinmekte ve geriye kalan izlerin vaktiyle geçmiş yaşantısındaki pek çok hadiseye şahitlik ettiğini anlatmaktadır. Bu kasidenin ikinci beyti, Büyük Murakkış'ın lakabına ilham verdiği öne sürülen meşhur dizesidir. Şair burada, sevgilisi tarafından terk edilen yurdun ıssız

[127] el-Muraḳḳişu'l-Ekber - el-Muraḳḳişu'l-Eṣġar, *Dîvânu'l-Muraḳḳişeyn*, 67-72.

kaldığını ve göç eden kabilenin ardında bıraktığı izlerin, tabaklanmış bir derinin üzerine kalem tarafından çizilmiş işlemelere benzediğini anlatmaktadır. Üçüncü dizede, *nesîb* bölümünün kime adandığı anlaşılmakta ve Esmâ'nın adı açıkça zikredilmektedir. Şair aynı beytin içerisinde aşkının eleminden durmaksızın ağladığını ifade etmektedir. *Nesîb* bölümlerinde şairlerin sevdaları dolayısıyla ağladıklarına yaptıkları yoğun vurgu da mutat motiflerden birisidir. Dördüncü dize, Esmâ'nın metruk yurdunun insanlardan mahrum kaldığına yönelik anlatıların devamı niteliğindedir. Büyük Murakkış bu bağlamda söz konusu arazilerdeki bitkilerin nemlenmesini ve çiçeklerin büyüyerek en olgun hallerine ulaşmasını konu edinmektedir.

Beşinci beyitle birlikte *nesîb* bölümü, tek bir kadını, yani sadece Esmâ'yı konu edinmekten uzaklaşmaktadır. Nitekim Büyük Murakkış bu kez bir grup güzel genç kızdan bahis açmaktadır. Şair içindeki hüznün, sabahleyin yola koyularak kendisinden uzaklaşan bu kızların ayrılığından kaynaklandığını öne sürmektedir. Altıncı dizede bu kızların misk koktuğunu ifade etmekte ve onların yüzlerini altın dinarlara benzetmektedir. Klasik Arap şiirinde kadınların yüzlerinin dinarla teşbih edilmesi, onların göz alıcı bir güzelliğe sahip olduklarının vurgulanması maksadıyla kullanılan bir taktiktir. Şair bu kızların parmaklarını kınalamış olduklarını anlatarak söz konusu dizeyi tamamlamakta ve bu ifadesiyle *nesîb* bölümünü de sonlandırmaktadır.

Yedinci beyit, kasidenin ana teması olarak nitelendirilebilecek mersiye bölümünün başlangıcını teşkil etmektedir. Büyük Murakkış'ın "arkadaşım" (*ṣâḥibî*) şeklinde bahsettiği kişi, çatışma esnasında öldürülen amcaoğlu S̱a'lebe b. 'Avf b. Mâlik b. Ḍubey'a'dır. Nitekim sekizinci dizede S̱a'lebe'nin ismini açıkça zikrederek onu savaş alanındaki cevvalliği ve insanlara sağladığı rehberlik hizmeti üzerinden yâd etmeye başlamaktadır. Dokuzuncu dizede, insanoğlunun ölüm hususunda mahkûm olduğu yazgıya boyun eğmekte, icabında müteveffa için canını vereceğini vurgulamakta ve Şâbe ve Edem adındaki iki dağın haricinde hiçbir şeyin baki kalamayacağını ifade etmektedir. Şair söz konusu dizesinde spesifik olarak iki dağdan bahsetmektedir. Ancak onun asıl anlatmak istediği, günün birinde bütün insanların kaçınılmaz olarak öleceği ve geriye yalnızca engin dinginliğiyle cansız yeryüzünün kalacağıdır.

Onuncu dizede Büyük Murakkış şiirine konuk ettiği bir dağ keçisi üzerinden mersiyesini çok daha dinamik bir boyuta taşımaktadır. On dördüncü dizeye kadar sürecek olan bu kurguda, ölümden kaçıp kaçamayacağı gündeme taşınan bir dağ keçisinin vaziyeti anlatılmaktadır. Bu bağlamda şair öncelikle ölümden hiçbir canlının kaçamayacağını belirtmekte ve ölümden kaçabilen birisi olsaydı bunun ayaklarında beyazlık bulunan bir dağ keçisi olacağını öne sürmektedir. On birinci dizede, Büyük Murakkış söz konusu keçinin ölümden kaçışını konu

edineceği mekânı tespit etmekte ve bu doğrultuda dinleyicilerini yüksek bir dağa götürmektedir.

Sonraki dizede, dağ keçisinin canlıların ulaşabileceği en yüksek irtifaya çıktığını belirtmek maksadıyla, akbabaların yumurtalarının dahi onun altında kaldığını anlatmaktadır. Büyük Murakkış'ın şiirinde bu bilgiye yer vermesinin nedeni, akbabaların yumurtalarını koruyabilmek adına erişebildikleri en yüksek noktada kuluçkaya yatmalarıdır. Dolayısıyla bu kurgunun başrolü olan dağ keçisinin, söz konusu kuşların ulaşabileceği azami irtifanın dahi üzerine çıkmayı başardığının anlatılması güzel bir detaydır.

On üçüncü dizede, dağ keçisinin yüksek irtifaya rağmen arzu ettiği her yere gidebildiğini ifade etmektedir. Ayrıca ölümün tüm canlıları yakalayacağı mukadderatta olmasa, bu dağ keçisinin erişilmez dağlarda bütün tehlikelerden uzak şekilde kocayana kadar yaşayacağını anlatmaktadır. Kurgunun sonuca bağlandığı on dördüncü dizede, şair alın yazısının nihayet mezkûr dağ keçisini de aldattığını ve ayağının sivri bir tümsekten geçerken kaymasıyla aşağı düşerek hayatını kaybettiğini kurgulamaktadır. Bu kompozisyonun dinleyicilerin zihninde fevkalade canlı bir tahayyülü harekete geçirdiğini ve ölümün kaçınılmazlığını son derece özgün bir üslupla ifade etmeyi başardığını söylemek mümkündür. Bu manzumenin en edebî bölümü, muhtemelen dağ keçisinin konu edildiği beş dizelik bu harikulade kısımdır.

On beşinci dizeyle birlikte Büyük Murakkış hikmet babından söylemlere geçiş yapmaktadır. Ancak onun bu sözleri, ölüme ve insanın faniliğine ilişkin olduğundan, mersiye bağlamında son derece manalı bir anlatım ortaya koymaktadır. Şair burada ölümün başa gelmesinin pişmanlık duyulacak bir mesele olmadığını söylemektedir. Buna müteakip ölen kişinin önünde ancak bildiği şeylerin olduğunu beyan etmektedir. Ne var ki onun bu ifadesiyle neyi kastettiğini kesin surette anlamak, tam manasıyla mümkün görünmemektedir. Diğer bir deyişle Büyük Murakkış'ın ölen kişinin ölümünün ardından yaşanacakları nasıl bileceğini düşündüğü kesinkes anlamlandırılamamaktadır.[128]

el-'Aṣma'î'nin savına göre, söz konusu dizenin bu kısmı, "Bir iş yapan (kişi), onu(n neticesini) görecektir." manasına gelmektedir.[129] Her ne kadar Büyük Murakkış söz konusu dizede "insan/kişi" (*mer'*) kelimesini "ölü" sıfatıyla nitelendirmese de onun bu ifadesiyle ölü insanları kastettiği, bağlamdan büyük ölçüde anlaşılmaktadır. el-'Aṣma'î'nin yorumu isabetli kabul edilirse, bu kez karşımıza iki ihtimal daha çıkmaktadır:

---

[128] İslam öncesindeki Arapların ölümle ilgili bazı görüşleri için bk. Ebrar Ayyıldız, *Arap Dilinde Doğum ve Ölümle İlgili Deyimler* (Ankara: Sonçağ Akademi, 2021), 28-29.

[129] eḍ-Ḍabbî, *Dîvânu'l-Mufaḍḍaliyyât*, 488.

İlk ihtimal, ölümün ardından dünyada yaşanacakların kastediliyor olmasıdır. Buna göre söz konusu kişi, dünyada yaptığı saygıdeğer işler neticesinde, ölümünden sonra ardında bıraktığı insanlar tarafından hayırla yâd edilecektir. Yani kişi hayatında sergilediği kahramanlıklarından ve erdemlerinden eminse, ardında bıraktığı kabile efradı tarafından zihinlerde ölümsüzleştirileceğini bilmektedir.

İkinci ihtimal ise daha dinî/felsefî bir perspektife işaret etmektedir. Buna göre insan, dünyada yaptığı işlerin iyi mi kötü mü olduğunu bildiğinden, ahirette vereceği hesabın ve vasıl olacağı mekânın nasıl olacağı hususunda tahmini bir öngörüye de sahiptir. Şayet Büyük Murakkış gerçekten bu anlamı kastettiyse, bu durumun onun ahiret inancına kesin bir delil olarak sayılması mümkündür. Bu durumda onun ahiret inancını, şairin muhtemel Hristiyanlığıyla ilişkilendirmek de mümkündür. Öte yandan Büyük Murakkış bu dizeyi dehrî bir bakış açısıyla da nazmetmiş olabilir. Buna göre ölümden sonra hiçbir şey olmadığı faraziyesiyle, şairin insanların kaçınılmaz akıbetlerinin hiçlik olduğunu bildiklerini iddia ettiği düşünülebilir. Bu durum, Genç Seneca'nın (ö. 65) meşhur "Post mortem nihil est ipsaque mors nihil." [Ölümden sonra hiçbir şey yok ve ölüm hiçbir şey değil.] vecizesiyle örtüşmektedir.[130] Hal böyleyse, Büyük Murakkış ölümden sonraki farazi hiçliğin dinginliğiyle teselli bulmaya çalışıyor olmalıdır. Bu dizenin ardından gelen diğer beyitler mütalaa edildiğinde, Büyük Murakkış'ın Hristiyanlıkla ilişkili bir söylemdense dehrî bir söylemde bulunuyor olması daha büyük bir ihtimaldir.

Ne var ki şairin kullanmış olduğu ifadeyi yalnızca bu iki ihtimalle yorumlamak mümkün değildir. Bu husustaki üçüncü ihtimal, şairin kastettiği insanın henüz hayatta olduğu varsayımına dayanmaktadır. Bu ihtimalde Büyük Murakkış, insanoğlunun ilerleyen yaşlarında karşılaşacağı kocamışlık, acizlik ve hastalık minvalindeki olumsuz durumların bilindiğini beyan ediyor olmalıdır. Bu mana söz konusu dizenin ilk kısmındaki anlamla uyumlu görünmesine rağmen, mersiye bağlamında daha zayıf bir ihtimal izlenimi uyandırmaktadır. Ne var ki bu hususta kesin bir yargıya varmak mümkün görünmemektedir.

Büyük Murakkış on altıncı dizede, günün birinde bütün babaların öleceğini ve onların yerini oğullarının alacağını ifade etmektedir. Şair bu bağlamda, söz konusu döngü ne kadar uzun sürerse sürsün, kaçınılmaz akıbetin günün birinde bütün insanları yakalayacağına işaret etmektedir. Mersiyelerde yaygın şekilde kullanılan bu minvaldeki anlatımlar, geride kalan insanların tesellisi noktasında etkili bir görev üstleniyor olmalıdır. Şair on yedinci dizede, başarılı şekilde doğum yapan kadınların belirli bir süre boyunca evlat sayısı bakımından avantaj

---

[130] Robert Collison - Mary Collison, *Dictionary of Foreign Quotations* (Londra – Basingstoke: Macmillan Reference Books, 1980), 70.

elde edeceğini ifade etmektedir. Ancak zamanın tahribi neticesinde bütün çocukları öleceğinden, bu doğurgan anaların dahi işin sonunda hiç çocuğu olmamış kısır insanlarla aynı konuma geleceklerini anlatmaktadır. Şair hikmet yüklü bu dizesiyle birlikte manzumedeki mersiye temasını sonlandırmaktadır.

On sekizinci dizeyle birlikte, Büyük Murakkış bazı tarihî karakterlerden ve olaylardan bahsetmeye başlamaktadır. Ancak kadim âlimler bu karakter ve hadiselere ilişkin yeterli bilgi aktaramadığı için şairin tam olarak nelerden ve kimlerden bahsettiğini anlamak güçleşmekte, hatta yer yer imkânsızlaşmaktadır. Dizede adı geçen Cefne Hanedanlığı, Ġassânî Hanedanlığı için kullanılan bir isimdir. Şair mezkûr hanedanlıktan sağduyulu ve kudretli bir hükümdarın saldırıya geçtiğini anlatmakta, ancak neden ve kime saldırdığına dair herhangi bir açıklama yapmamaktadır.

Benzer şekilde on dokuzuncu beyitte kullanılan *el-ʿÂvâtik* kelimesiyle şairin neyi kastettiğini tespit etmek tam olarak mümkün değildir. Bu kelime, kullandığı kozmetik malzemeleri nedeniyle cildi kırmızı bir görünüm kazanan kadınları niteleyen *ʿâtike* (عَاتِكَة) sözcüğünün çoğul halidir. Ancak şairin bu kelimeyle ʿÂtike adındaki birkaç asil kadını kastetmiş olabileceği de öne sürülmektedir. Bu hanımların, ʿÂtike bt. Hilâl, ʿÂtike bt. Murre ve ʿÂtike bt. el-Aḳvaṣ olabileceği iddia edilmektedir. *el-Ġullef* sözcüğü ile ise İmru'u'l-Ḳays'ın amcası Ġalfâ'"nın kastedildiği öne sürülmektedir.[131]

On dokuzuncu beyitte söz konusu hükümdarın ikiz olarak doğmamasının övülecek bir haslet şeklinde değerlendirilmesi, onun annesinin yavrusuna sağladığı tüm imkânlardan tek başına istifade ettiğinin ve bu sayede daha iyi bir gelişim gösterdiğinin kabulüne dayanmaktadır. Yirminci dizede bu isimsiz kişinin haydutlardan yardım istediği anlatılmaktadır. Yirmi birinci ve yirmi üçüncü dizeler arasında, şair bu mürekkep orduyu ve onların komutanlarının gücünü anlatmaktadır. Büyük Murakkış yirmi dördüncü beyitte isim vermeden hitap ettiği muhatabına kendilerinin onun dayıları olduğunu hatırlatmakta ve dayıların saygı görmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Büyük Murakkış yirmi beşinci dizesiyle birlikte muhtemelen isimsiz bir hiciv şairini hedef almaya başlamaktadır. Nitekim şairin kendilerinin yiyeceklerini mahremlere yapılan saygısızlıklardan ve kötü sözlerden kazanmadıklarını söylemesi, nahoş dilleriyle insanları hedef alan ve hedef aldıkları kişilerin ailelerinin dokunulmazlığına dil uzatan insanlardan olmadıklarının bir beyanıdır. Şairin bu ifadesi, onun hicivle para kazanmayı nahoş bir durum olarak gördüğünü açık şekilde kanıtlamaktadır. Nitekim Arap edebiyatında hiciv söylemek suretiyle insanlardan gelir elde etmeyi amaçlayan şairlerin olduğu

131 el-Muraḳḳişu'l-Ekber - el-Muraḳḳişu'l-Eṣġar, *Dîvânu'l-Muraḳḳişeyn*, 70.

bilinmektedir. Bu duruma *muḫaḍram* şairlerden el-Ḥutay'e (ö. 59/678 [?]) örnek verilebilir.[132]

Büyük Murakkış yirmi altıncı dizesinde, hedef aldığı bu kişilerin bolluk zamanında elde ettikleri gelirlerle ne yapacaklarını bilemediklerinden delalete düşeceklerini, kıtlıkta ise dara düşeceklerinden karakterlerinde barındırdıkları bütün alçaklıkların gözler önüne serileceğini anlatmaktadır. Bu mısradaki anlatım, makul bir anjambman ile yirmi dokuzuncu dizeye kadar uzatılmaktadır. Şair yirmi yedinci dizede bahsi geçen kıtlık zamanını detaylandırmakta ve bu darboğaz günlerinin ürkekliğiyle tanınan kuşları dahi duçar oldukları açlık nedeniyle insanların yanına yaklaşarak onlarla birlikte yemek yemeye cüret edecek kadar yıprattığını anlatmaktadır. Yirmi sekizinci mısrada bu anlatımını perçinlemekte ve yirmi dokuzuncu dizesinde söz konusu kıtlığın bitişine işaret ederek bu vaziyeti noktalayacak olan bahara değinmektedir.

Büyük Murakkış otuzuncu dizede, söz konusu hiciv şairinin ve destekçilerinin pişmanlığı tattığını iddia etmektedir. Ayrıca keskin acılığıyla bilinen bitkileri yeseler dahi onların bu gıdaların tadını duyumsayamayacaklarını öne sürmektedir. Nitekim şaire göre onların ağızları, hicvin acılığıyla tamamen duygusuzlaşmış durumdadır. Bu nedenle en acı ürünleri yeseler dahi daha fazla acılığı duyumsayamayacak kadar hissizleşmişlerdir. Usta şairin burada ortaya koyduğu son derece özgün anlatımı takdir etmemek mümkün değildir.

Büyük Murakkış otuz birinci mısra ile *faḫr* temasına geçiş yapmakta, kabile üyelerinin iffet ve asaletiyle tanındığını ifade etmektedir. Onun bu söylemi, bir önceki bölümde yer verdiği yergi temasını güzel bir şekilde dengelemektedir. Otuz ikinci dizede malik oldukları malları ile kendilerini her türlü rezillikten muhafaza edeceklerini beyan etmektedir. Müteakip dizede, savaş zamanında kendilerine çatışmaya katılmaları hususunda çağrı yapıldığı vakit, er meydanına çıkmaktan geri kalmamak adına temennisini dile getirmektedir. Bu temenni, hâlihazırda bu erdeme zaten sahip olduklarını vurgulamaktadır. Otuz dördüncü dizede, insanları ağırlama hususunda gösterdikleri özveriye değinmekte ve *faḫr* temasını sonlandırmaktadır.

Hikmetli bir perspektife sahip olan otuz beşinci dizede, Büyük Murakkış gençliğin günün birinde muhakkak sona ereceğini ifade etmektedir. Faniliğin kesinliğine yaptığı vurgunun ardından, insanın bu ölümlü dünyada halkın nazarında sözüne kıymet verilen yakınlarını kıskanmaması gerektiğini hatırlatmaktadır. Ölümün dinleyicilere tekrar hatırlatıldığı bu dize, manzumenin mersiye haricindeki kısımlarının tekrar ağıt konusuyla ilişkilendirilmesi bakımından etkili bir kompozisyon örneği ortaya koymaktadır.

---

132 bk. Mehmet Faruk Toprak, "Birer Hiciv Şairi Olarak el-Hutay'a ve Beşşâr b. Burd", *Doğu Dilleri* 5/3 (1996), 39.

Öte yandan manzumenin son dizesi olan otuz altıncı mısra, genellikle *nesîb* bölümlerinde kullanılan ifadeleri hatırlatmaktadır. Şair burada bir yerleşim yerini konu edinmekte ve sürekli yağan yağmurlar nedeniyle bu yurdun çehresinin değiştiğini anlatmaktadır. Dolayısıyla bu dizenin manzume bünyesine sonradan eklendiği düşüncesi akla gelmektedir. Nitekim Büyük Murakkış'ın divanında yer alan bu dize, *el-Mufaḍḍaliyyât*'taki rivayette bulunmamaktadır.[133] Bu durum, beytin manzumeye aidiyeti veya manzume içerisindeki konumunun doğruluğu hususunda kaçınılmaz olarak büyük bir şüphe uyandırmaktadır.

4.4. Büyük Murakkış'ın Övünme (*Faḫr*) Şiirleri

Büyük Murakkış yaşadığı dönem itibarıyla övünebileceği pek çok haslete sahiptir. Onun savaşçı kimliği ve dönemin aktif siyaseti içerisinde önemli bir figür olarak temayüz etmesi, *faḫr* sanatıyla daha yakından ilgilenmesine neden olmuş olmalıdır. Nitekim politik ve askerî açıdan karmaşık bir toplum nizamında yaşamak durumunda kalan eski Araplar, övünmeye son derece önem vererek bu temayı şiirlerinde sıklıkla işlemişlerdir. İslam öncesinde cereyan eden kabile çekişmeleri, kabile üyelerinin birbirlerine şiir sahasında da üstünlük kurabilmelerini zorunlu kıldığından, şairler hem kendiriyle hem de mensubu oldukları kabileleriyle övünmüşlerdir.[134] Dolayısıyla Büyük Murakkış'ın yaşadığı ortam ve etrafındaki siyasî şahsiyetler göz önünde bulundurulduğunda, şairin günümüze ulaşan sınırlı sayıdaki şiirinde övünme temasına sıklıkla müracaat etmiş olması daha da anlam kazanmaktadır.

Büyük Murakkış'ın divanındaki *faḫr* temalı manzumeleri, genel itibarıyla değerlendirildiğinde, bu şiirlerin klasik Arap edebiyatındaki üsluplarla uyum içerisinde olduğu anlaşılmaktadır. Öte yandan şairin övünme fiiline son derece önem verdiğini düşünmek mümkündür. Nitekim bazı kasidelerinde, *faḫr* unsurunu kasidesinin ana teması olarak tayin etmektedir. Örneğin; Büyük Murakkış'ın on yedi beyitten oluşan aşağıdaki kasidesi, on dizelik bir *nesîb* ve ardından gelen bir *faḫr* bölümünden teşekkül etmektedir:

"1. ألاَ بَـــانَ جِيرَانِـــي ولَسْـــتُ بِعَـــائِفِ   أَدَانٍ بِهِـــمْ صَـــرْفُ النَّـــوَى أَمْ مُخَـــالِفِي

2. وَفِـــي الْحَـــيِّ أَبْكَـــارٌ سَـــبَيْنَ فُـــؤَادَهُ   عُلاَلَـــةَ مَـــا زَوَّدْنَ وَالْحُـــبُّ شَـــاغِفِي

3. دِقَـــاقُ الْحُضُـــورِ لَـــمْ تُعَفَّـــرْ قُرُونُهَـــا   لِشَـــجْوٍ وَلَـــمْ يَحْضُـــرْنَ حُمَّـــى الْمَزَالِـــفِ

4. نَـــوَاعِمُ أَبْكَـــارٌ سَـــرَائِرُ بُـــدَّنٌ   حِسَـــانُ الْوُجُـــوهِ لَيِّنَـــاتُ السَّـــوَالِفِ

[133] bk. eḍ-Ḍabbî, *el-Mufaḍḍaliyyât*, 241.

[134] Halim Öznurhan, "Arap Şiirinde Fahr Teması", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22 (2006), 149-150.

5. يُهَدِّلْنَ فِي الْآذَانِ مِنْ كُلِّ مُذْهَبٍ   لَهُ رَبَذٌ يَعْيَا بِهِ كُلُّ وَاصِفِ
6. إِذَا ظَعَنَ الْحَيُّ الْجَمِيعُ اجْتَنَبْتُهُمْ   مَكَانَ النَّدِيمِ لِلنَّجِيِّ الْمُسَاعِفِ
7. فَصُرْنَ شَقِيّاً لاَ يُبَالِينَ غَيَّهُ   يُعَوِّجْنَ مِنْ أَعْنَاقِهَا بِالْمَوَاقِفِ
8. نَشَرْنَ حَدِيثاً آنِساً فَوَضَعْنَهُ   خَفِيضاً فَلاَ يَلْغَى بِهِ كُلُّ طَائِفِ
9. فَلَمَّا تَبَنَّى الْحَيُّ جِئْنَ إِلَيْهِمُ   فَكَانَ النُّزُولُ فِي حُجُورِ النَّوَاصِفِ
10. تَنَزَّلْنَ عَنْ دَوْمٍ تَهِفُّ مُتُونُهُ   مُزَيَّنَةٍ أَكْنَافُهَا بِالزَّخَارِفِ
11. بِوَدِّكِ مَا قَوْمِي عَلَى أَنْ هَجَرْتُهُمْ   إِذَا أَشْجَذَ الأَقْوَامَ رِيحُ أَظَائِفِ
12. وَكَانَ الرِّفَادُ كُلَّ قِدْحٍ مُقَرَّمٍ   وَعَادَ الْجَمِيعُ نُجْعَةً لِلزَّعَانِفِ
13. جَدِيرُونَ أَنْ لاَ يَحْبِسُوا مُجْتَدِيهِمُ   لِلَحْمٍ وَأَنْ لاَ يَدْرَؤُوا قِدْحَ رَادِفِ
14. عِظَامُ الْجِفَانِ بِالْعَشِيَّاتِ وَالضُّحَى   مَشَايِيطُ لِلْأَبْدَانِ غَيْرُ التَّوَارِفِ
15. إِذَا يَسَرُوا لَمْ يُورِثِ الْيَسْرُ بَيْنَهُمْ   فَوَاحِشَ يُنْعَى ذِكْرُهَا بِالْمَصَايِفِ
16. فَهَلْ تُبْلِغَنِّي دَارَ قَوْمِيَ جَسْرَةٌ   خَنُوفٌ عَلَنْدًى جَلْعَدٌ غَيْرُ شَارِفِ
17. سَدِيسٌ عَلَتْهَا كَبْرَةٌ أَوْ بُوَيْزِلٌ   جُمَالِيَّةٌ فِي مَشْيِهَا كَالتَّقَاذُفِ"

"1. Hey! Komşularım uzaklaştı; bense (kuşların uçuşunu inceleyerek fal bakan) bir kâhin değilim ki kaderin cilvesi onları yakınlaştıracak mı yoksa uzaklaştıracak mı (öngöreyim).

2. Kabile(min) içerisinde, (insanın) kalbini eğlencelik bir azıkmışçasına esir eden el değmemiş (kızlar) vardır. Aşk benim gönlümü çelmektedir.

3. İnce bellidirler; (onların saç) lüleleri, (ağıt yakarken) üzüntüden (başlarının üzerlerine attıkları toprak dolayısıyla asla) toza bulanmamıştır. (Kırsal kesimle çöl arasında yer alan) hummalı arazilerde oturmamışlardır.

4. (İşte bunlar), refah ehli (ve kabilenin en) seçkin (kısmına mensup) olan el değmemiş (kızlardır); güzel yüzlü, yumuşak boyunludurlar.

5. Kulaklar(ında), altınla boyanmış, (içerisinde) boncuk(lar) olan her (tür küpeyi) sarkıtıyorlar. (Onların güzelliğini) betimlemeye (kalkan) kimse (buna) güç yetiremez.

6. Kabile bir bütün olarak uzaklaştığında, ben de onlardan uzak durdum. (Benim bu uzaklığım), bir içki arkadaşının yakın bir sırdaşı (ile arasındaki) mesafe (kadardı). [Yani söz konusu kızları takip ettim, ancak insanların zihninde şüphe uyandırmamak veya iftiraya mahal vermemek için aralarına karışmadım. Ancak benim bu uzak duruşum, sırdaşından başkasına sırrını açmayan içki arkadaşlarının birbirinden uzak durabildiği kadardı.]

7. (Develerinin) boyunlarını mola yerlerine doğru çevirirken bedbaht (bir adam)ı (güzellikleriyle) cezbettiler; (ama) onun (yoldan) sapmışlığıyla ilgilenmediler.
8. Munis şekilde konuşurlar (ve konuşmaları esnasında seslerini) hafif (tonlarda) tutarlar. (Böylelikle oralarda) dolaşan hiç kimse, (onların varlığını fark ederek destursuz şekilde bulundukları yere) dalmaz.
9. Kabile çadırlarını kurduğu zaman, (genç kızlar) onların yanına geldi. (Tahtırevanlarından) iniş(leri) hizmetkârlar(ın)ın kucaklarına olmuştu.
10. Arka kısımları (rüzgârda) çırpınan, (*devm* ağacından mamul), kenarları işlemelerle bezenmiş tahtırevanlarından indiler.
11. Vedd (putuna) yemin olsun! Uẓâ'if (Dağı'ndan gelen şiddetli kış) rüzgârları kabileleri sıkıntıya düşürdüğü zaman (bile) benim kabilem ne (de müreffeh bir yaşam sürerdi). Gerçi (şimdi) onların (yanından) ayrılmış durumdayım.
12. Dayanışma, dişlenmiş her (*meysir*) oku ile olmaktaydı. (Kabilenin) bütüncül (kolu), azınlıklar için bir otlak haline döndü. [Yani küçük gruplar yağmalanmaktan korktukları için büyük grubun yanına sığındılar.]
13. (Övgüye) layık (oyuncular), kendilerinden etten (pay) isteyen kişiyi (aç şekilde durmaya) mahkûm etmez ve (ortaya sürülecek deve miktarı belirlendikten) sonra (oyuna katılmaya) gelen kişinin (ortaya süreceği oyun) okunu (bahis miktarını arttırmamak maksadıyla) geri çevirmez.
14. Akşamüzeri ve kuşluk vaktinde (onların insanları doyurdukları yemek) çanakları büyüktür. (Açlara dağıtmak maksadıyla birçok deve) bedenini keserler. (Onlar, kendi refahlarının peşine düşerek) şımarık(lık eden insanlar) değildir.
15. *Meysir* oynadıklarında, yazlık alanlarda söylenen fahiş laflara kendi aralarında mahal vermezler. [Yani oynadıkları kumarda kendi çıkarlarını gözetmedikleri için, kaybettiklerinde küfretmeye ihtiyaç duymazlar. Bilakis kaybetmek onlar için hoş bir durumdur.]
16. Yaşlı olmayan, (yürüdüğü zaman ayaklarının tabanını) meylettiren, sert (vücutlu), güçlü (ve uzun bir dişi) deve, beni kabilemin yurduna ulaştırır mı?
17. Altı yaşını tamamlamış, (yaşından) daha büyük görünen veya dokuzuncu (yaşının başlarındaki bir) devecik (misali), yürüyüşünde erkek deve gibi (hareket eden) ve (seğirtirken süratinden ayaklarını tez şekilde yere) vuran (bir devedir bu)."[135]

Büyük Murakkış, yukarıda aktarılan bu kasidesine bir *nesîb* bölümüyle giriş yapmaktadır. Kasidesinin *maṭla*'ında, komşularının uzaklaştığını, ancak

---

[135] bk. el-Muraḳḳişu'l-Ekber - el-Muraḳḳişu'l-Eṣġar, *Dîvânu'l-Muraḳḳişeyn*, 59-61.

kendisinin kuşların uçuşunu inceleyerek fal bakabilen bir kâhin olmadığını, dolayısıyla onlarla tekrar buluşup buluşamayacağını öngöremediğini belirtmektedir. Kuşların uçuşuna veya seslerine bakılarak geleceğe dair öngörülerde bulunmak, İslam öncesi Arap inanışlarında yaygın şekilde kabul gören bir kehanet biçimidir.

Kuş falının, Araplardan önce farklı milletler tarafından da kullanıldığı tespit edilmektedir. Örneğin; Hititlerin kendilerine has bir tür kuş falı geliştirdikleri ve onların bulduğu bu yöntemin önce Yunan'a sonra da Roma'ya geçtiği bilinmektedir. Bu kadim medeniyetler de tıpkı Araplar gibi kuşların uçuş şekillerine, çığlıklarına ve bazı davranışlarına bakarak uğur ve uğursuzluğa dair yorumlamalarda bulunmuşlardır. Yahudi kaynaklarında da izine rastlanan kuş falı, eski Hristiyanlar arasında da yaygın şekilde başvurulan fal türlerinden biridir.[136] Dolayısıyla Büyük Murakkış'ın şiirinde bu fal türüne atıfta bulunmasına binaen, onun dinî inanışı hakkında çıkarımda bulunmak çok doğru olmayacaktır.

İkinci beyitte, Büyük Murakkış kabilesindeki el değmemiş kızlardan bahis açmakta ve gönlünü bu kızlara kaptırdığını anlatmaktadır. Şairin bu anlatımına binaen, onun *nesîb* bölümünü ismi zikredilmeyen birden fazla kıza adadığı tespit edilmektedir. Üçüncü beyitte, onların çeşitli özelliklerini yüceltmektedir. Örneğin; döneminin beğenilerine bağlı kalarak bu kızların ince belli olduklarını vurgulamaktadır. Onların ağıt yakarken başlarının üzerlerine hiç toprak serpmemiş olduklarını ifade etmesi, ihtiva ettiği manalar dolayısıyla incelikli bir anlatımdır. Nitekim şair bu beyanıyla, öncelikle söz konusu kızların üzüntüden tamamen uzak tutularak ve şımartılarak yetiştirildiklerine vurgu yapmaktadır. Ayrıca bu bağlamda, mezkûr kızların kabilelerinin namağlup erkeklerini, savaşlarda asla yitirmediklerini dolaylı yoldan ifade etmektedir.

Malum olduğu üzere, İslam öncesinde ölünün ardından ağlanması ve hissedilen hüznün büyüklüğünün ifadesi için başın üzerinden toprak saçılması, yaygın bir davranış biçimidir. Eski Arap kadınları elemlerinin göstergesi olarak başlarına toprak saçma âdetinin yanı sıra, saçlarını kesmek yahut yaka ve bağırlarını yırtıp parçalamak gibi muhtelif yöntemlere de başvurmuşlardır.[137] Büyük Murakkış ise şiirine konu ettiği bu kadınların, çağdaşlarının muzdarip olduğu mezkûr acıları hiç tecrübe etmemesini, övgüsel bir durum olarak kullanmaktadır. Ayrıca bu kızların yerleşkelerinin seçkin mıntıkalar olduğunu, humma hastalığına sebebiyet veren kötü yerlerde yaşamamış olmalarını anlatmak suretiyle beyan etmektedir.

---

[136] Necati Sümer, "Cahiliye Araplarında Falcılık", *Milel ve Nihal* 13/1 (2016), 137-139.

[137] Mehmet Faruk Toprak, *Endülüs Şiirinde Mersiye* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2014), 31.

Dördüncü beyitte, bahsettiği kızların refah içerisinde yetiştirildiklerini ve nesep itibarıyla kabilelerinin en seçkin kısmına mensup olduklarını anlatmaktadır. Ayrıca onların güzel yüzlü ve yumuşak boyunlu olduklarını belirterek fiziksel özelliklerini övmeyi sürdürmektedir. Müteakip dizede küpelerinden bahsetmekte ve onların güzelliğini betimlemeye kimsenin gücünün yetmeyeceğini belirtmektedir. Kasidesinde söz konusu kızları betimlemeye kalkışan Büyük Murakkış'ın onların güzelliklerinin en seçkin şairler tarafından dahi betimlenemeyeceğini ima etmesi, yüksek bir mübalağa örneği sunmaktadır.

Büyük Murakkış altıncı dizede, kabile uzaklaştığında söz konusu kızları takip ettiğini, ancak insanların zihninde şüphe uyandırmamak yahut iftiraya mahal vermemek adına onların arasına inmediğini anlatmaktadır. Ne var ki aynı beytin içerisinde, kızlardan uzak duruşunu içki arkadaşlarının sırdaşlarından ayrı duruşuna benzetmesi, muhtemelen maceracı karakterinin asla peşini bırakmadığını vurgulamaktadır. Yedinci dizede, mezkûr kızların kendisini cezbettiklerini, ancak onlardan beklediği ilgiyi göremediğini ifade etmektedir. Sekizinci beyitte, bu kızların mola verdiklerinde kimsenin dikkatini çekmemek için kısık sesle konuştuklarını anlatmaktadır. Şairin bu anlatımlarını, konu edindiği kızların iffetini vurgulamak için kurguladığını düşünmek mümkündür. Büyük Murakkış dokuzuncu dizede, genç kızların yolculuklarının nihayetinde tahtırevanlarından hizmetkârlarının yardımıyla indirildiğini anlatmakta ve bu vesileyle onların statüsünü tekrar vurgulamaktadır. Onuncu dizede kızların tahtırevanlarından inişlerini detaylandırmaya devam etmekte ve bu anlatımıyla *nesîb* bölümünü sonlandırmaktadır.

On birinci beyitle birlikte, şair kabilesiyle övündüğü *faḫr* bölümüne giriş yapmaktadır. Ancak ne yazık ki bu beytin anlaşılması, harekelemedeki belirsizlik dolayısıyla güçleşmektedir. Zira söz konusu beyitte geçen *vedd/vudd/vidd* (ود) kelimesinin okunuşu hususunda ihtilaf bulunmaktadır. Nitekim bu kelimenin, *ḍamme, fetḥa* ve *kesra* ile harekelendiği üç farklı telaffuzu bulunmaktadır. Eğer söz konusu sözcük *fetḥa* ile harekelenirse, İslam öncesindeki Arapların taptığı Vedd putunun özel ismi ortaya çıkmaktadır ve şiirde "Vedd (putu)na yemin olsun!" anlamı elde edilmektedir. Eğer *ḍamme* ile harekelenirse, "Aşkına yemin olsun!" anlamına ulaşılmaktadır. *Kesra* ile harekelendiğinde ise "Arzuna yemin olsun!" anlamı ortaya çıkmaktadır.[138] Şiirin bu kısmındaki bağlama bakarak söz konusu kelimenin anlamını tespit etmek mümkün görünmemektedir. Büyük Murakkış önceki dizelerde güzel kızlardan bahsettiği için, onlardan birisinin sevgisi üzerine yemin ediyor olabilir. Ancak şairin yemin ettiği dizede,

[138] bk. el-Muraḳḳişu'l-Ekber - el-Muraḳḳişu'l-Eṣġar, *Dîvânu'l-Muraḳḳişeyn*, 60.

kabilesinin zorluk zamanlarında refah seviyesini korumayı başarmasıyla iftihar etmesi, puta yemin edilmesi ihtimalini de kuvvetlendirmektedir.

Büyük Murakkış on ikinci beyitte, kabilesinin gösterdiği cömertlik ve yardımseverliği, onların bir tür şans oyunu olan *meysir* adındaki kumarı oynamalarına binaen yüceltmektedir. Bu oyun, kesiminin ardından eti hisselere bölünen bir hayvandan pay elde etmek maksadıyla, üzerlerinde pay ve risk değerlerinin belirtildiği, her biri farklı bir isimle adlandırılan muayyen sayıdaki okun çekilmesi suretiyle oynan bir tür kumardır.[139]

Cahiliye Dönemindeki Arap toplumunda, genellikle kış aylarında ve kıtlık zamanında oynan *meysir*, dönemin insanları tarafından bir övünç kaynağı kabul edilmiş, bu kumara iştirak etmeyen zengin insanlar kınanmıştır. Nitekim oyunun sonunda kazananların paylarını daha çok fakirlere dağıtması, *meysir* oyunun toplum için yararlı bir faaliyet olarak görülmesine sebebiyet vermiştir. İslam'ın *meysir*i yasaklaması dolayısıyla, onun oynanışı hakkındaki detayların unutulduğu anlaşılmaktadır.[140]

Büyük Murakkış söz konusu dizesinde, bu oyunu dönemin yaygın anlayışına binaen bir dayanışma vesilesi olarak takdim etmektedir. Aynı beytin içerisinde, kabilenin küçük gruplarının, muhtemelen yağma korkusuyla, ana gruba sığındığını anlatmaktadır. Böylesi bir korku ortamının oluşmasının nedeni, büyük ihtimalle yaşanan kıtlığın anarşi ve şiddet olaylarını arttırmış olmasıdır. On üçüncü dizede, övgüye layık oyuncuların kendilerinden yardım isteyen kimseleri boş çevirmediklerini anlatmaktadır. Ayrıca bu seçkin oyuncuların oyuna sonradan katılmak isteyen ve *râdif* (رَادِف) tabiriyle tanımlanan kişileri geri çevirmediklerini de beyan etmektedir. Bu kabulün övünülecek bir durum olması, oyuncuların risk oranını yükseltmekten çekinmemeleridir.

Şair on dördüncü beyitte, bu oyuncuların insanları doyurmak için kurdukları çanakların büyük olduğunu vurgulamakta ve böylelikle kabile üyelerinin cömertliğini yüceltmektedir. Ayrıca onların kendi çıkarlarının peşine düşerek şımarıklık eden ve insanların yardımından geri duran kimseler olmadıklarını anlatmaktadır. On beşinci beyitte, *meysir*i insanların iktisadî açıdan en zor günlerini yaşadıkları kış aylarında oynuyor olmalarına rağmen, asla bu oyunun alışılageldik küfürlerini sarf etmediklerini belirtmektedir. Bu beyanıyla, oyuncuların söz konusu kumara katılmaktaki maksatlarının kendi çıkarları olmadığını, bilakis kaybettiklerinde dahi netice itibarıyla fakirlere yardım etmiş olacaklarının bilincinde olduklarından mutluluk duyduklarını anlatmaktadır.

---

139 Tevfik Fehd, "Meysir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2004), 29/509-510.
140 Fehd, "Meysir", 29/509-510.

On altıncı dizede, şair *meysir* oyununa ilişkin anlatımını birden bire kesmekte ve kendisini kabilesinin yurduna götürecek olan bir deveden bahis açmaktadır. Bu ani kopukluğun yegâne istisnası olarak şairin on birinci beyitte kabilesinden ayrı düştüğünü anlattığı cümlesine işaret etmek mümkündür. Bu beyitte dönemin pek çok şiirinde olduğu gibi, güçlü, genç ve dinç bir dişi deve konu edilmektedir. Büyük Murakkış kasidenin son beyti olan on yedinci dizede, devesinin yaşı ve muhtelif hasletleri hakkında kısa bir malumat vererek şiirini bitirmektedir.

Büyük Murakkış on bir dizeden teşekkül eden aşağıdaki kasidesine de benzer şekilde bir *nesîb* bölümüyle giriş yapmakta ve ardından *faẖr* temasına geçmektedir:

"1. مَا قُلْتُ هَيَّجَ عَيْنَهُ لِبُكَائِهَا   مَحْسُورَةً بَاتَتْ عَلَى إِغْفَائِهَا

2. فَكَأَنَّ حَبَّةَ فُلْفُلٍ فِي عَيْنِهِ   مَا بَيْنَ مُصْبَحِهَا إِلَى إِمْسَائِهَا

3. سَفَهاً تَذَكَّرُهُ خُوَيلَةَ بَعْدَمَا   حَالَتْ قُرَى نَجْرَانَ دُونَ لِقَائِهَا

4. وَاحْتَلَّ أَهْلِي بِالْكَثِيبِ وَأَهْلُهَا   فِي دَارِ كَلْبٍ أَرْضِهَا وَسَمَائِهَا

5. يَا خَوْلَ مَا يُدْرِيكِ رُبَّتَ حُرَّةٍ   خَوْدٍ كَرِيمَةٍ حَيِّهَا وَنِسَائِهَا

6. قَدْ بِتُّ مَالِكَهَا وَشَارِبَ رَيَّةٍ   قَبْلَ الصَّبَاحِ كَرِيمَةٍ بِسِبَائِهَا

7. وَمُغِيرَةٍ نَسْجَ الْجَنُوبِ شَهِدْتُهَا   تَمْضِي سَوَابِقُهَا عَلَي غُلَوَائِهَا

8. بِمُحَالَةٍ تَقِصُ الذِّبَابَ بِطَرْفِهَا   خُلِقَتْ مَعَاقِمُهَا عَلَى مُطَوَائِهَا

9. كَسَبِيبَةِ السِّيَرَاءِ ذَاتِ عُلَالَةٍ   تَهْدِي الْجِيَادَ غَدَاةً غِبِّ لِقَائِهَا

10. هَلاَّ سَأَلْتِ بِنَا فَوَارِسَ وَائِلٍ   فَلَنَحْنُ أَسْرَعُهَا إِلَى أَعْدَائِهَا

11. وَلَنَحْنُ أَكْثَرُهَا إِذَا عُدَّ الْحَصَى   ولَنَا فَوَاضِلُهَا وَمَجْدُ لِوَائِهَا"

"1. Ne demişim de onun gözünü bitap (düşene kadar) ağlamaya sevk etmiş ve (akabinde sadece) hafif bir uyku ile gecelemiş?

2. (Ağlamasına neden olan etken), sabahla aksam arasında (durmaksızın eziyet çekmesine yol açan), gözündeki bir biber tanesi gibi(ydi).

3. Necrân'ın köyleri onunla buluşmasının önünde (bir engel) olarak duruyorken onun Ḫuveyle'yi hatırlayıp durması ahmakçadır.

4. Benim ailem el-Keṯîb'de ikamet etmektedir. Onun ailesi ise Kelb yurdunda, oranın yerinde ve göğünde (konaklamaktadır).

5. Ey ceylan! Asil bir kabile(den gelen) ve (ailesinin) kadınları (saygı gören) nice hür (ve) güzel (genç kız vardır ki)…

6. …Ben sabah (vakti gelmeden) önce, (bu genç kızlar)a sahip olarak ve (şehirlerarasında nakledildiği için) satışı (esnasında fiyatı) yükselen şarap(ları) içerek gecelemişimdir.
7. Güney (rüzgârlarının) dokuyarak (bir araya getirdiği bulutlar gibi birleşen) nice yağma taburuna katılmışımdır. (Bu taburun) öncü (birlik)leri (olabildiğince) yüksek (şekilde şevke gelerek) yürümekteydi.
8. Göz kapakları(nı kapatmak suretiyle kendisini rahatsız eden) sinekleri öldüren, eklemleri uzun şekilde yaratılmış, arka omurgaları kuvvetli (develer) ile (yol alırlardı).
9. *es-Siyerâ'* (adındaki sarı hatlı Yemen kumaşı) parçası gibi (yumuşak ve narindir. Bütün binekler yorgun düştüğünde), onun (hâlâ) artakalan (biraz enerjisi) vardır. Karşılaşmalarının akabinde, sabahleyin asil atların (önüne) rehberlik ederek (geçer).
10. Vâ'il'in atlılarına bizi sormadın mı? Biz onların düşmanlarına en hızlı (şekilde ulaşan kişileriz).
11. Çakıl taşları sayıldığı zaman, biz onların en kalabalığıyızdır. Onların faziletleri ve sancaklarının şanı bizimdir."[141]

Büyük Murakkış'ın bu kasidesi, bir *nesîb* bölümüyle açılmaktadır. İlk beyitte, aşkından bitap düşene kadar ağlayan bir adamın geceyi iyi bir uyku çekemeden geçirmesi konu edilmektedir. Şairin burada söz konusu âşığın hikâyesini üçünü tekil şahıs kullanımıyla anlatması, karmaşaya neden olmamalıdır. Çünkü onun burada kendisinden bahsederken birinci tekil şahıs yerine üçüncü tekil şahıs kullandığına şüphe yoktur. Dördüncü beyitte şairin kendisinden bahsettiği zaten kesinlik kazanmaktadır. Büyük Murakkış ikinci beyitte, sabahtan akşama kadar ağlamasının ardındaki etkeni, gözündeki bir biber tanesine benzetmektedir. Üçüncü beyitte ise *nesîb* bölümünü adadığı Ḫuveyle adlı sevgilisinin ismini zikretmektedir. Şair, Ḫuveyle ile aralarında uzak bir mesafe olmasına karşın, durmaksızın onu düşünmesinin ahmaklık olduğunu belirtmektedir. Eski Arap şiirinde şairlerin kavuşamayacakları kadınları düşünüp durmalarını ahmaklık olarak nitelendirmesi alışılmadık bir durum değildir. Dördüncü dizesinde, kendi ailesinin ve Ḫuveyle'nin ailesinin ikamet ettiği mıntıkalardan bahsetmektedir.

Nesîb bölümünün sonlanacağı ve *faḫr* temasına girişin yapılacağı beşinci beyitte, bir *terḫîm* kullanımını müşahede etmek mümkündür. Büyük Murakkış'ın sevgilisinin adı, anlaşıldığı kadarıyla Ḫuveyle'dir. Bu isim, "ceylan" anlamına gelen *ḫavle* (خَوْلَة) kelimesinin küçültülmüş (*taṣġîr*) hali olduğundan "ceylancık" manasına gelmektedir. Dolayısıyla Büyük Murakkış burada sevgilisine "ceylan" şeklinde hitap etmek suretiyle ustaca bir laf oyunu yapmaktadır. Anlatımın ilginç

141 bk. el-Muraḳḳişu'l-Ekber - el-Muraḳḳişu'l-Eṣġar, *Dîvânu'l-Muraḳḳişeyn*, 83-84.

yönlerinden birisi, şairin Ḫuveyle'ye hitabının ardından, mazisinde farklı kızlarla yaşamış olduğu aşk maceralarıyla övünmeye başlamasıdır. Dolayısıyla Büyük Murakkış bu beyitle birlikte görece hem *nesîb* bölümünü sonlandırmakta hem de *faḫr* temasına giriş yapmaktadır.

Büyük Murakkış altıncı dizede söz konusu genç kızlarla ilişkiye girdiğini ve pahalı şaraplardan içtiğini anlatmaktadır. Şairin bu söylemlerinin onun *faḫr* temasının bir parçası olduğunu söylemek mümkündür. Yedinci dizede, katıldığı yağma taburlarıyla övünmekte ve bu taburları betimlemektedir. Büyük Murakkış bu beyanı aracılığıyla savaşçılığını ön plana çıkartmakta ve erkekliğiyle övünmesini sürdürmektedir. Sekizinci dizede, yağma birliklerinin binekleri olan develeri betimlemektedir. Dokuzuncu dizede, söz konusu develeri *es-siyerâ'* adındaki Yemen kumaşına benzetmektedir. Şairin bu benzetmedeki gayesi, muhtemelen develerin tüylerinin yumuşaklığını vurgulamaktır. Öte yandan yapılan vurgunun, develerin etlerinin bu kumaşın sıkı dokusu gibi sağlam olduğunu beyan etmeyi amaçlaması da ihtimal dâhilindedir. Şair onuncu dizede bireysel övünmesini bir kenara bırakarak bu kez kabilesiyle övünmeye geçiş yapmaktadır. Bu bağlamda savaş kapıyı çaldığında, ulaşılması gereken düşmana en hızlı şekilde ulaşabilecek olan boyun kendileri olduğunu iddia etmektedir.

Kasidenin son beyti olan on birinci dize, İslam öncesi Arabistan'ında hayli yaygın olan *tekâs̱ur* veya *çoklukla övünme* anlayışını yansıtmaktadır. Çoklukla övünme bağlamında çakıl taşı motifinden istifade edilmesi, klasik Arap şiirinde yaygın bir kullanımdır. Söz konusu durum, genellikle iki surette tezahür etmektedir. İlk durumda, şair kabilesinin çokluğunu çakıl taşlarına benzeterek kalabalık oluşlarına vurgu yapmaktadır.[142]

Çakıl taşının çokluk göstergesi olarak kullanıldığı ikinci durumda ise muhtemelen İslam öncesindeki bir nüfus sayım uygulamasına göndermede bulunulmaktadır. Buna göre, okuryazarlığın yaygın olmadığı Câhiliye Döneminde, kabilenin nüfusunun belirlenmesi için muhtemelen herkese bir tane çakıl taşı verilmekte ve sayımın yapılacağı esnada bu taşlar bir araya getirilerek toplam nüfusun adedi öğrenilmektedir. Esasen bu uygulamanın izini, antik dünyanın pek çok kültüründe bulmak mümkündür. Eski Yunanda "hesaplamak" manası ihtiva eden *psēphízein* (ψηφίζειν) eylemi bu hususa örnek verilebilir. Çünkü Eski Yunan'da oylama yapılacağı zaman, *psêphos* (ψῆφος) yani "çakıl taşı" sayımına başvurulduğu bilinmektedir.[143] Dolayışıyla Büyük

142 bk. el-Ferazdaḳ, *Dîvânu'l-Ferazdaḳ*, 49-51.

143 William Trollope, *Analecta Theologica: A Critical, Philological, and Exegetical Commentary on the New Testament* (Londra: T. Cadell, Strand, 1842), 1/548; J. Wilhelm Frädersdorff, *A Copious Phraseological English-Greek Lexicon*, haz. Thomas Kerchever

Murakkış'ın söz konusu kasidesinde, sayım esnasında en çok nüfusa sahip olduğu anlaşılan aşiretin kendileri olduğunu öne sürerek övündüğü düşünülebilir.

Büyük Murakkış'ın aşağıda aktarılacak olan bir diğer manzumesi ise yine birkaç bölümden teşekkül eden tipik bir politematik kaside örneğidir. Şair şiirine kadınları taşıyan develeri ve onların çöl yolculuklarını betimlemekle giriş yapmaktadır. Daha sonra el-Munẕir'e karşı duyduğu hoşnutsuzluğu dile getirerek onun zulmüne boyun eğmeyeceğini anlatmakta ve ardından *faḫr* temasına geçiş yapmaktadır.[144]

Bu kasidede bahsi geçen kişinin, III. el-Munẕir b. en-Nu'mân (ö. 554) olması muhtemeldir.[145] Kaside bağlamında Büyük Murakkış'ın el-Munẕir ile ne gibi bir alakasının olduğu yeterince anlaşılamadığından veya onların arasında cereyan eden hadisenin detaylarını nakleden güvenilir ve tatmin edici bir açıklamaya rastlanamadığından, bu manzumenin son bölümündeki ifadelere binaen *faḫr* kapsamında değerlendirilmesi daha uygun görülmektedir. Öte yandan kasidede el-Munẕir'den bahis açılması veya şiirin bazı dizelerinin kimi zaman Küçük Murakkış'a nispet edilmesi, bu manzumenin bir şekilde Küçük Murakkış ile irtibatlı olabileceğini akla getirmektedir.[146] Hakikat her ne olursa olsun, bütün detaylarına vukufumuz bulunmadığından, bu kasidenin Büyük Murakkış'a aidiyeti hususunda kesin iddialardan kaçınılması daha isabetli olacaktır. Söz konusu kaside şu şekildedir:

"1. لِمَنِ الظّعْنُ بِالضُّحَى طَافِيَاتٍ　　شِبْهُهَا الدَّوْمُ أَوْ خَلاَيَا سَفِينِ

2. جَاعِلاَتٍ بَطْنَ الضِّبَاعِ شِمَالاً　　وبِرَاقَ النِّعَافِ ذَاتَ اليَمِينِ

3. رَافِعَاتٍ رَقْماً تُهَالُ لَهُ الْعَيْ　　نُ عَلَى كُلِّ بَازِلٍ مُسْتَكِينِ

4. أَوْ عَلاَةٍ قَدْ دُرِّبَتْ دَرَجَ الْمِشْ　　يَةِ حَرْفٍ مِثْلِ الْمَهَاةِ ذَقُونِ

5. عَامِدَاتٍ لِخَلِّ سَمْسَمَ مَا يَنْ　　ظُرْنَ صَوْتاً لِحَاجَةِ الْمَحْزُونِ

6. أَبْلِغَا الْمُنْذِرَ الْمُنَقِّبَ عَنِّي　　غَيْرَ مُسْتَعْتِبٍ وَلاَ مُسْتَعِينِ

7. لاَتَ هَنَّا ولَيْتَنِي طَرَفَ الزُّ　　جِ وأَهْلِي بِالشَّأْمِ ذَاتِ القُرُونِ

8. بِامْرِىءٍ مَا فَعَلْتَ عَفٍّ يَؤُوسٍ　　صَدَقَتْهُ الْمُنَى لِعَوْضِ الْحِينِ

9. غَيْرَ مُسْتَسْلِمٍ إِذَا اعْتَصَرَ الْعَا　　جِزُ بِالسَّكْتِ فِي ظِلاَلِ الْهُونِ

Arnold - Henry Browne (Londra: Rivingtons, 1875), 72; bk. al-Ḍabbī, *The Mufaddaliyat*, 179.

144 el-Muraḳḳişu'l-Ekber - el-Muraḳḳişu'l-Eṣġar, *Dîvânu'l-Muraḳḳişeyn*, 78-79.

145 eḍ-Ḍabbî, *el-Mufaḍḍaliyyât*, 214.

146 bk. el-Muraḳḳişu'l-Ekber - el-Muraḳḳişu'l-Eṣġar, *Dîvânu'l-Muraḳḳişeyn*, 78.

10. يُعْمِــــلُ الْبَــــازِلَ الْمُجِـــدَّةَ بِـــــالرَّحْ   لِ تَشَـــكَّى النِّجَـــادَ بَعْـــدَ الْحُـــزُونِ

11. بَفَتـــــىً نَـــــاحِفٍ وَأَمْــــرٍ أَحَـــــذٍّ   وَحُسَـــامٍ كَـــالْمِلْحِ طَـــوْعِ اليَمِـــينِ"

"1. Kuşluk vaktinde (kadınların tahtırevanını taşıyan ve suyun üzerinde yüzüyormuşçasına) giden (bu) develer kimindir? Onların benzeri, (olsa olsa) *devm* (adlı bitki cinsi) yahut büyük gemilerdir.

2. Soldan Baṭnu'ḍ-Ḍibâ' (adlı vadide), sağdan yükseltilerin (taşlık veya kumluk) alanlarında otururlar.

3. (Bu kadınlar), dokuz yaşına girmiş itaatkâr devlerinin üzerinde, (Yemen menşeili tahtırevan) örtülerini kaldırırlar; onların (güzelliği dolayısıyla insanların) göz(ler)i kamaşır…

4. …Veya (gerekli) yürüyüş usullerine alıştırılmış, zayıf ve örs (gibi sert olan), yaban ineği misali (hızlı ve) başı dik (develerin) üzerinde (giderler).

5. Semsem'in kumlu yoluna giderler; (ama aşkının kederiyle) hüzünlenmiş kişinin ihtiyacı için (çıkardığı) sese (kulak verip) beklemezler.

6. (Ben onun) iyiliğini isteyip yardımını talep etmeden beni soran el-Munẕir'e (benden haber) ulaştırın!

7. (Şimdi beni görmeyi istemenin) zamanı değil. Keşke ben Zuc tarafında olsaydım, ailem de Şam'da, (saçı) örgülü (Yunanların diyarında)!

8. (Bu işi), dürüst, tamahkârlık etmeyen ve temennileri daima gerçekleşen bir adama karşı yaptın…

9. …(İşte bu adam), aciz kişi(lerin) sessizlik içerisinde rezilliğin gölgelerinin altında (başkalarının yanına) iltica ettiği zaman(larda dahi asla) teslim olmayan (birisidir).

10. (Sırtındaki) semerle ciddi şekilde koşturan, sert (arazilerin) akabinde (meydana çıkan) yükseltilerden şikâyet eden (dokuz yaşındaki) develeri işe koşar.

11. (Bu develer, eli) çabuk iş (gören) zayıf bir babayiğidi ve sağ ele boyun eğen tuz gibi (parlak) keskin bir kılıcı (taşımaktadır)."[147]

Büyük Murakkış bu kasidesine, kuşluk vaktinde üzerlerinde güzel kadınların tahtırevanlarını taşıyarak çölde yolculuk eden develeri konu edinerek giriş yapmaktadır. Şair bu develeri muayyen bir cins bitkiye (*devm*) ve büyük gemilere benzetmektedir. İkinci beyitte onların çöldeki faaliyetlerini konu edinmeye devam etmekte, güzergâhlarındaki bazı noktaları isimlendirmekte yahut detaylandırmaktadır. Üçüncü beyitte, tahtırevanlarında oturan kadınların kendilerini gizleyen örtüleri açtıklarında zahir olan güzelliklerini anlatmaktadır. Dördüncü beyitte, mezkûr develeri betimlemeye devam etmektedir. Girizgâhın

[147] el-Muraḳḳişu'l-Ekber - el-Muraḳḳişu'l-Eṣġar, *Dîvânu'l-Muraḳḳişeyn*, 78-79.

son beyti olan beşinci dizede, söz konusu kızların aşk üzüntüsünden muzdarip olan bu adama kulak asmamaları dolayısıyla duyduğu üzüntüyü dile getirmektedir.

Büyük Murakkış altıncı beyitle birlikte yeni bir konuya geçiş yapmaktadır. Bu bağlamda öncelikle Hîre Hükümdarı III. el-Munẕir b. en-Nu‘mân’a hitap etmektedir. Büyük Murakkış’ın burada el-Munẕir’e kendisinden haber ulaştırılması hususunda çağrıda bulunarak hiciv temalarının girişinde sıkça kullanılan bir metoda başvurduğu tespit edilmektedir.[148] Öte yandan kasidede alışılageldik ağır yergi unsurlarına rastlanmadığını söylemek mümkündür. Şair aynı beytin içerisinde, el-Munẕir’den ne bir iyilik ne de bir yardım beklentisi olduğunu anlatmaktadır.

Yedinci dizede saçı örgülü insanlarla kastedilen topluluğun, o dönemde saçlarını ördüğü rivayet edilen Yunanlar olduğu düşünülmektedir.[149] Sekizinci dizede, Büyük Murakkış kendisine yapılan haksızlığın, aslında tamahkârlıktan uzak ve dürüst birisine karşı yapıldığını ifade etmektedir. Dokuzuncu beyitte, kendisinin aciz insanlar gibi zulme teslim olmayacağını anlatmaktadır. Şairin bu söylemlerini *faḫr* kapsamında değerlendirmek mümkündür. Onuncu beyitte devesini hızla koşturmasını konu edinmektedir. Kasidenin son dizesi olan on birinci beyitte ise kendisini eli çabuk bir babayiğit olarak nitelemekte ve keskin kılıcının parlaklığını vurgulamak için onu tuza benzetmektedir. Şairin bu dizede, zayıf bir vücuda sahip olmasıyla da iftihar ettiği gözlemlenmektedir. Bu durumun nedeni, muhtemelen İslam öncesinde Arapların şişmanlığı savaşçılığın önünde bir engel olarak görmesinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla şair vücudunun yağsızlığını vurgulamak suretiyle bir savaşçının bedenine sahip olduğunu ima etmektedir. Nitekim aynı beytin içerisinde kılıcından bahsetmesi, bu görüşü destekler niteliktedir.

4.5. Büyük Murakkış’ın Övgü (*Medîḥ*) Şiirleri

Büyük Murakkış hakkındaki nakiller incelendiğinde, onun şairlik serüveninin belirli bir aşamasında, methiye sanatıyla resmî şekilde iştigal etmiş olabileceğine dair bazı verilere rastlanmaktadır. Zira kimi rivayetler, Büyük Murakkış’ın ömrünün bir döneminde saray şairi vasfıyla hizmet vermiş olabileceğini öne sürmektedir. Örneğin; onun 524 senesi dolaylarında Ġassânî hükümdarlarından el-Ḥârîs̱ b. Ebî Şemir el-Ġassânî en-Naṣrânî’nin methiyecisi olduğu iddia

---

[148] bk. Ayyıldız, *Klasik Arap Şiirinde Emevî Dönemine Kadar Hiciv*, 9.

[149] bk. el-Muraḳḳişu’l-Ekber - el-Muraḳḳişu’l-Eṣġar, *Dîvânu’l-Muraḳḳişeyn*, 79.

edilmektedir.[150] Ayrıca Büyük Murakkış'ın bir Yemen hükümdarına methiye şairi olarak hizmet verdiği de benzer rivayetler arasındadır.[151]

İslam öncesinde, Arap şairlerinin etraflarındaki yerel hükümdarların saraylarında methiyecilik sanatını icra etmek suretiyle gelir elde ettikleri bilinen bir gerçektir.[152] Ancak ne yazık ki klasik ve modern kaynaklar, Büyük Murakkış'ın saray şairi olarak faaliyet gösterdiğini öne sürdükleri bu dönemde neler yaptığını veya hangi şiirleri söylediğini aktarma noktasında sessizliğe bürünmektedir. Büyük Murakkış'ın saray şairi olarak ne gibi faaliyetlerde bulunduğu bilinmiyorsa da şairin divanında onun methiye sanatıyla iştigal ettiğini gösteren bazı beyitlere rastlamak mümkündür. Ancak bu beyitler son derece sınırlı olduğundan, şairin methiyecilik yönü hakkında çok kesin yargılarda bulunmak maalesef mümkün değildir.

Büyük Murakkış'ın sekiz dizeden meydana gelen aşağıdaki kasidesi, onun methiye şairliğinin izlerinin sürülmesine imkân tanıyacak mahiyettedir. Söz konusu manzume, esasen Benû Taġlib ve Benû Bekr arasında cereyan eden Cumrân Muharebesi'ni konu edinmektedir. Çatışmalarda Büyük Murakkış ile Bekr b. Vâ'il'in Benû'l-Veẖm adındaki bir boyunun önemli yararlılıklar gösterdiği söylenmektedir. Büyük Murakkış mezkûr kasidesinde Benû'l-Veẖm'in icraatlarını methetmektedir. Bu bağlamda kasidenin daha iyi anlaşılması için, Benû'l-Veẖm'in 'Âmir b. Ẕuhl b. S̠a'lebe'den olduğuna ilişkin rivayeti de belirtmek gerekir.[153]

Anlatıldığı kadarıyla Benû Bekr'e önderlik eden el-Mucâlid b. er-Reyyân b. Yes̠ribî b. Mâlik b. Şeybân b. Ẕuhl b. S̠a'lebe b. 'Ukâbe b. Ṣa'b b. 'Alî b. Bekr b. Vâ'il, Cumrân adlı mevkide Benû Taġlib'i alt etmiş, onların önemli isimlerini öldürmüş, mallarını yağmalamış ve esirler almıştır. Büyük Murakkış'ın da bu esnada onun yanında olduğu rivayet edilmektedir.[154] Şairin tanık olduğu bu muharebenin zihnindeki izlerini, *medîḥ* ile *faẖr* temalarını harmanlayarak yansıttığı dizeleri şu şekildedir:

"1. أَتَتْنِي لِسَانُ بَنِي عَامِرٍ فَجَلّتْ أَحَادِيثُهَا عَنْ بَصَرْ

2. بِأَنَّ بَنِي الّوَخْمِ سَارُوا مَعاً بِجَيْشٍ كَضَوْءِ نُجُومِ السَّحَرْ

3. بِكُلِّ نَسُولِ السُّرَى نَهْدَةٍ وَكُلِّ كُمَيْتٍ طُوَالٍ أَغَرّْ

150 Şeyho, *Şu'arâ'u'n-Naṣrâniyye ḳable'l-İslâm*, 292.

151 eḍ-Ḍabbî, *Dîvânu'l-Mufaḍḍaliyyât*, 459-460.

152 bk. Muhammed Mahmut Olçun, "Cahiliye Döneminin Meşhur Üç Medîh Şairi en-Nâbiğa, Zuheyr ve el-'Aşâ", *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Uluslararası Filoloji ve Çeviribilim Dergisi* 4/1 (2022), 3.

153 el-Muraḳḳişu'l-Ekber - el-Muraḳḳişu'l-Eṣġar, *Dîvânu'l-Muraḳḳişeyn*, 53-54.

154 bk. eḍ-Ḍabbî, *el-Mufaḍḍaliyyât*, 236.

4. فَمَا شَعَرَ الحَيُّ حَتَّى رَأَوْا　　بَيَاضَ الْقَوَانِسِ فَوْقَ الغُرَرْ

5. فَأَقْبَلْنَهُمْ ثُمَّ أَدْبَرْنَهُمْ　　فَأَصْدَرْنَهُمْ قَبْلَ حِينِ الصَّدَرْ

6. فَيَا رُبَّ شِلْوٍ تَخَطّرَفْنَه　　كَرِيمٍ لَدَى مَزْحَفٍ أَوْ مَكَرْ

7. وآخَرَ شَاصٍ تَرَى جِلْدَهُ　　كَقِشْرِ الْقَتَادَةِ غِبَّ الْمَطَرْ

8. وَكَائِنْ بِجُمْرَانَ مِنْ مُزْعَفٍ　　وَمِنْ رَجُلٍ وَجْهُهُ قد عُفِرْ"

“1. Benû ‘Âmir’in dili(nden çıkan mesaj) bana ulaştı ve onların sözleri görüşüm(deki karanlığı) aydınlığa çıkardı.

2. (Haber şöyleydi): Benû’l-Veẖm, seher yıldızları gibi bir orduyla birlikte yürüyüşe geçmiş.

3. Süratli ve devasa bineklerle geceleyin (harekete geçmişler); (onlar) kestane rengi, uzun ve alınlarında aklık olan (hayvanlarmış).

4. (Baskın düzenledikleri) kabile, (saldırıya öncülük eden) komutanların (başlarının) üzerindeki miğferlerin tepelerinin beyazlığını görene kadar, (karşılaşacakları akıbete dair hiçbir şey) hissetmemişti.

5. Onlara (önce) önlerinden sonra arkalarından saldırdılar ve onları dönüş vaktinden önce (suya götürüldüğü halde suya kanmadan ahırlarına döndürülen davarlar misali) döndürdüler.

6. (Ordunun) yürüdüğü alanda ve (kaçıyormuş gibi yaptıktan sonra yeniden hücuma) geçtiği yerde, nice asil (efendinin) cesedini (orada) yağmalanmış vaziyete getirdik.

7. Nalları dikmiş daha (nice asil kimseyi orada leşe çevirdik. İçlerinden birisinin) cildine (bakarsan), yağmurun ardından adeta [*geven otu* veya *astragalus* şeklinde tabir edilen] *ḳatâde* (adlı bitkinin şişmiş) kabukları gibi olduğunu görürsün.

8. Cumrân’da ansızın öldürülmüş (pek çok) maktul (ve) yüzü toza toprağa batmış (nice) adam(ın cesedi) vardı.”[155]

Büyük Murakkış kasidesinin *maṭla*‘ında, Benû ‘Âmir’in gönderdiği haberi duyduğunda yaşadığı sevinci betimlemekte ve bu saadetini gözleri görmezken birdenbire görmeye başlayan bir âmânın durumuna benzetmektedir. İkinci dizede, aldığı haberin içeriğini açmakta ve Benû’l-Veẖm’in hazır bir orduyla birlikte yürüyüşe geçtiğini öğrendiğini bildirmektedir. Şair burada söz konusu orduyu seher vaktinin yıldızlarına (*nucûmu’s-seḥer*) benzetmektedir. Onun söz konusu teşbihte yıldızların bilhassa seher vaktindeki görünümlerini gündeme taşımasının sebebi, şârihler tarafından genellikle yıldızların bu saatlerdeki şiddetli

---

[155] el-Muraḳḳışu’l-Ekber - el-Muraḳḳışu’l-Eṣġar, *Dîvânu’l-Muraḳḳışeyn*, 53-54; eḍ-Ḍabbî, *el-Mufaḍḍaliyyât*, 235-236.

parlaklığıyla izah edilmektedir.[156] Bu izah büyük ihtimalle doğru bir tespite dayanmaktadır.

Öte yandan zayıf bir ihtimal olmasına rağmen, bu hususta farklı bir olasılığın daha bulunduğu belirtilmelidir. Buna göre Büyük Murakkış'ın "seher yıldızları" ifadesiyle cinleri kastediyor olması da ihtimal dâhilinde değerlendirilmelidir. Nitekim Hristiyanlıkta "seher yıldızı" ifadesi, İblis (*Lucifer*) için kullanılan bir tabiridir.[157] Bu sözcük, Yunanca tercümelerde yine Lucifer için kullanılan *Heosphóros* (Ἑωσφόρος) "seher getiren" kelimesiyle karşılık bulmaktadır.[158] Büyük Murakkış'ın Hristiyan âlimlerden öğrenim görmesi, onun Hristiyanlığa özgü bu tabiri bir şekilde öğrenmiş olması ihtimalini arttırmaktadır. Üstelik Büyük Murakkış'ın bu şiirinde, Yunancadan Arapçaya geçmiş olması muhtemel başka bir kelimeye daha tesadüf edilmektedir. Dördüncü dizede kullanılan, *ḳavânis* (قَوانِس) sözcüğü, "demir miğferin tepesi" anlamına gelen *ḳavnes* (قَوْنَس) kelimesinin çoğul halidir.[159] Bu sözcük Yunancadaki *kônos* (κῶνος) kelimesinin ihtiva ettiği manayla aynıdır.[160] Dolayısıyla Büyük Murakkış'ın bu şiirinde belirli bir Yunan/Hristiyan etkisinin olması muhtemeldir.

Büyük Murakkış'ın övdüğü savaşçıları cinlere veya şeytanlara benzetmesi, yaşadığı dönemin temayülleri göz önünde bulundurulduğunda alışılmadık bir durum değildir. Örneğin; dönemin şairlerinden en-Nâbiğa eẕ-Ẕubyânî'nin (ö. 604 [?]) de yüceltmek istediği bir orduyu cinlere benzettiği tespit edilmektedir.[161] Netice itibarıyla Büyük Murakkış söz konusu orduyu ister cinlere ister yıldızlara benzetmiş olsun, her iki ihtimalde de çağının temayüllerine mutabık kalmaktadır.

Şair üçüncü dizede, bahsi geçen ordunun bineklerini konu edinmeye başlamaktadır. Tarifinden at oldukları anlaşılan bu hayvanların, alınlarında beyazlıklarının bulunduğunu, uzun boylu ve kestane renkli olduklarını beyan etmektedir. Dördüncü dizede, hedef alınan kabileye karşı düzenlenen saldırıyı betimlemeye koyulmakta ve baskının düzenlendiği bu kabilenin mensuplarının, akıncıları onların miğferlerinin beyazlığını görene kadar fark edemediklerini anlatmaktadır. Söz konusu kabilenin başlarına geleceklerden habersiz, tamamen

---

156 el-Muraḳḳişu'l-Ekber - el-Muraḳḳişu'l-Eṣġar, *Dîvânu'l-Muraḳḳişeyn*, 53.

157 Wilhelm Gesenius, *A Hebrew and English Lexicon of the Old Testament, including the Biblical Chaldee*, haz. Edward Robinson (Boston: Crocker and Brewster, 1850), 1046.

158 Edward Maltby, *A New and Complete Greek Gradus or, Poetical Lexicon of the Greek Language* (Londra: T. Cadell, 1830), 278.

159 Mütercim Âsım Efendi, *el-Okyânûsu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît*, 3/2701.

160 Frädersdorff, *A Copious Phraseological English-Greek Lexicon*, 130; bk. al-Ḍabbī, *The Mufaddaliyat*, 180.

161 Ayyıldız, *Klasik Arap Şiirinde Emevî Dönemine Kadar Hiciv*, 207.

gafil şekilde baskın yemesi, onların büyük bir zaafı, akıncıların da üstün bir başarısı olarak takdim edilmektedir.

Beşinci dizede, söz konusu kabileye hem önden hem de arkadan saldırdıklarını anlatmaktadır. Ancak beytin ikinci *şaṭr*ında bulunan kapalılık, dizenin tam manasıyla anlaşılmasına engel teşkil etmektedir. Muhtemelen şair burada hedef alınan kabilenin vaziyetini, suya çıkarıldığı halde suya kanamadan tekrar gerisin geriye döndürülen hayvanların durumuna benzetmektedir. Nitekim bu kurgu, onların gafil avlanması hususundaki anlatımlarla uyuşmaktadır. Büyük Murakkış'ın modern divanında, söz konusu kasidesine yapılan şerhin sadece bu beyti atladığı görülmektedir.[162] Dolayısıyla bu durumu, şairin zihnindeki düşüncenin günümüzde tam manasıyla anlaşılamadığının bir göstergesi olarak değerlendirmek mümkündür.

Büyük Murakkış altıncı beyitte, savaş alanında düşmanın düştüğü vahim durumu betimlemeye koyulmakta ve bu maksat doğrultusunda çatışmaların gerçekleştiği alanlarda yığılmış insan cesetlerini konu edinmektedir. Bilhassa asil kişilerin öldürülmüş olduğunu belirtmesinin nedeni, düşmana verilen zayiatın büyüklüğünü göstermek maksadıyladır. Dolayısıyla şairin düşmanını "asil" (*kerîm*) sıfatıyla nitelendirmesi, bu yüzden yadırganmamalıdır.

Büyük Murakkış yedinci dizede, katledilenlerin cesetlerinin zaman içerisinde aldığı korkunç görünümü konu edinmektedir. Dizede kullanılan *şâṣ* (شَاصٍ) sözcüğünün, "ayakları kalkan" anlamına geldiği anlaşılmaktadır. Muhtemelen şairin böylesi bir kullanımı tercih etmesinin nedeni, gerçekleşen ölümün ardından cesetlerin şişmesi ve ayaklarının kalkık gibi görünmesidir. Zira söz konusu kelimenin şişmiş mataralar için kullanıldığı da bilinmektedir. Bu sözcüğün bir diğer manası, gözün bir yere dikilmesidir.[163] Dolayısıyla şair zayıf bir ihtimalle, maktullerin aniden öldürülmüş oldukları için gözü açık gittiğini ve cansız olduklarından gözlerini adeta belirli bir noktaya dikmiş gibi göründüklerini anlatmak istiyor olabilir. Fakat burada şairin "öldürdüğümüz adamlar nalları dikti" şeklinde bir durumu kastettiği aşikârdır. İlk ihtimali kuvvetlendiren diğer bir karine, şairin ölülerin cesedinin *geven otu* veya *astragalus* şeklinde tabir edilen *ḳatâde* bitkisinin kabukları gibi şiştiğini anlatmasıdır. Zira bu bitkinin kabuklarının, üzerlerine inen yağmurların akabinde şiştiği bilinmektedir.[164]

Şair kasidesinin son beyti olan sekizinci dizesinde, Cumrân'da pek çok kişinin ansızın gelen bir ölümün pençesine düştüğünü ve maktullerin

---

162 bk. el-Muraḳḳişu'l-Ekber - el-Muraḳḳişu'l-Eṣġar, *Dîvânu'l-Muraḳḳişeyn*, 53-54.

163 bk. Edward William Lane, *An Arabic-English Lexicon: Derived from the Best and the Most Copious Eastern Soures* (Londra - Edinburg: Williams and Norgate, 1872), 4/1548.

164 bk. eḍ-Ḍabbî, *el-Mufaḍḍaliyyât*, 236.

cesetlerinin toza toprağa bulandığını anlatmaktadır. Büyük Murakkış'ın düşman ordusunun uğradığı elim sonu olanca vahametiyle anlatması, gelecekte kendilerine hasımlık edecek potansiyel rakiplerine gözdağı verme gayesinden ileri gelmektedir. Bu etkili taktik, İslam öncesi *medîḥ* ve *faḫr* temalı şiirlerde sıklıkla kullanılmaktadır.

4.6. Büyük Murakkış'ın Çöl Yolculuğuna (*Raḥîl*) İlişkin Şiirleri

Büyük Murakkış'ın günümüze ulaşan şiir mirası, *raḥîl* temasını onun nasıl icra ettiğini yeterince anlamamıza olanak sağlayacak kadar cömert değildir. Ne var ki şairin mevcut şiirlerindeki *raḥîl* temasına yoğunlaştığı bölümler, onun bu alanda son derece başarılı bir şair olduğunu ispatlayacak yeterliliktedir. Genellikle klasik Arap şiirinde *raḥîl*, geleneksel kasidenin ortasında yer alan bir geçiş bölümü olarak kullanılmaktadır. Ancak Büyük Murakkış'ın bu temayı adeta ana tema mesabesine çıkartarak dinleyicilerine geniş bir imgelem evereni sunmayı başardığı söylenebilir.

Aşağıdaki kaside, Büyük Murakkış'ın *raḥîl* temasını kullanımına verilebilecek ideal bir örnektir. Bu manzume aynı zamanda onun zengin hayal gücünü gözler önüne sermeye de muktedirdir. *Nesîb* ve *raḥîl* bölümlerinden teşekkül eden mezkûr şiir yirmi beyitten oluşmaktadır:

"1. أَمِنْ آلِ أَسْمَاءَ الطّلُولُ الدَّوَارِسُ   يُخَطِّطُ فِيهَا الطّيْرُ، قَفْرٌ بَسَابِسُ
2. ذَكَرْتُ بِهَا أَسْمَاءَ لَوْ أَنْ وَلّيَهَا   قَرِيبٌ وَلَكِنْ حَبَسَتْنِي الْحَوَابِسُ
3. وَمَنْزِلِ ضَنْكٍ لاَ أُرِيدُ مَبِيتَهُ   كَأَنّي بِهِ مِنْ شِدَّةِ الرَّوْعِ آنِسُ
4. لِتُبْصِرَ عَيْنِي أَنْ رَأَتْنِي مَكَانَهَا   وَفِي النَّفْسِ إنْ خُلّي الطّرِيقُ الكَوَادِسُ
5. وَجِيفٌ وإِبْسَاسٌ ونَقْرٌ وهِزَّةٌ   إِلَى أَنْ تَكِلَّ الْعِيسُ وَالْمَرْءُ حَادِسُ
6. وَدَوِّيَّةٍ غَبْرَاءَ قَدْ طَالَ عَهْدُهَا   تَهَالَكُ فِيهَا الْوِرْدُ وَالْمَرْءُ نَاعِسُ
7. قَطَعْتُ إِلَى مَعْرُوفِهَا مُنْكَرَاتِهَا   بِعَيْهَامَةٍ تَنْسَلُّ وَاللّيْلُ دَامِسُ
8. تَرَكْتُ بِهَا لَيْلاً طَوِيلاً وَمَنْزِلاً   وَمُوقَدَ نَارٍ لَمْ تَرُمْهُ الْقَوَابِسُ
9. وتَسْمَعُ تَزْقَاءً مِنَ الْبُومِ حَوْلَنَا   كَمَا ضُرِبَتْ بَعْدَ الْهُدُوءِ النَّوَاقِسُ
10. فيُصْبِحُ مُلْقَى رَحْلِهَا حَيْثُ عَرَّسَتْ   مِنَ الأَرْضِ قَدْ دَبَّتْ عَلَيْهِ الرَّوَامِسُ
11. وتُصْبِحُ كَالدَّوْدَاةِ نَاطَ زِمَامَهَا   إِلَى شُعَب فِيهَا الْجَوَارِي الْعَوَانِسُ
12. وَقِدْرٍ تَرَى شُمْطَ الرِّجَالِ عِيالَهَا   لَهَا قَيِّمٌ سَهْلُ الْخَلِيفَةِ آنِسُ
13. ضَحُوكٌ إِذَا مَا الصَّحْبُ لَمْ يَجْتَوُوا لَهُ   وَلاَ هُوَ مِضْبَابٌ عَلَى الزَّادِ عَابِسُ

14. وَلَمَّا أَضَأْنَا النَّارَ عِنْدَ شِوَائِنَا عَرَانَا عَلَيْهَا أَطْلَسُ اللَّوْنِ بَائِسُ

15. نَبَذْتُ إِلَيْهِ حُزَّةً مِنْ شِوَائِنَا حَيَاءً، وَمَا فُحْشِي عَلَى مَنْ أُجَالِسُ

16. فَتآضَ بِهَا جَذْلاَنَ يَنْفُضُ رَأسَهُ كَمَا آبَ بِالنَّهْبِ الكَمِيُّ الْمُحَالِسُ

17. وأَعْرَضَ أعْلاَمٌ كَأَنَّ رُؤُوسَهَا رُؤُوسُ جِبَالٍ فِي خَلِيجٍ تَغَامَسُ

18. إِذَا عَلَمٌ خَلَّفْتُهُ يُهْتَدَى بِهِ بَدَا عَلَمٌ فِي الآلِ أَغْبَرُ طَامِسُ

19. تَعَالَلْتُهَا ولَيْسَ طِبِّي بِدَرِّهَا وكَيْفَ الْتِمَاسُ الدَّرِّ وَالضَّرْعُ يَابِسُ

20. بِأَسْمَرَ عَارٍ صَدْرُهُ مِنْ جِلاَزِهِ وَسَائِرُهُ مِنَ الْعِلاَقَةِ نَائِسُ"

"1. İzleri silinen (bu) yurtların kalıntısı Esmâ'nın ailesinin mi? Orada kuş(lar ayaklarıyla yere şekiller) çizer. (İşte bu yer artık) ıssız ve metruktür.

2. (Bu kalıntıların) üzerinde Esmâ'yı hatırladım. Keşke (şimdi) onun mesafesi yakın olsaydı; ama engeller bana mani oldu.

3. Orada gecelemeyi istemediğim nice dar yerleşkede (yeri geldi ikamet ettim. Öyle ki) korkunun şiddetinden (bu yerlere) karşı adeta ünsiyet kazanmıştım…

4. …Yol açık olsa bile, nefsi(m)de (kötü çıkan fal, aksırık vs. gibi) uğursuzluk göstergeleri varken bana bir kez bakarsa, gözüm onun yerini görebilsin diye (bu zorluklara katlanırım).

5. Koşuşturma, (sağım esnasında çıkarılan) '*Bis, bis!*' (şeklindeki) sesleniş, (sürüş esnasında çalınan) ıslık ve cümbüşlü yürüyüş (ile hedefime doğru yol aldım); ta ki dişi develer bitap düşene, adam (yolunu) şaşana kadar.

6. Üzerinde uykulu insan(ları taşıyan) develerin uzun zamandır oradan süratle geçmediği nice ıssız ve tozlu (çölü aşmışımdır).

7. Gece kapkaranlık (çöktüğü) halde, yavaş yavaş yürüyen güçlü bir dişi devenin üzerinde, bilinmezlikleri(nden) bilinen (yerlerine) doğru bu (engin çölü) katettim.

8. Orada (ardımda), uzun bir gece, bir kamp alanı ve (ateşinden) ateş istemeye geleninin (hiç) olmadığı bir (kamp) ateşi bıraktım.

9. Adeta [orada, Hristiyanların dua vakitlerinin ilanı için kullandıkları] *nâḳûs* (adlı çalgıları) sessizliğin ardından çalınmışçasına, etrafımızda baykuşların çığlıklarını duyarsın.

10. Geceyi geçirmek için (devemin) eyerinin atıldığı yer, (işte oranın) üzerinde (izleri silip yok eden) rüzgârlar sürünmüştür.

11. (Devem) orada, hiç evlenmemiş cariyelerin dallara iplerini astığı bir salıncakmışçasına sabaha çıkar.

12. …Saçı ağaran adamları kendi ailesi (mesabesinde) gören (ve onların yiyeceğini temin eden) bir tencere gibidir; onun işini gören iyi yaradılışlı bir hizmetkârı (da) vardır.
13. Arkadaşlar(ım karşılaştıkları imkânların yetersizliği dolayısıyla bir yerde konaklamayı) sevmediği zaman (dahi onun yüzü cömertliği dolayısıyla) gülümser ve (cimrice) somurtarak azığı (kendisine) saklamaz.
14. Kızartma yaparken ateş yaktığımızda, yanımıza (ateş) dolayısıyla boz renkli sefil (bir kurt) geldi.
15. (Kurdu eli boş göndermekten) utanarak ona kızartmamdan bir parça fırlattım. (Sofraya) birlikte oturduğum kişiye karşı ahlaksızlığım yoktur.
16. (Verdiğim et parçası) ile mutlu şekilde başını silkeleyerek döndü gitti. (Onun bu fiili), tıpkı (er meydanından asla) kaçmayan cesur bir (savaşçının) yağma (mallarıyla evine) dönüşü gibiydi.
17. Dağlar, sanki başları (serap neticesinde ortaya çıkan) bir körfezin içerisine dalan dağların başlarıymış gibi görünüyordu.
18. Kendisiyle güzergâhın tespit edildiği (her) yol işaretini ardımda bıraktığımda, tozlu ve silik şekilde serabın içerisine (gömülmüş yeni) bir yol işareti görünüyordu.
19. (Devemi) son raddesine getirdim. (Bu sözümle belirtmek) istediğim, onun sütü(nü son damlasına kadar sağdığım) değildir. Meme kuruyken sütü (sağmayı) istemek nasıl (bir iştir) ki? [Bilakis ben bu sözümle devemi takatinin son raddesine kadar sürdüğümü kastediyorum…]
20. …(Onu bu son raddesine), göğsü (kamçının ucuna sarılan) sinirden ari esmer (bir kırbaçla getirmiştim). (O kırbaç ki) onun geri kalanı asıldığı yerden sarkmaktadır."[165]

Büyük Murakkış bu kasidesine, klasik Arap şiirinin en klişeleşmiş ögelerinden olan *aṭlâl* temasıyla, yani sevgilisinin terk ettiği yerleşkede kalan izlerin bahis mevzu edilmesiyle giriş yapmaktadır. Kasidede konu edilen sevgilinin, şairin ebedi aşkı Esmâ olduğu anlaşılmaktadır. Şair terk edilen kalıntıların üzerinde durarak nostaljik bir duygulanım yaşamakta ve yitirdiği sevgilisiyle arasındaki mesafelerin yok olmasını temenni etmektedir; ancak daha sonra kendisine mani olan engellerin gerçekliğiyle sarsılmaktadır. Şair üçüncü beyitte, *nesîb* bölümü hâlâ devam ederken, *raḥîl* bölümüne geçeceğinin sinyallerini vermeye başlamaktadır. Nitekim bu dizede, konaklamayı hiç istemediği nice yerleşkede, yeri geldiğinde ikamet etmek durumunda kaldığını dile getirmektedir. Dördüncü beyitte, karşısına çıkan bütün olumsuzluklara rağmen, yolundan geri durmayacağını ifade etmektedir.

[165] el-Muraḳḳişu'l-Ekber - el-Muraḳḳişu'l-Eṣġar, *Dîvânu'l-Muraḳḳişeyn*, 55-58.

Gelinen bu bağlamda, öncül beyitlerin sağladığı estetik ön hazırlığı müteakip, beşinci beyitte *raḥîl* bölümüne artık tamamen geçiş yapıldığı ve şairin çölde yaptığı seyahati anlatmaya başladığı gözlemlenmektedir. Burada beyan ettiğine göre şair, devesini kâh süratli kâh yavaş tempoda sürmüş, lakin yolculuğunu devesi yorgunluktan tamamen bitap düşene kadar devam ettirmiştir. Altıncı dizede şair, devesiyle birlikte aştığı bu yerlerin, uzun zamandır kimse tarafından ziyaret edilmediğini anlatmaktadır. Bu ifadeler, yolculukta gidilen güzergâhın zorluğunu vurgulamak için özellikle kurgulanmış olmalıdır. Yedinci dizede, çölde geceleri nasıl ilerlediğini ve bilinmez yerlerden bilinen yerlere çıkmayı başardığını anlatmaktadır. Sekizinci beyitte, konaklama esnasında yaktıkları kamp ateşinden hiç kimsenin kor almaya gelmediğini belirtmekte ve bu surette tamamen ıssız bir güzergâhta seyahat ettiğini dolaylı yoldan ifade etmektedir.

Dokuzuncu beyitte, geceleyin çölde yaptıkları bu yolculuk esnasında, baykuşların çıkarttıkları seslere değinmekte ve onların bu çığlıklarını Hristiyanların dua vakitlerini ilan etmek için kullandıkları *nâḳûs* adlı enstrümanlarının sesine benzetmektedir. Şairin kurduğu bu benzeşimi, Hristiyanlığın onun şiiri üzerinde bıraktığı ender izlerden birisi olarak değerlendirmek mümkündür. Onuncu beyitte, devesinin eyerinin konulduğu yerin vaziyetine değinmekte, müteakip dizede ise devesini benzetmelerle bezenmiş ifadeler aracılığıyla betimlemeye geçmektedir. On birinci beyitte ilginç şekilde devesini bir salıncağa benzetmekte, sonraki dizede ise onu insanları doyuran bir tencere şeklinde takdim etmektedir. On üçüncü dizede, bu tencerenin etrafında aşçılık zanaatını icra eden hizmetkârın asla cimrilik etmediğini ve insanlara zor durumlarında cömertlikle ikramda bulunduğunu anlatmaktadır. Bu iki beyit anlamsal açıdan karmaşık ve dolaylı bir anlatıma sahiptir. Ancak şairin cömertliğiyle iftihar etme noktasında son derece orijinal bir üslup kullanmayı başardığı söylenmelidir.

Büyük Murakkış on dördüncü beyitte, kamp yaptıkları esnada yanlarına gelen boz bir kurdu konu edinmeye başlamaktadır. Onu sefil olarak nitelemesinden, söz konusu kurdun açlıktan bitap düşmüş bir vaziyette olduğu tahmin edilebilmektedir. On beşinci beyitte şair kendi kızartmasından kurda da ikram ettiğini anlatmaktadır. Bu bağlamda ayrıca softasına konuk olan kişilere karşı asla nezaketsiz davranmayacağını beyan etmektedir. On altıncı beyitte, mezkûr kurdun bu et parçası dolayısıyla duyduğu sevinci anlatmakta ve onun verdiği reaksiyonu evine yağma mallarıyla dönen cesur bir savaşçının durumuna benzetmektedir.

Büyük Murakkış'ın bu anlatımının, Emevî Döneminin en tanınmış şairlerinden el-Ferazdaḳ'a ilham verdiğini söylemek mümkündür. Rivayet edildiğine göre, el-Ferazdaḳ bir gece kamp yaparken yaktığı ateşte et pişirmiş ve

etini yerken yanına gelen bir bozkurda yemeğinden ikram etmiştir. el-Ferazdaḳ'ın bu olayı anlattığı şiirinde, Büyük Murakkış'ın ifadelerine çok benzer bir anlatımı benimsediği tespit edilmektedir. Örneğin; el-Ferazdaḳ bu bozkurdu bir misafir gibi ağırladığını ve ona karşı somurtmadığını beyan etmektedir.[166] Dolayısıyla el-Ferazdaḳ'ın ifadelerinin, Büyük Murakkış'tan mülhem, kurgusal bir hadiseye dayandığını düşünmek mümkündür.

Büyük Murakkış on yedinci beyitle birlikte, dağların çölde oluşan serap nedeniyle suya başmış gibi göründüğünü anlatmaya başlamaktadır. Sonraki dizede güzergâh tespiti için yollara konulan işaretlerin de aynı kaderi paylaştığını belirtmekte ve ardında bıraktığı her işaretin yerine bir yenisinin zahir olduğunu anlatmaktadır. Bu anlatımın kurgulanmasındaki maksadın, yolun uzunluğunun ciddi şekilde vurgulanması olduğu düşünülebilir. On dokuzuncu beyitte, şair bir laf oyununa başvurarak devesini son raddesine getirdiğini ifade etmektedir. Dinleyiciler onun bu kelamıyla, şairin devesini son raddesine kadar sağdığını düşünebileceği için, Büyük Murakkış müteakiben bu sözüyle devesini gücünün son raddesine kadar sürdüğünü kastettiğini belirtmektedir. Kasidenin son beytinde ise devesini yola devam etmesi hususunda teşvik ettiği kırbacını konu edinmektedir. Yirminci beyitle birlikte, kaside ani şekilde sonlanmaktadır.

Kasidenin kısa bir *nesîb* bölümüyle başlaması ve *raḥîl* bölümünün ardından birden bire sona ermesi, manzumenin *raḥîl*den sonra başlayacak ana temasının unutulmuş veya kaside bünyesinden kasten düşürülmüş olabileceği ihtimalini akla getirmektedir. Benzer şekilde *nesîb* bölümünün son derece kısa olması, bu kısımdan da bazı beyitlerin eksiltilmiş olabileceğini düşündürmektedir. Ne var ki kasidenin tamamlanmamış olduğunu kesin surette söylemek mümkün değildir. Zira söz konusu şiirin tam olarak ne zaman ve hangi gerekçeyle nazmedildiğini tespit etmek güçtür. Öte yandan Büyük Murakkış'ın yaşadığı dönem düşünüldüğünde, bu kasidenin iki temalı nazmedilmiş olması da zayıf bir ihtimal değildir.

4.7. Büyük Murakkış'ın Yaşlılık Teması Üzerine Şiirleri

Büyük Murakkış'ın İslam öncesi Arap şiirinde kaside bünyesinde sıkça başvurulan mevzulardan biri olan yaşlılık temasını işlemeyi sevdiğini düşündüren bazı dizeleri mevcuttur. Bu bağlamda onun divanında aktarılan üç mısralık bir parça, şairin söz konusu temayı ustaca işleme noktasında gösterdiği mahareti gözler önüne sermeye yetecek mahiyettedir. Büyük Murakkış'ın aşağıda ele alınacak olan bu şiiri, üç dizeden teşekkül etmektedir. Muhtemelen

[166] Nevzat Hafis Yanık, *Arap Şiirinde Tasvir* (Erzurum: Fenomen Yayınları, 2010), 108-110.

başka bir manzumenin geriye kalan tek bölümü olan mezkûr kıta, şairin yaşlılığı ve saçlarının ağarması dolayısıyla duyduğu hüznünü yansıtmaktadır:

"1. هَلْ يَرْجِعَنْ لِي لِمَّتِي إنْ خَضَبْتُهَا   إِلَى عَهْدِهَا قَبلَ الْمَشِيبِ خِضَابُهَا

2. رَأَتْ أَقْحُوَانَ الشَّيْبِ فَوْقَ خَطِيطَةٍ   إذَا مُطِرَتْ لَمْ يَسْتَكِنَّ صُؤَابُهَا

3. فَإِنْ يُظْعِنِ الشَّيْبُ الشَّبَابَ فَقَدْ تُرَى   بِهِ لِمَّتِي لَمْ يُرْمَ عَنْهَا غُرَابُهَا"

"1. Buklelerimi boyarsam, boyama (işlemi onları) ağarmadan önceki zamanına geri döndürür mü?

2. (O kadın, yağmur alan iki arazinin arasındaki) kurak bölgenin [yani kelleşmiş alanların] üzerinde saç ağarmasının (bembeyaz) papatyasını gördü. Eğer yağmur yağarsa, (başındaki) bit yavruları sığınacak yer bulamaz.

3. Eğer (saçların) ağarması gençliği (uzaklara) gönderiyorsa, (şunu da unutmayın ki kara) karga oradan atılmadan önce buklelerimin (olanca siyahlığıyla) görüldüğü zamanlar (da vardı)."[167]

Büyük Murakkış'ın şiirinin ilk dizesinde, ağarmış saçlarını boyarsa, boyanın buklelerini eski haline getirip getirmeyeceğini sorması, dramatik bir anlatıma sahiptir. Nitekim şairin başvurduğu bu tecahülüarif, artık gençliğin güzel hatıralarının geride kaldığını vurgulamayı amaçlamaktadır. Şair ikinci dizede, üstün bir belagat örneği ortaya koymakta ve başındaki kelleşmiş yüzeyin üzerinde yer alan ağarmış saçlarını beyazlığı dolayısıyla bir papatyaya benzetmektedir. Beytin ikinci yarısında ise bu kez komik bir ifadeye yer vermektedir. Bu bağlamda şayet başının üzerine yağmur yağarsa, kafasındaki bit yavrularının saklanacak hiçbir yer bulamayacağını anlatmaktadır. Büyük Murakkış'ın ilk dizedeki dramatik anlatımını ikinci mısradaki bu komik ifadesiyle desteklemesi, erkeklerin yaşlılık günlerinde tecrübe ettiği duyguları trajikomik bir üslupla dile getirmektedir.

Büyük Murakkış'ın şikâyetçi olduğu asıl husus, hiç kuşkusuz genç kızların kendisini yaşlılığı nedeniyle artık beğenmiyor oluşudur. Bu durum, ikinci dizenin başında faali belirsiz bir dişil fiil kullanılmasından anlaşılmaktadır. Şairlerin yaşlılıkları veya saçlarındaki ağarmalar nedeniyle genç kızların ilgisini kaybetmelerinden şikâyet etmesi, klasik Arap şiirinin alışıldık motiflerindendir.[168] Büyük Murakkış burada söz konusu durumu yeterince

---

[167] el-Muraḳḳişu'l-Ekber - el-Muraḳḳişu'l-Eṣġar, *Dîvânu'l-Muraḳḳişeyn*, 44.

[168] Klasik Arap şiirindeki yaşlılık teması hakkında detaylı bilgi için bk. Kemal Tuzcu, *Klasik Arap Şiirinde Yaşlılık Teması (10. Yüzyıl Sonuna Kadar)* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1998); Adnan Arslan, "Klasik Arap Şiirinde 'Yaşlılık'", *Tasavvur: Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 6/1 (Haziran 2020), 49-64.

açmamaktadır. Fakat klasik dönemdeki bazı meşhur Arap şairlerinin, saçları ağardığı için kadınların artık kendilerine teveccüh etmemelerinden açık sözlülükle dem vurduğu örneklere rastlamak mümkündür.[169]

Büyük Murakkış şiirinin son dizesinde ise gençliğinde saçlarının bir karga misali simsiyah olduğunu vurgulamakta ve dinleyicilerine nostaljik bir duygulanım yaşatmaktadır. Klasik Arap edebiyatında, karga ve siyah saç, birbiriyle ilişkilendirilen iki olgudur. Hatta bu durumun, Arap deyim ve atasözlerinde de belirli bir yansıma alanı bulduğu gözlemlenmektedir. Örneğin; *ṭâra ġurâbu fulân* (طَارَ غُرَابُ فُلَانٍ) [filancanın kargası uçtu] veya *şâbe ġurâbuhu* (شَابَ غُرَابُهُ) [onun kargası ağardı] şeklindeki ifadeler, birisinin başındaki saçların ağarmasını ifade etmek için kullanılmaktadır.[170] Büyük Murakkış'ın yaşlılıktan bahis açtığı bu dizeleri net şekilde anlaşılmaktadır. Ancak genç yaşında ölmüş olması gereken şairin yaşlılık günlerini nasıl tecrübe ettiği bir çelişki olarak kalmaktadır. Belki bu sözlerin gerçekleri yansıtmayan sanatsal ifadeler olduğu iddia edilebilir.

---

169 bk. Esat Ayyıldız, "el-Ahtal'ın Emevilere Methiyeleri", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 57/2 (2017), 948.

170 Fadime Kavak, "Klasik Arap Edebiyatı Kaynaklarında Karga Motifi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22/1 (2013), 139.

SONUÇ

Büyük Murakkış, İslam'dan önce yaklaşık olarak altıncı yüzyılın ilk yarısında faaliyet göstermiş bir Arap şairidir. Onun Arap edebiyatının bilinen ilk şairlerinden birisi olduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla onun şiirleri, yüksek edebî kıymetinden ziyade, bilhassa eskiliğiyle önem kazanmaktadır. Öte yandan bu eskilik, onun hayatına dair detayların unutulmasına ve şairin pek çok şiirinin kaybolmasına sebebiyet vermiş durumdadır. Yemen dolaylarında dünyaya geldiği düşünülen şairin ne zaman doğduğu, ne zaman öldüğü, hatta isminin ne olduğu kesin olarak tespit edilememektedir. Büyük Murakkış'ın bu namla anılması, kadim Arap âlimlerinin öne sürdüğü şekilde, muhtemelen bir şiirinden mülhemdir. Öte yandan bazı müsteşrikler onun isminin aslında "Marḳus" olabileceğini iddia etmişlerdir. Bu savın ispatı için "Marḳus" ismi ile "Muraḳḳiş" kelimesinin yazım benzerliğini ve şairin farazi Hristiyanlığını vurgulamışlardır. Ancak bu ikinci sav, ilkine nazaran çok daha zayıf bir ihtimal olarak değerlendirilmelidir. Buna rağmen eldeki verilerin yetersizliği dolayısıyla, bu ikinci savı ne tam manasıyla kanıtlamak ne de bütünüyle çürütmek mümkün görünmemektedir.

Büyük Murakkış'ın çağının saygı duyulan bir ailesine mensup olduğu anlaşılmaktadır. Hatta onun ailesinden pek çok muteber şairin çıktığı tespit edilmektedir. Büyük Murakkış'ın babası başta olmak üzere pek çok yakın aile üyesinin şiirle iştigal ettiğinin saptanması, şairin içine doğduğu sosyal muhitin entelektüel eğilimlerden uzak olmadığını göstermektedir. Lakin bu ailenin şiir sanatıyla tanınmasının, daha ziyade Büyük Murakkış'tan sonraki nesillerin gayretleriyle gerçekleştiğini söylemek mümkündür.

Büyük Murakkış'ın pek çok çağdaşının aksine okuryazar olduğu anlaşılmaktadır. Babasının yönlendirmeleri sayesinde, onun Hîre ahalisine mensup bir Hristiyan'dan ders aldığı tespit edilmektedir. Ayrıca bu müderrisin aracılığıyla bazı önemli dinî metinleri inceleme fırsatı bulmuş olabileceği de düşünülmektedir. Bu öğrenim sürecinin şairin faaliyetlerini daha profesyonel bir seviyeye taşıdığını varsaymak mümkündür. Hatta Büyük Murakkış'ın almış olduğu bu eğitimin, çağının taleplerini yeterince karşıladığı iddia edilebilir. Nitekim onun bu tahsili sayesinde, Ġassânî hükümdarının yanında kâtip vasfıyla çalışma fırsatı bulduğu dahi söylenmektedir. Ancak şairin bu günlerine ilişkin rivayetlerin fazla detaylı ve güvenilir olmaması, bir Câhiliye şairi için sıra dışı sayılabilecek böylesi bir kariyerin gerçekliği hususunda daha dikkatli olunması gerektiğini düşündürmektedir.

Benzer şekilde şüphe ve belirsizlik bulutları, Büyük Murakkış'ın dinî tercihinin tespit edilmesi noktasında da dağılmış değildir. Muhtemelen Luvîs Şeyho'nun önderliğinde bazı modern araştırmacılar şairin bir Hristiyan olduğunu veya olabileceğini öne sürmektedir. Onlar bu bağlamda, şaire nispet edilen bazı şiirlerde Hristiyanlığa gönderme yapılan ifadelere rastlandığını, onun bir Hristiyan'dan ders aldığını ve Hristiyan bir hükümdarın yanında kâtip olarak çalıştığını belirterek savlarını destekleme yoluna gitmektedir. Ancak bu savlar güvenirliği zayıf veya müphem dizeleri kanıt göstermekte ve şairin divanındaki putperest veya dehrî görüşlere işaret eden dizeleri görmezden gelmektedir. Sonuç itibarıyla tüm tezler ve antitezler incelendiğinde, Büyük Murakkış'ın dinî görüşü hususunda kesin bir neticeye ulaşılamayacağı tespit edilmektedir. Diğer bir deyişle onun ne Hristiyan olduğu ne de olmadığı kesin ifadelerle iddia edilmemelidir.

Yaşadığı çağın tanınmış savaşçılarından olan Büyük Murakkış'ın asıl şöhretini, cengâverliğinden veya şairliğinden ziyade âşıklığına borçlu olduğu düşünülmektedir. Nitekim şairin amcakızı Esmâ'ya duyduğu sevginin zamanla büyük bir aşk efsanesine dönüştüğü tespit edilmektedir. Bu aşk efsanesinin şairin ölümünün ardından yöre halkı arasında şöhret kazandığı ve takriben üç yüz yıl içerisinde Arap dünyasında iyice popüler hale geldiği tahmin edilmektedir. Öte yandan şairin aşk efsanesini nakleden orijinal anonim yazmanın kaybolduğu veya hâlâ tespit edilemediği anlaşılmaktadır. Aslî kaynağın kaybolmasına rağmen, kimi klasik eserlerde şairin aşkına ilişkin bazı anlatıların nakledildiği gözlemlenmektedir. Söz konusu rivayetler mukayeseli şekilde incelendiğinde, mevcut iki ana rivayetin birbiriyle tamamen çeliştiği tespit edilmektedir. Ayrıca her iki ana rivayette de büyük mantık hatalarının bulunduğu saptanmaktadır. Bu nedenle Büyük Murakkış'ın gerçek aşk öyküsünün ileriki dönemlerde pek çok ekleme ve süslemeyle muhtemelen büyük ölçüde değiştirildiği sonucuna ulaşılmaktadır.

Büyük Murakkış'ın klasik Arap edebiyatındaki konumuna bakıldığında, onun Arap kaside geleneğinin gelişimine öncülük eden ilk birkaç şairin arasında yer aldığı tespit edilmektedir. O, bilinen en eski Arap şairlerinden birisi olmasının yanı sıra, kaside formunun temellerini atan öncülerle temas kurabileceği bir sosyal çevreye mensuptur. Muhelhil b. Rebî'a ve Büyük Murakkış'ın Arap şiir sanatının gelişimine yaptığı katkılar ve onların öncü rolü, Lebîd b. Rebî'a gibi eski Arap şairleri tarafından açıkça vurgulanmaktadır. Büyük Murakkış ayrıca *fuḥûl* şeklinde nitelenen en güzide Arap şairleri arasında da anılmaktadır. Onun kasideleri, Arap nazmının altıncı asrın başında ulaştığı ileri seviyeyi gözler önüne sermektedir. Buna rağmen şiirleri ölçüsel düzensizlikler gibi bazı iptidai özelliklerden tamamıyla arınamamış olan Büyük Murakkış, genellikle

manzumelerine *nesîb* bölümüyle başlamakta ve iki temalı kasideler ortaya koymaktadır. Şair üç temalı kaside geleneğinin henüz yaygınlık kazanmadığı bir dönemde yaşamış olmasına rağmen, onun kimi şiirlerinde, kaside bünyesinden bazı bölümlerin düşürülmüş olabileceği de akla gelmektedir.

Büyük Murakkış'ın çağdaşı ve halefi olan pek çok Arap şairi üzerinde derin bir etki bıraktığı tespit edilmektedir. Bu etkiler, özellikle gelecek kuşak şairlerin kendi şiirlerindeki beyanlarından anlaşılmaktadır. Büyük Murakkış'ın onları bilhassa âşıklığıyla etkilediği saptanmaktadır. Arap şiirinin en büyük şairlerinden bir grup isim, aşklarını onun aşkına benzetmekte veya Büyük Murakkış'ın aşkını çeşitli şekillerde konu edinmektedir. Bunun yanı sıra bazı şairler kendilerini Büyük Murakkış'ın mirasçısı olarak sunmakta, bazısıysa onu eleştirenleri hicvetmekten dahi çekinmemektedir. Arap şairleri tarafından genellikle takdirle yâd edilen Büyük Murakkış, edebiyat eleştirmenlerinin kimi zaman mübalağalı yüceltmelerine mazhar olmuş, kimi zamansa olumsuz eleştirilerine maruz kalmıştır. Ancak onun elde ettiği bu büyük saygınlığı tarih boyunca korumayı başardığı söylenebilir.

Büyük Murakkış'ın şiirlerini günümüze ulaştıran kaynaklara baktığımız zaman, onun orijinal el yazması divanının maalesef kaybolduğu anlaşılmaktadır. Buna mukabil el-Mufaḍḍal eḍ-Ḍabbî'nin *el-Mufaḍḍaliyyât* adlı meşhur şiir antolojisinde, Büyük Murakkış'ın ulaşabildiği bütün kasidelerini nakletmesi, şairin şiirsel mirasının günümüze ulaşmasını sağlamıştır. Öte yandan Kârîn Ṣâdir, *el-Eğânî*, *Munteha'ṭ-Ṭaleb* ve *Şu'arâ'u'n-Naṣrâniyye* gibi farklı eserlerde Büyük Murakkış'a nispet edilen parçaları da inceleyerek şairin modern divanını tedvin etmiştir. Ancak bu bağlamda mezkûr klasik kaynaklarda aktarılan parçaların, genellikle aynı kasidenin farklı versiyonları olduğunu söylemek gerekir. Şairin en güvenilir şiirleri, eḍ-Ḍabbî'nin rivayet ettikleridir.

Büyük Murakkış'ın şiirlerinin güvenirliği tartışmalı bir konudur. Bilhassa Küçük Murakkış ile Büyük Murakkış'ın şiirlerinin karıştırılmış olabileceği düşünülmektedir. Her iki şair de aynı dönemin insanları ve Arap edebiyatının en eski şairleri olduğu için, bu karmaşa nispeten önemsiz olarak değerlendirilebilir. Fakat Büyük Murakkış'a ileri tarihli bazı şiir parçalarının nispet edilmesi, daha tatsız bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Hem Büyük Murakkış hem de daha sonraki dönemlerde yaşamış şairlere nispet edilen kasideler, güvenirliği zayıf ürünler olarak değerlendirilmelidir.

Büyük Murakkış'ın şiirleri incelendiğinde, onun aşk öyküsü bağlamında rivayet edilen iki kasidesinin diğer şiirsel mirasından ayrılarak mütalaa edilmesinin daha doğru olduğu düşünülmektedir. Nitekim bu kasidelerin, Büyük Murakkış'ın en meşhur şiirleri arasında yer almasına rağmen, uydurma olma ihtimalinin bulunduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu kasidelerin nazmedildiği

iddia edilen şartlar dikkate alındığında, şairin bu şiirlerini rivayet edecek hiçbir râvîye ulaşamayacağı fark edilmektedir. Ayrıca manzumelerin nazmedildiği öne sürülen mekân ve durumlar ile manzumelerde bahsedilen konuların arasındaki büyük uyumsuzluklar, bu ürünlerin sonraki dönemlerde nazmedildiğini düşündüren başka bir etkendir. Öte yandan eḍ-Ḍabbî'nin rivayet ettiği diğer kasidelerde, birkaç beyit istisna tutulursa, bu minvalden uyumsuzlukların ve mantık hatalarının olmadığı, yani geri kalan şiirlerin nispeten daha güvenilir olduğu söylenebilir.

Büyük Murakkış'ın aşk konulu şiirlerine bakacak olursak, onun bu temayı genellikle *nesîb* bölümlerinde işlemeyi tercih ettiği gözlemlenmektedir. Şair bu kısımlarda *aṭlâl* geleneği gibi klişeleşmiş kullanımlardan istifade etmekte ve çağının şiirsel zevklerinin dışına çıkmamaktadır. Şairin Esmâ'nın aşkı yüzünden ölüme gittiği rivayet edilmektedir. Fakat buna rağmen onun aşk şiirlerinin pek çok farklı kadına adanmış olduğu tespit edilmektedir. Şairin belirli bir kadına adadığı şiirlerinde dahi geçmişinde farklı kızlarla birlikte olduğunu övünerek anlatabildiği müşahede edilmektedir. Dolayısıyla Büyük Murakkış'ın aşk temasına yaklaşımının klasik Arap şiirinin klişeleşmiş anlayışıyla mutlak surette uyuştuğunu söylemek mümkündür. Lakin mezkûr manzumelerin nazmedildiği dönemde, bu klişelerin henüz o kadar basmakalıp olmadığı düşünülebilir.

Geleneksel anlayış Büyük Murakkış'ı aşk temalı şiirleriyle ön plana çıkartmayı tercih etse de şairin en başarılı olduğu alan muhtemelen mersiyedir. Ondan günümüze ulaşan otuz altı beyitlik tek bir mersiye kasidesini, şairin şaheseri olarak takdim etmek mümkündür. Bu manzumenin içerisinde *nesîb*, ağıt, hikmet, yergi ve övünme gibi pek çok unsura rastlanmakta, ancak şairin mersiye kapsamında ortaya koyduğu anlatımlar ve varoluşa bakışını yansıtan sözleri, şiirinin en manalı kısmını meydana getirmektedir. Büyük Murakkış'ın hiciv şairliğini değerlendirebilmemize imkân tanıyacak güvenilir bir verinin bulunmamasına rağmen, bu kasidenin içerisinde şairin para için hiciv söylen kişileri yermesi, onun bu minvaldeki şairlik faaliyetlerini hoş karşılamadığını da anlamamızı sağlamaktadır.

Büyük Murakkış'ın divanında *faḫr* teması önemli bir yer tutmaktadır. Şairin bu sanatla iştigal etmekten hoşlanması, onun savaşçı kimliğiyle ilişkili olmalıdır. Bu konuda nazmettiği şiirlerin hacim bakımından fazla olmasına rağmen, bu ürünlerin genel itibarıyla klasik Arap şiirindeki herhangi bir fahriyeden çok da farkı olmadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla onun fahriyelerini önemli kılan asıl unsurun, bu şiirlerde kullanılan dağarcığın eskiliği ve özgünlüğü olduğunu söylemek mümkündür.

Büyük Murakkış'ın methiye şairliğini incelememize olanak sağlayan yalnızca birkaç dize bulunmaktadır. Bu mirasın, farklı hükümdarların himayesinde saray

şairliğiyle iştigal ettiği iddia edilen birisi için son derece yetersiz olduğu ortadadır. Dolayısıyla ya şairin methiye şiirlerinin râvîlerin hafızasından silindiğini ya da Büyük Murakkış'ın profesyonel anlamda hiçbir zaman methiye şairliğiyle iştigal etmediğini iddia etmek mümkündür. Onun övgü kapsamında değerlendirilebilecek sınırlı sayıdaki dizesine binaen, şairin tipik anlatımlarda bulunduğu söylenebilir.

Öte yandan Büyük Murakkış'ın *raḥîl* temasını işleme hususunda gerçekten üstün bir başarı gösterdiği müşahede edilmektedir. Malum olduğu üzere *raḥîl*, genellikle klasik Arap kasidesinin ortasında yer alan bir geçiş bölümü olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak Büyük Murakkış'ın bu temayı adeta ana tema mesabesine yükselttiği örneklere rastlanmak mümkündür. Gerçi bu kasidelerde şiirin gerçek ana temasının kaside bünyesinden bir şekilde düşürülmüş olabileceği ihtimali de göz önünde bulundurulabilir. Buna rağmen her hâlükârda Büyük Murakkış'ın mersiye nazmından sonra en büyük başarıyı gösterdiği alanın *raḥîl* teması olduğunu iddia etmek mübalağa sayılmamalıdır. Nitekim onun bu minvaldeki dizeleri, şairin geniş hayal gücünü yansıtmaya muktedirdir.

Son olarak Büyük Murakkış'ın yaşlılık temasını işlediği bazı dizlerine değinilebilir. Günümüze ulaşan bu minvaldeki beyitler, gerçekten de şaire aitse, onun bu konudaki başarısını kanıtlamaktadır. Bilhassa şairin bu mevzuda trajikomik anlatımlar kurgulamayı başarması, çağının zevklerinin ötesinde bir anlayışı temsil etmektedir. Ancak genç yaşta ölmüş olması gereken bir şairin nasıl yaşlılığını konu edinebildiği bir soru işareti olarak kalmaktadır. Öte yandan bu ifadelerin gerçekleri yansıtmaktan çok sanatsal bir gayeyle dile getirilmiş olması da ihtimal dâhilindedir.

KAYNAKÇA

el-A'şâ, Meymûn b. Ḳays. *Dîvânu'l-A'şâ el-Kebîr*. haz. Muhammed Huseyn. el-Cemâmîz: Mektebetu'l-Âdâb, ts.

Abdülfettah, Fâtıma Hasan. "el-Muraḳḳişu'l-Ekber ve ishâmuhu fî't-te'sîsi'l-ḳaṣîdeti'l-'Arabîyye ve'l-ġazeli'l-'Uẕrî". *Mecelletu'l-Eser* 25 (2016), 145-162.

'Amr b. Ḳamî'e. *Dîvânu 'Amr b. Ḳamî'e*. thk. Halîl İbrâhîm el-'Aṭiyye. Beyrut: Dâru Ṣâdir, 2. Basım, 1994.

el-'Ânî, Sâmî Mekkî. *Mu'cemu elḳābi'ş-şu'arâ'*. Dubai: Mektebetu'l-Felâḥ, 1402/1982.

Arslan, Adnan. "Klasik Arap Şiirinde 'Yaşlılık'". *Tasavvur: Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 6/1 (Haziran 2020), 49-64.

el-Aṣma'î. *Fuḥûletu'ş-şu'arâ'*. thk. Ch. Torrey. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Cedîd, 2. Basım, 1400/1980.

Aytaç, Bedrettin. "Ebu'l-Alâ' el-Ma'arrî'nin el-Luzûmiyyât'ında Kadın". *Nüsha* 1/3 (2001), 13-18.

Ayyıldız, Ebrar. *Arap Dilinde Doğum ve Ölümle İlgili Deyimler*. Ankara: Sonçağ Akademi, 2021.

Ayyıldız, Esat. "el-Ahtal'ın Emevilere Methiyeleri". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 57/2 (2017), 936-960.

Ayyıldız, Esat. "Lahmîlerin Arap Edebiyatına Etkisi". *2nd International Archeology, Art, History and Cultural Heritage Congress*. ed. Kenan Beşaltı. 38-44. Şanlıurfa: Iksad Yayınevi, 2022.

Ayyıldız, Esat. "Leyla Bint Lukeyz (el-'Afîfe): Beşinci Yüzyılda Kadın Bir Şair ve Epik Anlatısı". *Uluslararası Sosyal Bilimlerde Kadın Çalışmaları Sempozyumu Bildiri Kitabı*. ed. Ömer Subaşı vd. 477-485. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2022.

Ayyıldız, Esat. *Abbâsî Dönemine Kadar 'Uzrî Gazel*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.

Ayyıldız, Esat. *Klasik Arap Şiirinde Emevî Dönemine Kadar Hiciv*. Ankara: Gece Kitaplığı, 2020.

el-Baġdâdî, Ebû Ġālib Muhammed b. el-Mubârek b. Meymûn. *Muntehā'ṭ-ṭaleb min eş'âri'l-'Arab*. haz. Muhammed Mustafa Mahmud Zahrân. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 2008.

Barbier de Meynard, A. C. *Surnoms et sobriquets dans la littérature arabe*. Paris: Imprimerie Nationale, 1907.

el-Baṣrî, Sadarettin Alî b. Ebî'l-Ferec b. el-Ḥasen. *el-Ḥamâsetu'l-Baṣriyye*. thk. Âdil Süleyman Cemâl. 4 Cilt. Kâhire: Mektebetu'l-Ḫâncî, 1420/1999.

Bauer, Thomas. "al-Muraqqish al-Akbar". *Encyclopedia of Arabic Literature*. Ed. J. S. Meisami vd. 2/552-553. Londra - New York: Routledge, 1998.

Blachère, Régis. "Remarques sur deux élégiaques arabes du Vie siècle J.-C.". *Arabica* 7/1 (1960), 30-40.

Brockelmann, Carl. *Geschichte der Arabischen Litteratur*. 5 Cilt. Leiden: E. J. Brill, 1942.

el-Câḥiẓ. *Kitâbu'l-Ḥayevân*. thk. Abdüsselam Muhammed Hârûn. 8 Cilt. Mısır: Mektebetu Muṣṭafâ el-Bâbî el-Ḥalebî ve Evlâdih, 1362/1943.

Cemîl b. Maʿmer. *Dîvânu Cemîl Bus̱eyne*. Beyrut: Dâru Ṣâdir, ts.

Collison, Robert - Collison, Mary. *Dictionary of Foreign Quotations*. Londra – Basingstoke: Macmillan Reference Books, 1980.

al-Ḍabbī, al-Mufaḍḍal. *The Mufaddaliyat: An Anthology of Ancient Arabian Odes*. haz. Charles James Lyall. Oxford: Clarendon Press, 1918.

eḍ-Ḍabbî, el-Mufaḍḍal. *Dîvânu'l-Mufaḍḍaliyyât: Maʿa şerḥin vâfirin li-Ebî Muhammed el-Ḳāsim b. Muhammed b. Beşşâr el-Enbârî*. thk. Charles James Lyall. Beyrut: Maṭbaʿatu'l-Âbâ'i'l-Yesûʿiyyîn, 1920.

eḍ-Ḍabbî, el-Mufaḍḍal. *el-Mufaḍḍaliyyât*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir - Abdüsselam Muhammed Hârûn. Kâhire: Dâru'l-Meʿârif, 3. Basım, ts.

Er, Rahmi. "Tâhâ Husayn'in 'Fî'ş-Şiʿr al-Câhilî' Adlı Eserinden Dolayı Muhakemesi ve Davaya Bakan Savcının Raporu". *İslâmî Araştırmalar* 3/3 (1989), 139-152.

Fehd, Tevfîk. "Meysir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/509-510. İstanbul: TDV Yayınları, 2004.

Fehmi, Bağdatlı Müderriszâde Mehmed. *Târîh-i Edebiyyât-ı Arabiyye: Arap Edebiyatı Tarihi Cahiliye Devri*. haz. İsmail Araz. 2 Cilt. Ankara: Fecr Yayınları, 2021.

el-Ferazdaḳ. *Dîvânu'l-Ferazdaḳ*. haz. Ali Fâʿûr. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-ʿİlmiyye, 1407/1987.

Frädersdorff, J. Wilhelm. *A Copious Phraseological English-Greek Lexicon*. haz. Thomas Kerchever Arnold - Henry Browne. Londra: Rivingtons, 5. Basım, 1875.

Gesenius, Wilhelm. *A Hebrew and English Lexicon of the Old Testament, including the Biblical Chaldee*. haz. Edward Robinson. Boston: Crocker and Brewster, 4. Basım, 1850.

Goldziher, Ignace. *Klasik Arap Literatürü*. çev. Rahmi Er - Azmi Yüksel. Ankara: Vadi Yayınları, 2012.

İbn ʿAbdirabbih el-Endelusî, Ahmed b. Muhammed. *el-ʿİḳdu'l-ferîd*. thk. Mufîd Muhammed Ḳumeyḥa. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-ʿİlmiyye, 1404/1983.

İbn Ḳuteybe. *eş-Şi'r ve'ş-şu'arâ'*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir. 2 Cilt. Kâhire: Dâru'l-Me'ârif, ts.

İbn Manẓûr, Ebû'l-Faḍl. *Lisânu'l-'Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Ṣâdir, ts.

İbn Reşîḳ el-Ḳayrevânî, Ebû 'Alî el-Ḥasen. *el-'Umde fî meḥâsini'ş-şi'r ve âdâbihi ve naḳdih*. thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Cîl, 1401/1981.

İbnu'n-Nedîm. *el-Fihrist*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.

el-İṣfehânî, Ebû'l-Ferec Alî. *Kitâbu'l-Eġânî*. thk. İhsân Abbâs - İbrahim es-Se'âfîn. 25 Cilt. Beyrut: Dâru Ṣâdir, 1429/2008.

Jones, Theodore. *A Lexicon of New Testament Greek on a New Plan*. Londra: Elliot Stock, 1877.

Kandemir, M. Yaşar. "Ümmü Hânî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/320-321. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Karakurt, Deniz. *Türk Söylence Sözlüğü: Açıklamalı Ansiklopedik Mitoloji Sözlüğü*. Türkiye: Deniz Karakurt, 2011.

Kavak, Fadime. "Klasik Arap Edebiyatı Kaynaklarında Karga Motifi". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22/1 (2013), 117-142.

el-Ḳaysî, Nûrî Ḥammûdî. "el-Muraḳḳişu'l-Ekber: Aḫbâruhu ve Şi'ruhu". *el-'Arab* 4/6 (1389/1970), 485-495.

el-Kelbî, Ebû'l-Munẕir Hişâm b. Muhammed b. Sâ'ib. *Cemheretu'n-neseb*. thk. Nâcî Hasan. Beyrut: 'Âlemu'l-Kutub - Mektebetu'n-Nahḍati'l-'Arabiyye, 1407/1986.

Khan, Ruqayya Yasmine. "Substitution and Sacrifice in the Classical Love Story of al-Muraqqish al-Akbar". *History of Religions* 39/1 (1999), 50-64.

Lane, Edward William. *An Arabic-English Lexicon: Derived from the Best and the Most Copious Eastern Soures*. 8 Cilt. Londra - Edinburg: Williams and Norgate, 1872.

Lebîd b. Rebî'a el-'Âmirî. *Dîvânu Lebîd b. Rebî'a el-'Âmirî*. haz. Ḥannâ Naṣr el-Ḥittî. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'İlmî, 1414/1993.

el-Maarrî, Ebu'l-Alâ. *Gufran Risalesi*. çev. Nevzat Hafis Yanık – Selami Bakırcı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2017.

Maltby, Edward. *A New and Complete Greek Gradus or, Poetical Lexicon of the Greek Language*. Londra: T. Cadell, 1830.

el-Merzûḳî, Ebû Alî Ahmed b. Muhammed b. Hasan. *Şerḥu dîvâni'l-ḥamâse li-Ebî Temmâm*. haz. Ġarîd eş-Şeyḫ. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1424/2003.

Mubârek, Zekî. *en-Nes̱ru'l-fennî fî'l-ḳarni'r-râbi'*. Windsor: Hindâvî, 2013.

el-Muraḳḳişu'l-Ekber - el-Muraḳḳişu'l-Eṣġar. *Dîvânu'l-Muraḳḳişeyn*. thk. Kârîn Ṣâdir. Beyrut: Dâru Ṣâdir, 1998.

Mütercim Âsım Efendi. *el-Okyânûsu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît*. haz. Mustafa Koç – Eyyüp Tanrıverdi. 6 Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2013.

Olçun, Muhammed Mahmut. "Cahiliye Döneminin Meşhur Üç Medîh Şairi en-Nâbiğa, Zuheyr ve el-'Aşâ". *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Uluslararası Filoloji ve Çeviribilim Dergisi* 4/1 (2022), 1-17.

Öznurhan, Halim. "Arap Şiirinde Fahr Teması". *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22 (2006), 149-160.

Pellat, Charles. "Muraḳḳish". *The Encyclopaedia of Islam*. Ed. C. E. Bosworth vd. 7/603-604. Leiden - New York: E. J. Brill, 1993.

Qasımova, Aida. *Ərəb Ədəbiyyatı: V-XIII Əsrlər*. Bakü: Qasımova A.Ş. 2019.

er-Ruşûd, Ḫayrât Ḥamed Felâḥ. *Şi'ru'l-Muraḳḳişeyn: Dirâse uslûbiyye*. Mefrak: Âlu'l-Beyt Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, 2010/2011.

Sâlih, Âlân Bâcilân. *Şu'arâ' ve 'uşşâḳ ḳatelehumu'l-ḥub*. Ummân: Merkezu'l-Kitâbi'l-Akâdimî, 2020.

es-Serrâc el-Ḳārî el-Baġdâdî, Cafer b. Ahmed b. el-Ḥuseyn. *Meṣâri'u'l-'uşşâḳ*. Windsor: Hindâvî, 2019.

es-Seyyid, Fuat Sâlih. *Muʿcemu'l-elḳāb ve'l-esmâ'i'l-musteʿâra fî't-târîḫi'l-ʿArabî ve'l-İslâmî*. Beyrut: Dâru'l-ʿİlm li'l-Melâyîn, 1990.

Sezgin, Fuat. *Geschichte des arabischen Schrifttums*. 17 Cilt. Leiden: E. J. Brill, 1967-2015.

Sümer, Necati. "Cahiliye Araplarında Falcılık". *Milel ve Nihal* 13/1 (2016), 134-157.

Şeyho, Luvîs. *Şu'arâ'u'n-Naṣrâniyye ḳable'l-İslâm*. Beyrut: Dâru'l-Meşriḳ, 4. Basım, 1991.

Ṭarafe b. el-'Abd. *Dîvânu Ṭarafe b. el-'Abd: Şerḥu'l-A'lem eş-Şentemerî*. thk. Duriyye el-Ḫaṭîb - Luṭfî eṣ-Ṣaḳḳāl. Beyrut - Bahreyn: Dâru's̱-S̱eḳāfe ve'l-Funûn - el-Mu'essesetu'l-'Arabiyye, 2000.

Toprak, Mehmet Faruk. "Birer Hiciv Şairi Olarak el-Hutay'a ve Beşşâr b. Burd". *Doğu Dilleri* 5/3 (1996), 39-55.

Toprak, Mehmet Faruk. *Endülüs Şiirinde Mersiye*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2014.

Topuzoğlu, Tevfik Rüştü. "Serî'". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36/562. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Trollope, William. *Analecta Theologica: A Critical, Philological, and Exegetical Commentary on the New Testament*. 2 Cilt. Londra: T. Cadell, Strand, 1842.

Tur, Salih. "Eski Arap Şiirinin Güvenirliği". *Nüsha* 6/21 (2006), 111-127.

Tuzcu, Kemal. "Hudbe b. el-Haşrem el-'Uzrî". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 50/1 (2010), 133-144.

Tuzcu, Kemal. *Klasik Arap Şiirinde Yaşlılık Teması (10. Yüzyıl Sonuna Kadar).* Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1998.

Yanık, Nevzat Hafis. *Arap Şiirinde Tasvir.* Erzurum: Fenomen Yayınları, 2010.

Yanık, Nevzat Hafis. *Edebî Bilgiler ve Aruz.* Kayseri: Fenomen Yayınları, 2. Basım, 2014.

Zeydân, Corcî. *Târîḫu'l-âdâbi'l-luġati'l-'Arabiyye.* 4 Cilt. b.y.: Dâru'l-Hilâl, ts.

Zeytûnî, 'Abdu'l-Ganî. "Cahiliye Şiirinde Deve". çev. Mahmut Kafes. *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi* 9-10 (1994), 93-100.

ez-Ziriklî, Hayreddîn. *el-A'lâm.* 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-'İlm li'l-Melâyîn, 2002.

KİTAP ÖZETİ

Büyük Murakkış'ın Hayatı, Şiirleri ve Arap Edebiyatındaki Yeri

Büyük Murakkış (el-Murakkişu'l-Ekber), Arap edebiyatının bilinen en eski şairlerinden biridir. Bu kitapta, Büyük Murakkış'ın hayatının, şiirlerinin ve Arap edebiyatındaki yerinin bilimsel şekilde incelenmesi hedeflenmektedir. Bu eser, giriş, dört bölüm ve bir sonuçtan meydana gelmektedir. Giriş kısmında araştırmanın konu, kapsam, önem, amaç ve yöntemine ilişkin bilgilendirme yapılmaktadır. Birinci bölümde, Büyük Murakkış'ın hayatına dair ulaşılabilen veriler aktarılarak analiz edilmektedir. Bu bağlamda, şairin ismi ve lakabının arka planı araştırılmaktadır. Ayrıca şairin içtimai ve ailevi hayatı incelenmekte, eğitim hayatına ilişkin veriler değerlendirilmekte, dinî tercihi hususundaki kayıt ve iddialar tetkik edilmekte ve son olarak askerî faaliyetleri mercek altına alınmaktadır. İkinci bölüm, Büyük Murakkış'ın aşk efsanesine ilişkin verilerin değerlendirilmesine hasredilmiştir. Üçüncü bölüm ise Büyük Murakkış'ın Arap edebiyatındaki yerinin incelenmesine ayrılmıştır. Bu bağlamda, şairin edebî değeri, onun kendisinden sonraki klasik Arap edebiyatını nasıl etkilediği, Büyük Murakkış'a atfedilen şiirlerin günümüze hangi temel kaynaklar aracılığıyla ulaştırıldığı ve söz konusu şiirlerin güvenirliği incelemeye tabi tutulmuştur. Dördüncü bölüm, Büyük Murakkış'ın şiirlerinin incelenmesine hasredilmiştir. Bu kapsamda öncelikle şairin aşk öyküsü bağlamında birer tamamlayıcı unsur olarak rivayet edilen şiirleri, iki alt başlık altında tetkik edilmiştir. Ardından Büyük Murakkış'ın aşk (*nesîb/teşbîb*), mersiye (*ris̲â'*), övünme (*faḫr*), övgü (*medîḥ*), çöl yolculuğu (*raḥîl*) ve yaşlılık temaları üzerine nazmetmiş olduğu şiirleri incelemeye tabi tutulmuştur. Sonuç bölümünde ise araştırma kapsamında ulaşılan bulgulara değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Edebiyatı, Klasik Arap Şiiri, İslam Öncesi Arap Şiiri, Büyük Murakkış, el-Murakkişu'l-Ekber.

ABSTRACT

al-Muraqqish al-Akbar's Life, Poetry and Place in Arabic Literature

al-Muraqqish al-Akbar (al-Muraqqish the Elder) was among the earliest known poets of Arabic literature. This work aims to scientifically examine the life, poetry, and place of al-Muraqqish al-Akbar in Arabic literature. This book consists of an introduction, four chapters, and a conclusion. The introduction provides information on the subject, scope, importance, purpose, and method of the research. In the first chapter, the available data on the life of al-Muraqqish al-Akbar are presented and analyzed. In this context, the background of the poet's name and soubriquet is explored. This chapter also analyzes the poet's social and family life, evaluates the data on his educational life, examines the records and claims regarding his religious preference, and finally scrutinizes his military activities. The second chapter focuses on the evaluation of the data related to al-Muraqqish al-Akbar's love legend. The third chapter is devoted to analyzing the place of al-Muraqqish al-Akbar in Arabic literature. In this context, the literary value of the poet, how he influenced classical Arabic literature after him, the main sources through which the poems attributed to al-Muraqqish al-Akbar have survived to the present day, and the reliability of the poems in question have been analyzed. The fourth chapter focuses on the analysis of al-Muraqqish al-Akbar's poems. In this section, the poems of the poet, which are narrated as complementary elements in the context of his love story, are analyzed under two subheadings. Then, al-Muraqqish al-Akbar's poems on the themes of love (*nasīb/tashbīb*), elegy *(rithâʾ*), boasting (*fakhr*), praise (*madīḥ*), desert journey (*raḥīl*), and old age are analyzed. In the conclusion section, the findings of the research are mentioned.

Keywords: Arabic Language and Literature, Classical Arabic Poetry, Pre-Islamic Arabic Poetry, al-Muraqqish the Elder, al-Muraqqish al-Akbar.

Büyük Murakkış'ın Hayatı, Şiirleri ve Arap Edebiyatındaki Yeri

Doç. Dr. Esat Ayyıldız

SONÇAĞ YAYINCILIK MATBAACILIK
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı No.: 48/48
İskitler 06070 ANKARA
T: (312) 341 36 67
soncagyayincilik@gmail.com
www.soncagyayincilik.com.tr

